

MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

AYFER TUNÇ'UN *BİR DELİLER EVİNİN YALAN YANLIŞ ANLATILAN
KISA TARİHİ* ROMANINDA TÜRKİYE'NİN SİYASİ ve TOPLUMSAL
DÖNÜŞÜMLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Şule KARATAŞ

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yeni Türk Edebiyatı Programı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Özge ŞAHİN

HAZİRAN 2024

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında

- tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel etik kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- ücret karşılığı başka kişilere yazdırmadığımı (dikte etmek dışında) uygulamalarımı yaptırmadığımı,
- ve bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

AYFER TUNÇ'UN *BİR DELİLER EVİNİN YALAN YANLIŞ ANLATILAN KISA TARİHİ* ROMANINDA TÜRKİYE'NİN SİYASİ ve TOPLUMSAL DÖNÜŞÜMLERİ

ÖZET

Travmaya dayalı deliliğin kaynağını toplum olarak gören Ayfer Tunç, 2009 yılında yayımlanan ikinci romanı *Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi*'ni bu düşüncelerle kaleme alır. Tunç, gerçekçi romanın lineer zaman kullanımından farklı olarak toplumu etkileyen sosyal ve siyasi olayları anıştırmalar yoluyla okura aktarmayı tercih eder. Bu tezde, romandaki zamanı kullanma tekniğine işaret edilerek tarihsel olayları anlatma biçimini şekillendiren olaylar Türkiye'nin siyasi ve toplumsal dönüşümleri odağında incelenmiştir. Toplumsal tarihin kurmaca alandaki temsiliyetini tartışmaya açan tezde, romanın yapısı ve karmaşık bağlantı örgüsü roman tarih ilişkisini de kapsayacak şekilde ele alınmıştır. *Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi*'nde Osmanlı'nın son dönemi, Cumhuriyet'in kuruluşu ve sonrasında yaşanan darbe yıllarının yanı sıra toplumsal bellekte iz bırakmış travmatik olaylara resmî ideoloji söyleminden çok farklı şekilde yaklaşıldığı tespit edilmiştir. Bu yönüyle bireysel hikâyelerden yola çıkarak Türkiye panoraması sunan *Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi*'nin art alanında şekillenen toplumsal tarih analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal bellek, travma, delilik, siyaset.

ABSTRACT

Ayfer Tunç, who sees the source of trauma-based madness as society, writes her second novel, *Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi*, published in 2009, with these thoughts in mind. Unlike the linear use of time in the realistic novel, Tunç prefers to convey the social and polistical events affecting the society to the reader through allusions. In this thesis, by pointing out the technique of using time in the novel, the historical events that shape the way she narrates historical events are analysed with a focus on Turkey's political and social transformations. The thesis discusses the representation of social history in fiction and analyses the structure of the novel and its complex web of connections in a way to cover the relationship between the novel and history. It has been determined that in *Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi*, the last period of the Ottoman Empire, the foundation of the Republic and the coup years that followed, as well as traumatic events that left a mark on social memory, are approached in a very different way from the official historical discourse. In this respect, the social history shaped in the background of *Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi*, which presents a panorama of Turkey by using the connections within the individual stories, has been analysed.

Keywords: Social memory, trauma, madness, politics.

ÖNSÖZ

Ayfer Tunç, 2009 yılında yayımlanan ikinci romanı *Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi*'nde toplumu etkileyen siyasi ve toplumsal olaylara yer verse de bu olayları kronolojik sıralamaz. Olayları, anlatım tekniklerinin ön plana çıktığı bir kurgu içinde verir. Anlatı zamanını bir günlük zaman dilimi içinde tutan yazar, anlatılan zamanı geçmiş ile şimdi arasında iç içe geçmiş hikâyelerle yüz yılı geçen geniş bir zamana yayar.

Bu araştırmanın temel amacı, Ayfer Tunç'un anlatıda kurgu tekniğine uyumlu olarak dağılmış biçimde yer verdiği toplumsal ve siyasi olayları yorumlama şeklini yakın okuma yöntemiyle incelemektir.

Her tez kolektif bir çalışmanın ürünüdür. Çalışma boyunca bilgisini ve güler yüzünü benden esirgemeyen, samimiyetiyle çalışmama olan inancımı arttıran danışman hocam Özge Şahin'e minnettarım. Tez savunmama katılıp fikirleriyle çalışmama katkıda bulunan Zeynep Zengin, Beyhan Uygun-Aytemiz ve Yalçın Armağan'a teşekkür ederim. Son olarak attığım her adımda beni destekleyen, varlığıyla bana güven veren eşim Cem Karataş'a teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ	iii
GİRİŞ	1
1.BİR DELİLER EVİ NEYİ, NASIL ANLATIR?.....	10
1.1. Yazarın Niyeti: “Bir Türkiye Panoraması Çıkarmak”	10
1.2. Romanın Karmaşık Yapısı ve Bağlantı Noktaları.....	13
1.3. Romanda Tarihi Kurgulamak.....	22
2. İMPARATORLUĞUN BAKİYESİ (1876-1918)	24
2.1. Sultan Abdülaziz’in Katledilmesi.....	24
2.2. Sultan Abdülhamit ve Saat Kuleleri.....	27
2.3. II. Meşrutiyet’in İlanı.....	29
2.4. Balkan Savaşları ve I.Dünya Savaşı.....	31
2.5. Sarıkamış Harekâtı ve Ermeni Tehciri.....	34
3. CUMHURİYET’E GİDEN YOL ve SONRASI (1919-1959).....	40
3.1. Kuvây-ı Milliye.....	40
3.2. Milli Şef	41
3.3. Varlık Vergisi ve Savaş Zenginleri.....	44
3.4. 6-7 Eylül Olayları	48
4. DARBELERİN TÜRKİYE’Sİ (1960-1999).....	53
4.1. 1960 Darbesi ve 12 Mart Muhtırası.....	53
4.2. ASALA ve Kıbrıs Barış Harekâtı.....	56
4.3. Kürt Sorunu.....	61
4.4. 12 Eylül 1980 Darbesi ve Etkileri.....	65
5. AYFER TUNÇ ile SÖYLEŞİ.....	74
SONUÇ.....	85
KAYNAKLAR.....	91
ÖZGEÇMİŞ	97

GİRİŞ

Ayfer Tunç'un *Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi* romanı, kurmaca yapının katmanları arasında toplumsal meselelere yer verilerek ve kişisel hayat hikâyelerinin içinde toplumsal tarih eritilerek yazılmıştır. Romanın anlatı zamanı bir günden kısa olmasına rağmen roman, 1876 yılında Sultan Abdülaziz'in katlinden 1999 Gölcük Depremi'ni kapsayan yüz yirmi üç yıllık bir zaman dilimini kapsar. Yüz yirmi üç yıllık süreç, romandaki belli başlı kişilerin yaşantılarından aile büyüklerinin hayatlarına doğru ileri geri bir akış içinde verilir. Bu akışta kişiler ve olaylar var oldukları toplumun siyasi, ekonomik, kültürel durumları içerisinde değerlendirilir.

Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi romanında bahsedilen bu olaylar hakkında açıklayıcı bilgiler yer almaz. Okur, bu olayların kurgu içinde değerlendirilişine şahit olur. Ayfer Tunç, toplumun tarihinde iz bırakan olayları işlerken zamanı da ustaca kullanır. Tunç (2014a), edebiyat hayatının 25. yılı dolayısıyla Handan İnci tarafından yayına hazırlanan söyleşi kitabı *Ayfer Tunç'la Karanlıkta Kelimeler*'de *Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi* ve genel olarak tüm eserlerinde zamanı ele alış şeklini şu şekilde açıklar:

Bir kurmacaya başlarken zaman çerçevesini çok önemserim. Çünkü metnin iç gerçekliğini kurmakta önemli bir araçtır, zamanı nasıl kullandığımız metne değerini veren unsurlardan biridir. Lineer zaman kullanmıyorum. Kurmacada lineer zaman kolaycı okurun tercihidir. Kolaycı okur olgular arasında ilinti kurmasını gerektiren, dikkat isteyen, kesintili, geçişli zaman kullanımından hoşlanmaz; kafasını yormadan olayların akışına kapılıp gitmek ister. Ben okurun işini kolaylaştıran bir yazar değilim. (s. 327)

Zaman kullanımında okurun işini “zorlaştıran” bir yazar olduğunu belirten Ayfer Tunç, *Bir Deliler Evi'nin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi*'nde de zamanı karmaşık biçimde kullandığını dile getirir:

Deliler Evi mesela karmaşık bir örnektir. Romanın zamanı tek bir gündür: 14 Şubat. Olaylar aynı gün içinde olup biter. Ama anlatılanlar, karakterlerin geçmişleri, romana girip çıkan kişilerin metne taşıdığı zaman yüz yılı aşar, roman bu uzun zaman içinde, ileri geri hızla hareket eder. Zamanı karmaşık bir formül içinde kullanmak metnin esas meselesine otopsi yapmak gibidir, unsurları yan

yana getirip bakmayı, bağlantıları sorgulamayı, hem analizi hem sentezi gerektirir. Bellek de böyle işler. (s. 327)

Görüldüğü gibi Tunç'un böyle bir kurgu tekniğini tercih etmesinin nedeni belleğin işleme biçimini ortaya koyma arzusudur. Ayfer Tunç, aynı yerde, belleğin işleme biçimini de şöyle tarif eder:

Bellek olup bitenleri lineer bir düzen içinde saklamaz, zamanın dışında kategoriler kullanır, her anıyı yarattığı etkiye göre sınıflandırır, bilinçdışıyla işbirliği halindedir. Özel bir duruma karşılık gelmiyorsa en çabuk unuttuğumuz şey tarihlerdir. Olayları hatırlarız ama tarihlerini çoğu kez karıştırırız. Özel durumların da genellikle bireysel veya toplumsal karşılığı vardır, belleğin korumaya aldığı bütünlük içinde bir anlam taşır. (ss.327-328)

Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi'nde de "belleğin lineer bir düzen" içinde işlememesi fikrine uygun biçimde olayların tarihleri ayrıntılı biçimde verilmez. Ancak özellikle anlatılan kişisel hikâyelerdeki olayların ya da kişilerin geçmişi aktarılırken tarihsel olaylara gönderme yapılır ve bu sayede metnin art alanında kalan olayları kronolojik bir çizgiye yerleştirmek mümkün olur. Dolayısıyla *Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi*'nde belleğin çalışma düzeninin yazarın anlayışına uygun biçimde temsil edildiği söylenebilir.

Ayfer Tunç'un zaman açısından karmaşık olduğunu söylediği *Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi*'nde yukarıda sıraladığımız tarihi ve toplumsal olayların bazıları romanı oluşturan iç içe geçmiş hikâyeleri takip etmeyi sağlar. İç içe geçen hikâyeler bir süre sonra okuyucuda zaman algısının kaybolmasına neden olur. Anlatıcı, okuyucuya olayın geçtiği zamanı hatırlatmak amacıyla siyasi olaylara ya da toplumsal meselelere gönderme yapar. Böylece okur olayların karmaşık yapısına kapılıp zaman algısını tamamen yitirmemiş olur. Kendi tanımlamasıyla, metni "kolaycı okur"u dışlasa da, kurgunun işleyişi açısından bu göndermeler okurun işini kolaylaştırır. *Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi*'nin özetlemeyi hayli zorlaştıran kurgusuna ve yukarıda sıraladığımız olayların anlatıda işlenişine geçmeden önce Ayfer Tunç'un *Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi* romanını konu edinen çalışmalar üzerine bir literatür değerlendirmesi yapmak faydalı olacaktır.

Ayfer Tunç 1989 yılında kendisini denemek, hikâyelerini onaylatmak amacıyla katıldığı Yunus Nadi Ödülleri hikâye kategorisinde “Saklı” adlı metniyle birinci seçilir. Kazandığı bu birincilik yazarın önceden yazdığı hikâyelerine duyduğu güveni arttırır ve 1989 yılında *Saklı* adını taşıyan ilk öykü kitabını yayımlar. 1992 yılında ikinci kitabı *Kapak Kızı*, aynı zamanda yazarın roman türünde yayımladığı ilk kitabıdır. Ayfer Tunç (2014a) ikinci kitabını roman türünde yayımlamasını yıllar sonra hadsizlik olarak değerlendirir ve hadsizliğinin nedenini “romana hazır olmadan” yazmasına bağlar (s. 163). *Kapak Kızı*, Ayfer Tunç’un hayatının zor bir dönemine denk gelmiştir. Körfez Savaşı’nın başladığı dönemde eşinin Güneydoğu’da askerlik yapması nedeniyle Ayfer Tunç, endişeli bir ruh haline sahiptir. Bu süreçte dikkatini “tek bir metne kaptırma”sı gerektiğini düşünür. (Tunç, 2014a, s. 163). Ama aynı dönemde işsiz kalması da roman türünün yazardan beklediği “hazır olma” şartını zora sokar. *Kapak Kızı*’ndan sonra da uzun bir süre öykü, yaşantı türünde yazar; romana ara verir. 1995 yılında Oya Ayman’la birlikte hazırladığı röportajlardan oluşan araştırması *İkiyüzlü Cinsellik*’i yayımlar. Türk toplumunun cinsellik meselesine bakışındaki ikiyüzlülüğü ortaya koyan bu çalışma, yıllar sonra evlilik içi cinsel şiddet ve toplumsal normlarla çatışan eşcinsel bireylerin ötekileştirilmeleri açısından *Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi*’ne de ışık tutar. Ayfer Tunç (2014a), *İkiyüzlü Cinsellik* araştırmasının *Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi*’ne yansımalarını “Oradaki karakterlerin pek çoğu toplumsal kaderlerinin dışında cinsellikle sınanırlar.” sözleriyle ifade eder (s. 183). *İkiyüzlü Cinsellik*’ten bir yıl sonra öykü türündeki kitapları *Mağara Arkadaşları* (1996), *Aziz Bey ve Hadisesi* (1999), *Taş-Kağıt-Makas*’ı (2003) yayımlar.

Ayfer Tunç, özellikle kurmaca dışı alanda üretime önem verir. 1970’li yılları anlattığı *Bir Maniniz Yoksa Annemler Size Gelecek* (2001) adlı kitabını yayımlar. 2007 yılında yine aynı tarzda yazdığı *Ömür Diyorlar Buna* adlı kitabı çıkar. 2012 yılında yayımladığı *Memleket Hikâyeleri* adlı kitabıyla okura deneme, hikâye ve gezi yazısı türlerini iç içe geçiren bir metin sunar.

2009 yılında yazarlık serüveninde bir kırılma noktası yaşayan yazar, *Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi* adlı romanını yazar. Roman

türündeki ilk denemesi *Kapak Kızı*'nın aksine istediği ritmi yakaladığını düşünen Ayfer Tunç, bu kitabından sonra istikrarlı biçimde roman yazmayı sürdürür. 2010 yılında *Yeşil Peri Gecesi*, 2014'te *Dünya Ağrısı*, 2018'de *Âşıklar Delidir ya da Yazı Tura*, 2020 yılında *Osman*, 2023'te *Kuru Kız* ile Ayfer Tunç çok okunan yazarlardan birine dönüşür.¹

Roman, hikâye, yaşantı anlatıları dışında yazarın senaryo çalışmaları da vardır. Ayfer Tunç'un kendi adıyla kaleme aldığı *Havada Bulut, Usta, 72.Koğuş, Düş Gerçek Bir de Sinema* adlı senaryolarının yanı sıra, farklı rumuzlar kullanarak yazdığı dizi senaryoları bulunmaktadır. Edebiyat hayatında otuz beşinci yılını dolduran Ayfer Tunç üzerine iki kitap, on dört lisansüstü tez ve onlarca makale yazılmıştır.

Bu çalışmalarda Ayfer Tunç'un edebî kişiliği ve eserleri incelenerek yazarın sanat anlayışı ortaya koyulur. Ayfer Tunç hakkındaki iki kitaptan ilki, Handan İnci'nin 2014 yılında yazarın edebiyat hayatının yirmi beşinci yılı vesilesiyle yaptığı söyleşiden oluşan *Ayfer Tunç'la Karanlıkta Kelimeler*'dir. Ayfer Tunç üzerine yapılan tüm çalışmalarda referans gösterilen söyleşi kitabı çağdaş bir yazar hakkında ilk ağızdan bilgiler içermesi nedeniyle hayli önemlidir. *Ayfer Tunç'la Karanlıkta Kelimeler*'in sunuş yazısında Handan İnci, kitabı oluşturan söyleşiyi, Ayfer Tunç'un yazar olma sürecini ve edebiyat hayatının son yirmi beş yılını kendisinden dinlemek amacıyla yaptığını söyler. İnci'nin kuşatıcı soruları sayesinde Ayfer Tunç'un daha önce hiçbir söyleşi ya da kurmaca dışı yazısında rastlamadığımız bilgilere ulaşırız. On beş bölümden oluşan kitabın ilk bölümlerinde, Ayfer Tunç'un aile hayatı, çocukluk yılları, ilköğretim, ortaöğretim süreci anlatılır. Üniversite yıllarını içeren kısımlarda sorular, Ayfer Tunç'un edebiyat hayatına yoğunlaşır. Ayfer Tunç'un edebiyata duyduğu ilgi, sevdiği ve etkilendiği yazarlar, gazetecilik mesleğinden yayıncılık sektörüne geçişi ayrıntılarıyla konuşulur. Ayfer Tunç, 1989 yılında *Saklı*'yla başlayan yirmi beş yıllık yazarlık serüvenini Handan İnci'nin soruları doğrultusunda eserleri üzerinden yeniden değerlendirmiş olur.

Ayfer Tunç üzerine diğer kitap ise Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü tarafından Ayfer Tunç'un edebiyatının 25. yılı

¹ Ayfer Tunç'un yazdığı her eserle geniş okur kitlelerine ulaşmaya başlaması kitaplarının tirajlarına bakarak görülebilir. 2014'te yayımlanan *Dünya Ağrısı* romanının ilk basımı 20.000 iken 2018'de yayımlanan *Âşıklar Delidir ya da Yazı Tura* romanı 40.000, 2023'te yayımlanan son romanı *Kuru Kız* ise 50.000'dir.

dolayısıyla düzenlenen sempozyum bildirilerinden oluşmaktadır. Üniversitelerde çağdaş edebiyatın yeterince ele alınmadığı eleştirisinden yola çıkan Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümü akademisyenlerinden Handan İnci, Özge Şahin ve Zeynep Zengin çağdaş edebiyat yazarlarının günümüzde nasıl değerlendirildiğini ortaya koymak adına “Çağdaş Edebiyata Yaklaşımlar” başlıklı bir etkinlik serisi başlatır. Bu serinin ilk yazarı da Ayfer Tunç olur. 17 Nisan 2014 tarihinde Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sedad Hakkı Eldem Oditoryumu’nda gerçekleşen sempozyumda on dört bildiri sunulur. Bu bildiriler daha sonra, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Yayınlarının Çağdaş Edebiyatta Akademik Yaklaşımlar serisi içinde *Edebiyat Hayatının 25. Yılında Ayfer Tunç* adıyla 2017 yılında yayımlanır. Handan İnci’nin Ayfer Tunç’un edebiyat hayatının yirmi beşinci yılını hatırlatmak amacıyla kaleme aldığı “Ayfer Tunç Edebiyatına 25 Maddelik Girizgah” başlıklı yazısının ardından Abdullah Uçman, Murat Gülsoy, Olcay Akyıldız, Çimen Güney-Erkol, Asuman Kafaoğlu-Büke, Haydar Ergülen, Yalçın Tosun, Hülya Soyşekerci, Sadık Yalsızuçanlar, Özge Şahin ve Zeynep Zengin’in bildirileri kitapta yer alır. Bu bildirilere ek olarak Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin Ayfer Tunç üzerine kaleme aldığı incelemelere de yer verilir. Kitabın geri kalan bölümlerinde yazarın biyografisi, eserleri ve seçilmiş bibliyografya bulunur.

Jale Özata Dirlikyapan’ın 2010’lu yılların romanları üzerine inceleme yazılarından derlediği Mart 2022 tarihli *Mesafeyi Aramak* adlı kitabında Ayfer Tunç’un *Dünya Ağrısı* romanına ilişkin Göze Orhon’un “Susan Adamlar, Eksik Kentler, Yüzleşilmemiş Geçmiş: *Dünya Ağrısı* Üzerine” adlı bir yazısı bulunur. Göze Orhon’un bu yazısı her ne kadar Ayfer Tunç’un *Dünya Ağrısı* romanını odağa alsa da yazıda, Ayfer Tunç edebiyatının temel izleklerinin işlendiği görülür. Orhon’un, *Dünya Ağrısı*’nın kahramanları Mürşit’in ve Madenci’nin hayatına dair yorumları takip edilince, bu çalışmanın da konusu olan *Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi*’nde değindiğimiz çocukluk, aile hayatı, taşra hayatı, sevgisizlik, cinsellik, toplumsal alanda ötekileştir(il)me izlekleriyle karşılaşılır. *Bir Deliler Evi*’nde akıllılık-delilik üzerinden işlenen izlekler, *Dünya Ağrısı*’nda mağdur-fail ilişkisi üzerinden ele alınır. Göze Orhon’a (2022) göre Mürşit ile Madenci’yi derin sohbetlere sürükleyen unsur “yaralı” olmalarıdır. Okur, bu ikilinin sohbetine

kulak verdiğinde yaralarının kaynağının toplum olduğunu öğrenir. Tıpkı *Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi*'nde toplumun neden olduğu travmayla yaşamaya çalışanlar gibi Madenci ve Mürşit de toplumla uyuşamaz.

İki kitap ve bir kitap içi bölümün yanı sıra Ayfer Tunç üzerine lisansüstü düzeyde çok sayıda tez ve makale yazılmıştır. Bu çalışmalar son yıllarda çağdaş yazarlara olan ilginin akademik düzeyde de güçlü bir karşılık bulduğunu göstermektedir. Çağdaş yazarların hem müfredatta yer almaları hem de tez ve makalelere konu olmaları bu yansımanın somut bir göstergesidir.2024 yılı itibarıyla YÖK Tez veri tabanı incelendiğinde Ayfer Tunç üzerine on dört lisansüstü tez yer alır. Bu çalışmaların on üçü yüksek lisans biri doktora tezidir.

Ayfer Tunç üzerine yapılan tek doktora çalışması Meryem Koyun tarafından 2021 yılında tamamlanır. *Herta Müller ve Ayfer Tunç'un Romanlarında Kültürel Yabancılaşmanın Sınır Durumu* adını taşıyan doktora tezi, Ayfer Tunç ve çağdaş Herta Müller'in eserlerindeki kültürel yabancılaşma yaşayan insanı konu edinir. Karşılaştırmalı analiz örneği olan tez dört bölümden oluşur. İlk bölümde geleneksel kültürden modern kültüre geçişte Türk ve Alman kültüründe yaşanan değişim detaylı bir şekilde işlenir. Araştırmacı, bu değişimin sanat ve edebiyata yansımalarını inceler. İkinci bölümde kültürel yabancılaşma sonucu insan psikolojisinin edebî eserlerdeki yansımalarını ele alır. Üçüncü bölümde Ayfer Tunç'un ve Herta Müller'in hayatı ve edebî kişiliği hakkında bilgi verilir. Dördüncü bölümde ise geleneksel kültürden modern kültüre geçişte bireyin yaşadığı kültürel yabancılaşmanın yansımaları Ayfer Tunç'un *Yeşil Peri Gecesi*, *Dünya Ağrısı*, *Kapak Kızı* romanlarıyla Herta Müller'in *Keşke Bugün Kendimle Karşılaşsaydım*, *Yürekteki Hayvan* ve *Tek Bacaklı Yolcu* adlı romanları üzerinden incelenir.

Yüksek lisans çalışmalarından dördü yazarın öykü türündeki eserlerini, beş tanesi de romanlarını inceler. Geriye kalan dört çalışmada ise araştırmacılar, yazarın kurmaca metinlerini ortak temalar üzerinden değerlendirir.2016 yılında Hüseyin Öz tarafından yazılan *Ayfer Tunç'un Roman ve Hikâyelerinde Yapı ve Tema* adlı yüksek lisans tezi, yazarın 2016 yılına kadar yayımlanan beş roman ve altı hikâye kitabını yapı ve tema açısından inceler. Bu tezden bir yıl sonra, 2017 yılında Gonca Şarklı Güvercin'in kaleme aldığı *Ayfer Tunç'un Romanlarında Şahıslar Dünyası* başlıklı yüksek lisans tezi *Kapak Kızı*, *Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi*,

Yeşil Peri Gecesi, *Suzan Defter* ve *Dünya Ağrısı* romanlarını kapsar. Bu tez de tematik inceleme gibi şahıs odaklı bir okuma vaat eder.

2018 yılında Hande Demirli'nin tamamladığı *Ayfer Tunç'un Romanlarında Yabancılaşma* başlıklı yüksek lisans tezi kavramsal bir inceleme olduğu için önceki tezlerden ayrılır. Yine 2018'de Ayfer Tunç'un kurmacaya dayalı eserleri üzerine bir çalışma da Şeyma Bakkaloğlu tarafından hazırlanır. *Ayfer Tunç'un Roman ve Hikâyelerinde Sosyal Eleştiri* başlığını taşıyan yüksek lisans tezinde Ayfer Tunç'un 2018 yılına kadar yazmış olduğu kurmaca metinleri taşra eleştirisi, devlet ve iktidar eleştirisi, medya eleştirisi, aile ilişkileri, toplum eleştirisi, cinsiyetçi erkek eleştirisi, dine ve dinî değerlere bakış, şehirleşme başlıkları altında incelenir. Canan Ergün'ün Ayfer Tunç'un öykü ve romanlarını "kadın" teması üzerinden incelediği 2018 tarihli *Ayfer Tunç'un Hikâye ve Romanlarında Kadın* başlıklı yüksek lisans tezi ise Tunç'un tüm eserlerinde kadın temasını ele alan ilk tez çalışması olması bakımından önemlidir.

2019 yılında ise Beşir Erdem Gönüllü tarafından *Ayfer Tunç'un Romanlarında Kullanılan Anlatım Teknikleri* başlıklı yüksek lisans tezi hazırlanır. Tez, yazarın 2019 yılına kadar yazdığı *Kapak Kızı*, *Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi*, *Yeşil Peri Gecesi*, *Suzan Defter*, *Dünya Ağrısı* ve *Âşıklar Delidir ya da Yazı Tura* adlı romanlarını kapsar. Beşir Erdem Gönüllü tezinde, adı geçen altı romanda kullanılan anlatım tekniklerini metinlerden örnekler vererek açıklar. Türk Dili ve Edebiyatı alanında yapılan tezlerin önemli bir kısmı tematik analizler içermesine rağmen 2019 tarihli bu tez, anlatım tekniklerinin kullanımına odaklanması ve anlatıbilimin Ayfer Tunç'un romanlarında izini sürmesi açısından kıymetlidir. 2019 yılında tamamlanan bir diğer tez ise, Ebru Aktay'ın kaleme aldığı *Ayfer Tunç'un Romanlarında Toplumsal Cinsiyet* başlıklı yüksek lisans çalışmasıdır. *Kapak Kızı*, *Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi*, *Yeşil Peri Gecesi*, *Suzan Defter*, *Dünya Ağrısı*, *Âşıklar Delidir ya da Yazı Tura* ve *Aziz Bey Hadisesi* adlı eserleri kapsayan beş bölümlük tezde, roman kişileri, toplumsal cinsiyet kavramı odağında incelenir. Son yıllarda toplumsal cinsiyet çalışmalarındaki artışın bir sonucu olarak Ayfer Tunç'un oldukça geniş bir malzeme barındıran öykü ve romanları da feminist literatüre katkı sunacak şekilde çalışılmıştır. Ebru Aktay'ın çalışması, Canan Ergün'ün *Ayfer Tunç'un Hikâye ve Romanlarında Kadın* başlıklı yüksek lisans tezine göre çok daha kapsamlı bir çalışmadır. Canan Ergün'ün tezi

kadın teması üzerinden ilk çalışma olmanın genelleyici ve sınıflandırıcı özelliklerine sahiptir. Ebru Aktay'ın tezi ise Ayfer Tunç'un 2019 yılına kadar yazdığı romanları odağa alarak toplumun kadın ve erkeğe yüklediği toplumsal cinsiyet rollerini, bu rollere uymamanın kişilerde yarattığı ruh hallerini ayrıntılı şekilde inceler. 2020 yılında Sezen Başer *Ayfer Tunç'un Hikâye ve Romanlarında Kadın-Erkek İlişkileri* başlıklı yüksek lisans tezini hazırlar. Bu tezin Canan Ergün ve Ebru Aktay'ın cinsiyet odaklı çalışmalarından farkı, cinsiyet olgusunun ilişkiler üzerinden analiz edilmesidir.

Şimdiye kadar tamamlanan tezler tematik incelemeler ekseninde ilerlerken teorik çerçeve geri planda kalmıştır. Ancak Yasemin Yerlikaya'nın 2020 yılında hazırladığı *Ayfer Tunç'un Eserlerinde Anlatı Tipolojisi* başlıklı yüksek lisans tezi, Ayfer Tunç'un eserlerini Gérard Genette'nin anlatıbilimine dair oluşturduğu terminoloji içinde incelemesi bakımından bir ilktir. Tez, Ayfer Tunç'un eserlerini anlatıbiliminin terminolojisi çerçevesinde inceleyen bir çalışma olması açısından önemlidir. Bu tez, Beşir Erdem Gönüllü'nün yazarın eserlerinde anlatım tekniklerini incelediği çalışmasına kıyasla daha kapsamlıdır. Çünkü Yasemin Yerlikaya, incelediği romanları sadece anlatım tekniği üzerinden değil anlatının yapısal unsurlarını oluşturan anlatıcı, zaman, mekân ve kişiler üzerinden de değerlendirir.

Akademik çalışmalardaki artışa bağlı olarak Ayfer Tunç hakkındaki makale ve yazı sayısında da -özellikle son on yılda- hızlı bir artış olmuştur. Ayfer Tunç hakkındaki tezlerde ve makalelerde içerik düzeyindeki analizlerin yanı sıra anlatıbilim açısından yaklaşımlar öne çıkar. Buna rağmen Ayfer Tunç'un özellikle anlatıbilim incelemeleri açısından hayli geniş bir alan sunan *Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi* ayrıntılı biçimde incelenmemiştir. İç içe geçirilmiş hikâyelerden oluşan romanın sadece anlatı zamanı üzerine bile ayrıntılı çalışmalar yapmak mümkündür. Bu tezde *Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi*'ne doğrudan anlatıbilim açısından yaklaşılsa da romandaki zaman kullanımının artalanını oluşturan tarihsel olayların metinde işlenmesi ayrıntılı biçimde ele alınacaktır.

Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi'ndeki toplumsal tarihin metinde işlenmesini ele alan bu çalışma, dört bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmının ardından birinci bölümde romanın yapısı, karmaşık bağlantı örgüsü içinde ele

alınacaktır. Tezin sonraki bölümlerinde ise romandaki tarihsel olaylar belli dönemlere ayrılarak incelenecektir.

Romanda anlatılan en eski tarihsel olay Abdülaziz'in intiharı olduğu için 1876'dan başlanarak Millî Mücadele'nin başladığı döneme kadar yaşananlar anlatılacaktır. Böylece romandaki Osmanlı İmparatorluğu döneminde geçen tüm olaylar kronolojik sırayla bu ilk bölümde toplanacaktır. Abdülaziz'in intiharının ardından sırasıyla II. Abdülhamit dönemi, II. Meşrutiyet'in İlanı, Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ve son olarak da Sarıkamış Harekâtı ile Ermeni Tehciri hem tarihsel olarak hem de metindeki anlatılma biçimleriyle incelenecektir.

“Cumhuriyet'e Giden Yol ve Sonrası (1919-1959)” başlıklı bölümde ise Kurtuluş Savaşı dönemi, Atatürk'ün ölümü sonrasında İsmet İnönü dönemi, Varlık Vergisi ve 6-7 Eylül Olayları'na dair romanda anlatılanlar ele alınacaktır. Cumhuriyet'in erken dönemi kabul edilen bu bölümün ardından 27 Mayıs Darbesi ve sonrasında yaşananlar “Darbelerin Türkiye'si (1960-1999)” başlıklı bölümde incelenecektir. 12 Mart Muhtırası'nın, 12 Eylül Darbesi'nin yanı sıra Kıbrıs Barış Harekâtı ve ASALA'nın terör eylemleri gibi toplumsal bellekte yer edinmiş olaylar; başörtüsü ve Kürt sorunu gibi toplumsal meselelerin romana nasıl sızdığı ve Ayfer Tunç'un bu meseleleri nasıl değerlendirdiği analiz edilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

BİR DELİLER EVİ NEYİ, NASIL ANLATIR?

1.1. Yazarın Niyeti: “Bir Türkiye Panoraması Çıkarmak”

Ayfer Tunç, edebiyat hayatının yirmi beşinci yılı vesilesiyle yapılan bir söyleşide *Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi*’nin eserleri arasında ayrı bir yeri olduğunu dile getirir. “Edebiyatta 25.yılınız, yazmasam eksik kalırdım dediğiniz kitabınız hangisi?” sorusuna “*Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi*’ni yazmasam eksik kalırdım derim...Onu 500 sayfada bitirdim ama sonsuza kadar yazabilirdim.” şeklinde cevap verir (Tunç,2014b, s. 13). Romanın yazılma süreci Ayfer Tunç’un (2014a) “Hayattan beslenen bir edebiyatım var” (s. 158) sözünü kanıtlar niteliktedir. Yazar, *Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi*’ni yazma sürecini şöyle açıklar:

Deliler Evi’nin ortaya çıkış hikâyesi ilginç aslında. Çok sevdiğim bir yazarın ne yazık ki, okurun yeterince tanımadığı Feyyaz Kayacan’ın “Bir Deli Değilin Defterleri” adlı bir öyküsü var. Açık radyoda Murat (Gülsoy) ve Yekta’yla (Kopan) birlikte “Ubor Metenga” diye, öykü çözümlediğimiz bir program yapıyorduk. Bu programların birinde “Bir Deli Değilin Defterleri”ni işledik. Öyküden çok etkilenmiştik. Acaba bu öyküden hareketle ayrı metinler yazsak, sonra bir araya getirsek nasıl olur gibi şeyler konuştuk. Ben çalışmaya başladım. (Tunç, 2014a, ss. 271-272)

Bu çalışmalar üzerine bir yılda kitabı tamamlar Tunç. O dönemi; “[y]azma maceramın en zevkli dönemiymi diyebilirim, yazmaya doyamıyordum.” (Tunç,2014a, s. 272) şeklinde ifade eder. Romanı bu kadar hızlı ve zevk alarak yazmasında roman kurgusunun, Ayfer Tunç’un yazma anlayışıyla bütünleşmiş olmasının etkisi vardır. Zira Ayfer Tunç (2014), eserlerini kaleme alırken geçmiş ile şimdiki zaman arasında bağ kurarak ilerler:

Benim edebiyatım hayat denen trende giderken bir anda bir duraklamanın edebiyatı değil. Trenin ve yolculuğun tamamını anlatmaya eğilimliyim. Hayattan küçük bir kesit anlatıcısı değilim. Karakterin geçmişine mutlaka giderim. Hep söylediğim şeydir. Geçmişimiz geleceğimizdir. (Tunç, 2009c, s. 267)

Ayfer Tunç *Bir Deliler Evi*'nde kişileri doğdukları yerden göç ettikleri yere, aile büyüklerinden, yaşadıkları çarpıcı olaylara kadar pek çok ayrıntıya yer verdiği olay örgüsünü iç içe hikâyelerle birbirine bağlar. Dolayısıyla romandaki kişi repertuarı katman katman açılır. Roman ilerledikçe bu iç içe hikâyeler öyle bir hâl alır ki kişi kadrosu okur için bir bilmeceye dönüşür. Kişiler uzak yakın bağlantılarla ilişkilendirilir. Okurun olaylar ve kişileri takip etmekte zorlandığı kurgu, yazarın incelikle ördüğü bir anlatıya dönüşür.

Ayfer Tunç, *Bir Deliler Evi'nin* sarmal öykülerden oluştuğunu ifade eder. Yazara göre zaman, kişi, olay ve mekân açısından istediğimiz kadar ileriye veya geriye götüreceğimiz bir öyküler topluluğu olarak görebiliriz bu romanı. İç içe geçmiş öykülerin amacını Tunç (2014a) “Bir Türkiye panoraması çıkarmaktı, her bir kişi o *puzzle*’ın küçük bir parçasını oluşturuyordu.” (s.275) diyerek ifade eder.

Romanda mekânın müphemliği, kişi repertuarının fazlalığı, işlenen zamanın genişliği romanı özetlemeyi zorlaştırır. Bu zorluğu giderebilmek için romanın yapısında kilit işlevi olan bir odak belirlemek gerekir. Romanda yer, zaman, kişi ve olay örgüsünün ana noktasını hastane oluşturur. Bu yüzden romanı hastane odağında incelemek iyi bir başlangıç noktası belirlemeyi sağlayabilir.

Romanın adı, kurguya dair kimi ipuçlarını verir. Anlatının odak noktası “Deliler Evi” olarak ifade edilen akıl hastanesidir. Yazar bu hastaneyi “sert olduğunu kabul ettiği bir Türkiye metaforu” (Tunç, 2009b, s. 98) olarak değerlendirir. Roman, bu metafordan yola çıkarak şekillenir. Olay örgüsünün bir başka noktasını delilik oluşturur. Yazarın, Feyyaz Kayacan’ın *Bir Deli Değilin Defterleri* (1987) kitabındaki aynı isimli öykü üzerine düşündükten sonra romanını yazması, bu öyküye de yakından bakmayı gerektirir. Feyyaz Kayacan, “Bir Deli Değilin Defterleri” adlı öyküsünde akıl hastanesine kapatılmış bir hasta üzerinden aklın ve deliliğin sınırlarını belirlemeye çalışır. Sınırları belirlemenin toplumun bilgi seviyesi, kültürel yapısı, dönemin yanlış algıları nedeniyle imkânsız olduğunu gözlemleyen anlatıcı, hikâyesinde değiştiremeyeceği unsurları kabullenerek deliliği yüceltir. Ayfer Tunç’un Feyyaz Kayacan’ın öyküsünden etkilendiği yer tam olarak burasıdır. Yazar, “Bir Deli Değilin Defterleri”i adlı öyküdeki aklın ve deliliğin iç içe geçmiş hâlini, “sert bir Türkiye metaforu” olarak gördüğü hastanede işler. Hastane odağında okura akli başında tanıtılan kişiler aslında deli olarak yaftalanmaya en uygun kişilerdir. Bu

kişilerin “deli” olarak yaftalanmaması “görünüşte” topluma uyum sağlamalarından kaynaklanır. Barış Bakış gibi akıllı başında olduğu hâlde toplumun normlarına uymayan, bu uyumsuzluk nedeniyle fiziksel, ruhsal mekânsızlık yaşayan ve yaşadığı yurtsuzluğu iç dünyasında düşlediği hayallerle kapatmak isteyen insanlar, toplum tarafından “deli” olarak adlandırılır. Yazar, delilik övgüsü yaparken yaftalanmamış delilerin hikâyelerine yer vererek toplumun deliliğe önyargılı bakışına işaret eder.

Ayfer Tunç’un delilik meselesiyle ilgilenmesi bu kitapla başlamaz, öncesinde hatta okur olma sürecinin başlangıcında psikanaliz vardır. Tunç, edebiyatındaki ilk sıçramanın şiir okumaya başlamasıyla, ikinci sıçramanın da 2000’li yıllarda psikolojiyi keşfetmesiyle gerçekleştiğini söyler. Psikolojinin, edebî hayatına yansımaları şu şekilde açıklar: “Psikoloji okumaya Freud külliyatıyla başladım. Bu bana insan ruhunu anlamada büyük bir anahtar verdi. Bu sayede bilinçdışı ve edebiyat arasındaki ilişkiyi deşifre etmeye başladım.” (Tunç, 2012).

Yazarın delilik meselesine karşı hassasiyetini daha sonraki eserlerinde de sürdürdüğü görülür. 2018 yılında yayımladığı *Âşıklar Delidir ya da Yazı Tura* adlı romanı da bu ilginin kanıtıdır. Deliliğin kendisi için neden ilgi çekici olduğunu ve *Bir Deliler Evi*’nde deliliği ele alış şeklini şöyle anlatır:

Delilik dediğimiz hâl beni oldum olası cezbeden bir şey. Hem varoluşla hem travmayla ilgisi var. Akıl yerinden oynadığı anda kişiye deli diyoruz akli neyin yerinden oynattığıyla ilgiliyim. İnsan psikolojisiyle ilgiliyim çünkü psikiyatri benim için hastalanmış psikoloji demek. Türk edebiyatında da, dünya edebiyatında da, çağdaş edebiyata gelene kadar delilik toplumsal hayatı hicvetmek için kullanıldı. Hüseyin Rahmi, Cevat Fehmi Başkurt, Aziz Nesin Türk edebiyatında en iyi bilinen örnekler. Bazıları da deliliği akıl hastalarının kaygısızca yaşadığı bir fıkirsizlik hâli olarak işlediler. Deliler genellikle alay edilen toplumdışı kişiler olarak çizildi. Oysa benim delilikten anladığım bu değil. Bugünkü psikiyatri deliliği yeniden tanımlıyor, maruz kalanın çok acı çektiğini de gösteriyor. Beni ilgilendiren yanı bu. Ama *Deliler Evi*’nde iki anlayışı da kullandım. Hem teşhis edilmiş ruhsal hastalıklar, hem toplumsal metafor, hiciv aracı olarak. (Tunç, 2014a, s. 284)

Yazar, *Bir Deliler Evi* romanını yazarken psikoloji okumalarının yanı sıra, deliliğe duyduğu ilgi dışında “psikiyatrist kuzeni[nin] görev yaptığı hastaneyi” (Tunç, 2018) gezdiğini de söyler. Bu tecrübenin yararını vurgulamakla birlikte esas beslenme kaynağı bu konu üzerine yaptığı okumalardır.

Ömer Türkeş (2009), *Deliler Evi*'nin yayımlanmasından hemen sonra yazdığı yazıda “[b]u genel hikâyenin özetini yapmanın, okumayanlarda roman hakkında bir kanaat yaratacağını düşünm[ez].”(s. 6). Bu yorumun nedeni, romanın birçok öyküden oluşan yapısı ve her öykünün, okurun bilgisi dâhilinde anlaşılan bir Türkiye gerçeğine bağlanmasından kaynaklanır. Yine de romanın kurgusunun hastane ve delilik üzerinden yükseldiğini göz önünde bulundurarak romanın karmaşık yapısı ve bağlantı noktalarını gösterebiliriz.

1.2. Romanın Karmaşık Yapısı ve Bağlantı Noktaları

Mekân olarak hastane deliliğin tedavi aşamasında son durak kabul edilir. Tarihte ne kadar geriye gidersek gidelim olağanın dışında gelişim gösteren kişiler vardır. Bu kişilere yaklaşım; kültüre ve çağın gereklerine göre farklılık gösterir. İlk çağlarda tüm kültürlerde delilerin durumu doğaüstü güçlerle açıklanmaya çalışılır. Orta Çağ’a geldiğimizde Batı ve Doğu kültürünün deliyi ve delilik meselesini çok farklı değerlendirdiğini görürüz. Özellikle İslam kültürünün hâkim olduğu toplumlarda deliliğe bakış Hristiyan toplumlarından farklıdır. “Hristiyan medeniyeti deliyi değil, toplumu deliden korumanın yollarını aktarır.” (Bayat, 2018, s. 11). İslam toplumlarıysa deliyi, toplumdan korumaya çalışır. Bu sebeple İslam toplumlarında deliler özel varlıklar olarak değerlendirilir. Orta Çağ Avrupası’nda delilerin tedavi edilemeyeceğine inanılır. İslam toplumlarında ise bu inanış tam tersidir. 9. yüzyılda Bağdat’ta kurulan bimârhanenin “zamanın en iyi hastanelerinden biri olduğu [ve] sadece akıl hastalarının tedavisine adanmış olduğu” (Sarı ve Zabun, 2021, s. 588) bilinmektedir. Foucault (2006), Doğu kültüründeki bimârhanelerde delilerin tedavi edilmesi adına yapılan çalışmaları ve bu kurumların ilerleyen yüzyıllarda Avrupa’daki akıl hastanelerinin kurulmasına öncülük ettiğini *Deliliğin Tarihi* adlı kitabında şöyle açıklar:

Nitekim, Arap dünyasında deliler için çok erkenden gerçek hastaneler kurulmuşa benzemektedir: Belki de VII. yüzyılda Fez’de, belki de XII. yüzyılın sonunda Bağdat’ta, izleyen yüzyılda Kahire’de kurulan hakkında ise hiçbir şüphe yoktur; burada bir cins ruh tedavisi uygulanmakta ve müzik, dans, gösteri ve masal anlatımından yararlanılmaktaydı; tedaviyi yönetenler başarıya ulaştığını düşündüklerinde son verilmesine karar verenler hekimlerdi. Avrupa’nın ilk meczup hastanelerinin XV. yüzyılın başında İspanya’da kurulmuş olması her halükârda

rastlantı değildir. Valencia hastanesini açanların, esirleri bedel karşılığı geri aldıklarından ötürü Arap dünyasıyla içli dışlı olan Frères de la Merci tarikatından rahipler olması da anlamlıdır. (s. 192)

Rönesans döneminde Batı dünyası deliliği sanatta tema olarak kullanmasına rağmen “halkın içine karışan akıl hastaları, dışlanmaya ve yakın çevresine yük olmaya devam ede[r]” (Akçakaya, 2021, s. 30). Aydınlanma Çağı’na geldiğimizde toplumlar aklın kutsallığına inandığı için delilere bakış değişir. “Aklın ön plana alındığı bu çağda delilik, insani bir durum olarak görülme[z] ve insanlar, delileri toplumdan tamamen soyutlayarak, aklın üstünlüğünü ispatlamaya çalış[ır]” (Akçakaya, 2021, s. 32).

Aydınlanma döneminden sonra bilimsel bilgiye duyulan güvenle delilik, tıbbın bir dalı olan psikiyatri içerisinde değerlendirilir. Psikiyatriyle birlikte akıl veya ruh hastası adıyla anılan deliler, tedavi amacıyla da olsa toplumdan soyutlanarak hastanelerde tutulur. Avrupa’yla sıkı temaslar kuran Osmanlı Devleti’nin deliliğe bakışı da değişir. 19. yüzyılda Osmanlı Devleti’nin içinde bulunduğu olumsuz koşullar akıllıları etkilediği gibi delileri de etkiler. *Bir Deliler Evi*’ni değerlendirirken belirteceğimiz gibi V. Murat akıl sağlığının yerinde olmaması nedeniyle tahtı II. Abdülhamit’e bırakır. İstibdat döneminde II. Abdülhamit, V. Murat’ı ima eden yazılara yer vermemek adına delilik meselesinin gündemde tutulmasını yasaklar. Deliliği sosyolojik açıdan inceleyen Merve Sultan Akçakaya bu yasağın Osmanlı’nın son dönemlerinde bimârhanelerin kaderine terk edilmesine neden olduğunu söyler. Osmanlı toplumunda istibdat dönemi sona erip II. Meşrutiyet’in ilanının ardından devlet kurumlarında birtakım reformlar yapılırken bimârhaneler de hastaneye dönüştürülür. II. Meşrutiyet döneminin en önemli bimârhanesi olan Toptaşı Bimârhanesi, psikiyatriye ilginin arttığı sonraki süreçlerde Bakırköy Hastanesi’ne taşınır. Bugün Bakırköy Ruh ve Sinir Hastanesi adıyla hizmet verir. (Akçakaya, 2021,ss. 44-47). *Bir Deliler Evi*’ndeki hastanenin II. Meşrutiyet’in ilanı ile “Ruh ve Sinir Hastalıkları” hastanesine dönüşmesi de tarihsel gerçekliğin kurmacadaki işlevini görmemiz açısından anlamlıdır.

Başhekim Demir Demir, Matbaacı Kamer’in dükkânında vali yardımcısı Hikmet Bey’le karşılaştıktan sonra hastanenin tarihini konu edinen kitap yazmaya karar verir. Hastanenin web sitesini hazırlama aşamasında kitap yazma fikri kafasında daha da olgunlaşır. Kitabı yazmak için çalışmalara başlar ama hastanesinin

tarihi ile ilgili bilgilere ulaşmakta zorluk çeker. Şehirde yaşayan Türkiye'nin ilk kadın hâkimi Türkân Hanım'dan yardım ister. Şehrin tarihi ile yakından ilgili olan Türkân Hanım, başhekime bir fotoğraf gönderir. Fotoğraf 1902 yılında hastanenin açılış gününde Karnik Sabuncuyan tarafından çekilmiştir. Fotoğraftaki kişiler hastanenin yapımına ön ayak olmuş kişilerdir. Roman kurgusunda fotoğrafın yeri büyüktür. Çünkü yazar bu fotoğraf karesindeki kişilerin hayatlarını anlatırken geçmişleri ve gelecekleri arasında sarmal bir anlatı kurar. “[F]otoğraf karenin içine girendir ama karenin dışında kalan kısmın karenin iddia ettiği gerçeği değiştirme gücü olabilir.” (s.368) diyen Ayfer Tunç (2014), anlatıdaki fotoğrafın dışındakilerini arar roman boyunca. Bu fotoğraf sayesinde Matbaacı Kamer, Başhekim Demir Demir, Vali Yardımcısı Hikmet Bey, Karnik Sabuncuyan, Kalustyan Ara Bey, Ardıçoğlu Totadaki Bey, Nemlizâde Hayati Bey, hastanenin ilk başhekimi Alain Latour'un hayatı hakkında bilgi sahibi oluruz.

Hastanenin kullanıldığı ilk binanın yetersizliği nedeniyle modern metotlarla tekrardan yapılması planlanır. Bu süreçte Müsteşar Cevdet Bey, Mimar Halil Uyanık ve Mimar Çetin Kansız'ı tanırız.1898 yılında devletten tek kuruluş almadan sivil dayanışma örneği olarak halkın emeği ve ön ayak olanların çabasıyla dört yılda kurulan hastane I.Dünya Savaşı'nda bir müddet kapansa da uzun yıllar hizmet verir. Cumhuriyet döneminde de “ruh ve sinir hastanesi” vasfıyla hastalarını kabul eder. Anlatıcı, hastanenin hizmet verdiği yıllarda anlatılanlar ve kişiler arasında bağlantı kurabilmek için “bağlayıcı” öğelerden yararlanır. Bu öğeler roman boyunca iç içe geçen hikâyeleri birbiriyle ilişkilendirir. Romanın bütününe değerlendirdiğimizde çorap jartiyer, Kucağında Bebek İsa'yı Taşıyan Meryem Ana ikonası, “Karlı bir günde Saat Kulesi ve Şehir” adlı fotoğrafı bağlayıcı unsurlar arasında sayabiliriz.

Başhekim Demir Demir, Galatasaray Lisesi'nden yatakhane arkadaşı Erdem Bakırcıoğlu'nu şehre davet eder. Erdem Bey'in masraflarını, hastanenin döner sermayesinden karşılayabilmek için de “uyduruk” bir konferans vermesini ister. Bu konferansta ıslak zemine basıp düşen Erdem Bey'in çorap jartiyeri görülür. Küçük kasabada çorap jartiyer farklı şekillerde yorumlanır, bu yorumlar aracılığıyla birçok kişinin hikâyesine değinilir. Bu kişiler Erdem Bakırcıoğlu, Bedia Hanım, İhtiyar Hekim Nurettin, Belediye Meclis Üyesi Latif Tibuk, Latif Tibuk'un eşi, sevgilisi ve uygun olmayan görüntülerini çeken kameraman Tolga, İhtiyar Hekim Nurettin'in kızı Nergis, Nergis'in kocası Talat Şeker, Oltulu Eczacı Ruhi ve karısı Marmarisli

Nilgün, Marmarisli Nilgün'den yola çıkarak Düzceli Şenol, Kız İsmet, Nöropsikiyatr Nebahat Özdamar'dır.

Kucağında Bebek İsa'yı Taşıyan Meryem Ana ikonası romanın bir başka bağlayıcı unsurudur. Erdem Bakırcıoğlu, Başhekim Demir Demir'i ziyarete giderken eşi Bedia Hanım'ın hediyesi ikonayı da götürür. Bu ikona vesilesiyle okur, Bedia Hanım'ın babası Mandıracı Hulki ile Varlık Vergisi zamanında Sefarad Yahudisi Rıfat Mustaki'nin durumuna, Bedia Hanım'ın evliliklerine şahit olur. Hademe Kulaksız Ziya'nın "kulak" hikâyesinden Kalemkâri Kasım Paşa'nın hikâyesine uzanan olaylara tanıklık eder. İkonanın Osetya'da başlayan yolculuğu Başhekim Demir Demir'in evinde son bulur. Böylece Kucağında Bebek İsa'yı Taşıyan Meryem Ana ikonası romandaki görevini tamamlar.

"Karlı bir günde Saat Kulesi ve Şehir" adlı fotoğraf bir başka bağlayıcı unsurdur. Fotoğrafın var olup olmadığı tartışmaları arasında hastanenin kuruluşuna ön ayak olmuş kişilere tekrar dönülür. Bu kişilerin bir sonraki kuşağı hakkında bilgi verilir, böylelikle roman kurgusu bir sarmal oluşturur. Bu fotoğraf aracılığıyla da okur Kaymakoğlu Konağı sahibi Türkân Hanım ve varislerini, Karnik Sabuncuyan ve torunu Michael Simonian, Arıçoğlu Totadaki Bey ve oğlu Stavro'yu tanır, Nemlizâde Hayati Bey'in uğradığı haksızlığı ve fotoğrafın yok oluş hikâyesini dinler.

Hasta ve doktorların anlatıldığı kısımlar romanın son bölümünü oluşturur. Bu bölümde okur; Barış Bakış, Tavşan dudaklı Jinekolog Ayşe Nuran Serbest, Başhemşire Servinaz Ceviz, Doktor Âlim Kâhkeci, Psikolog Gülnazmiye Görgün, Leyla Bögrü, Edebiyat Öğretmeni Zarife Gülercan'ı tanır.

Barış Bakış, Feyyaz Kayacan'ın *Bir Deli Değilin Defterleri* kitabıyla aynı adı taşıyan öyküsündeki karakterin izdüşümüdür. Anlatıcı, bu benzerliği okurundan saklamaz. Barış Bakış, "Bir Deli Değilin Defterleri" adlı öyküsünü defalarca okur. Buradaki karakter gibi "Hastane Günlüğü" adını verdiği bir günlük tutar. Bu benzerlik Barış Bakış'ın düşüncelerine de sirayet eder. Öyküdeki karakter gibi evli olduğunu düşünen Barış Bakış, hayalî eşinin de kendisini aldattığına inanır. Feyyaz Kayacan'ın öyküsündeki karakterin aklından geçen yangın fikri Barış Bakış'ta eyleme dönüşür. Bir akşam "*Karımın üstünde beni aldattığı yatak bu!*" (Tunç, 2021, s. 166) diyerek hastane yatağını ateşe verir. Bu olayla hastanede adından söz ettiren

Barış Bakış, Psikolog Gülnazmiye Görgün’le tanışır. Gülnazmiye, hastası olan Barış Bakış’a âşık olur. Okur, bu aşk karşısında kimin akıllı kimin deli olduğunu tekrar değerlendirme fırsatı bulur. Gülnazmiye, Barış’a duyduğu aşkla akli dengesini kaybeder. Ailesinin Barış’a haksızlık yaptığını düşünür. Barış’ı hastaneden çıkarmak için türlü planlar yapar. Bu planlar içerisinde kendisine en iyi fikri yine sevgilisi olduğuna inandığı Barış Bakış verir. Barış’ın hastanede çıkardığı yangından feyzalan Gülnazmiye hastaneyi ateşe verir.

Ayfer Tunç, *Bir Deliler Evi*’nin Türkiye panoraması olduğunu söyleyerek romanın bireysellikten toplumsallığa uzanan yönünü de vurgulamış olur. Türk edebiyatında toplumun değişimini isteyen *Yaban* (1932) romanının kahramanı Ahmet Celal ile toplumun ikiyüzlülüğünden bıkkınlık duyan Barış Bakış’ın arzu ettikleri değişim -iki roman arasındaki tarihsel farka rağmen- benzerlikler taşır. Ahmet Celal, İstanbul’da yetişmiş bir paşanın oğludur. I. Dünya Savaşı’nda yedek subay olarak orduya katılır. Savaşta tek kolunu kaybettiği için ordudan ayrılır ve İstanbul’a döner. İngilizler tarafından işgal edilen İstanbul’da duramayan Ahmet Celal, Emir Eri Mehmet Ali’nin daveti üzerine Anadolu’ya geçer. Anadolu halkının cahilliğini, acınacak hâlini gören Ahmet Celal, yaşadığı hayal kırıklığını tuttuğu günlükle okura anlatır. Ahmet Celal’in yaşadığı gerilim ve çatışmaların bir benzerini Barış Bakış, günümüz toplumu karşısında yaşar. Barış Bakış, toplumun normlarına ters düştüğü için “Deli Evi”ndedir. Toplumla olan yüzleşmesini de hastanede tuttuğu günlüğüyle gerçekleştirir.

Yaban romanında Ahmet Celal, tuttuğu günlükün geleceğe kalmasını ister. Kenarları yanık, ortası yırtık, tahrip olmuş bir şekilde de olsa günlük, Anadolu’ya düşman zulmünü araştırmak için gelen kurul tarafından bulunur. *Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi*’nde Barış Bakış günlükünü geleceğe taşımak istemez. Bu sebeple Barış’ın günlüğü anlatının sonunda yok olur.

Her iki anlatıda günlüklerin akıbeti kahramanların geleceğe dair bakış açılarını gösterir. Ahmet Celal, Anadolu halkının durumuna üzülmür ama Mustafa Kemal’in iradesiyle savaşın kazanılacağına inanır. Ahmet Celal’i korkutan, ümitsizliğe düşüren savaş kazanıldıktan sonra ülkenin gerçekleştirmek zorunda olduğu kalkınma sürecidir. Ahmet Celal bu sürece katkı sağlaması için günlükünü sevdiği kadın Emine’ye emanet ederek bilinmeze doğru gider. Barış Bakış’ın ise geleceğe dair umudu yoktur. Barış, hasta olmadığı farkındadır ama “[i]steddiği gibi

kitap okuduğu, gizli bir günlük tuttuğu kafasına göre dolaştığı, dışarı çıkmamak kaydıyla canı ne isterse yaptığı bu hastanede kalmaktan hoşnuttu[r]" (Tunç, 2021,s. 172). Hastaneden kaçma fikri de Psikolog Gülnazmiye'den gelir. Gülnazmiye, Barış Bakış'la gelecek planları yaparken Barış'ın planları çok farklıdır. Barış, sol eliyle kendisini aldattığına inandığı hayalî karısını bulmak için hastaneden kaçmak ister. Bu durum Barış Bakış'ın gelecek beklentilerinin gerçekleşmesi mümkün olmayan isteklerden ibaret olduğunu gösterir. Toplumdan beklentilerinin de gerçekleşmeyeceğini düşünen Barış Bakış, günlüğünü ardında bırakmaz. Bedeniyle birlikte günlüğünü de ateşe bırakır.

Türkiye'yi temsil eden akıl hastanesinin denize sırtını dönmüş yapısı; Türk toplumunun huzursuzluğunu simgeler. Psikanalitik açıdan huzurla deniz arasındaki ilişkiyi temel alan anlatıcı, Türk toplumunun huzursuzluğunu, Türkiye'yi temsil eden akıl hastanesinin konumuna bağlar. Akıllıyla delinin iç içe girdiği, doktorların hastalardan daha fazla tedaviye muhtaç olduğu hastanenin yok olması, Türk toplumunun kurtuluşudur. Çocukluğunda yaşadığı travmalar sebebiyle hastanede tedavi gören Barış Bakış, aynı zamanda toplumdaki huzursuzluğu hisseden en önemli kişidir. Yaşadığı huzursuzluğun tezahürü olarak hastaneyi yok edebilecek ilk yangını çıkarır. Hastanenin yanmasıyla, Türk toplumunda önyargılarla, sosyal, siyasal ve kültürel normlarla mücadele etmekten yorulan insanlar huzura kavuşur. "Ayfer Tunç öykülerinde yanarak ölme ve yangın hem gerçek hem de metafor anlamıyla sıklıkla kullanılır." (Soyşekerci, 2022, s. 35). Romanlarında çarpıcı ölüm sahnelerini çokça kullanan Ayfer Tunç, ateşle hem ölümü hem yaşamı simgeler. "Soğuk Geçen Bir Kış" hikâyesinde Semavi Bey karısını yangında kaybeder. Karısının ölümüne neden olan ateş, Semavi Bey'in kendi hayatına yoğunlaşması için bir vesile olur. *Bir Deliler Evi* 'nde de tüm değerleriyle yozlaşmış bir toplum yangınla yok olur. Anlatıcı, bu yok oluşla yeni bir toplum özlemini açığa vurur. Ayfer Tunç (2014a), yeni bir topluma özlem duysa da bu değişimin yaşanacağına dair umudu olmadığını Handan İnci'nin *Bir Deliler Evi* 'ndeki yangını kastederek "Türkiye yanıp yanıp tekrar doğuyor mu içinden?" (s.275) sorusuna verdiği cevapla dile getirir:

Keşke Zümrüdüanka gibi küllerinden yeniden doğsa. (...) Derdimiz tarihten ders çıkarmak değil, tarihi çarpıtmak, toplum için bağlanacakları kutsallar imal etmek, sonra bu kutsalları politikanın aracı yapmaktır. (...) Aslında rüyada yaşıyor gibi değiliz, ne olduğumuzun pekâlâ farkındayız. Ama günlük yaşayan, gelecek vizyonu olmayan bir toplum olduğumuz için ne olduğumuz, niye böyle olduğumuz hakkında durup düşünmüyoruz. Türkiye, düşe kalka zamanın peşinden koşan bir ülke. Ama

zamanı yakalamaktaki amacı daha iyi bir hayat değil, başka beklentilerle koşuyor. Bir taraftan da sanki bir dağ var, tepesinde bizi aydınlık bir şeylerin beklediği, o dağa tırmanmaya çalışıyoruz ama hep bir noktaya gelip başladığımızdan da geri bir noktaya düşüyoruz. (s.276)

Bir Deliler Evi, iç içe geçmiş hikâyelerden oluştuğu için her hikâyenin kişisi farklıdır. Bu sebeple eserin bir başkışısı yoktur. Romanın dikkat çekici özelliklerinden biri hiçbir karakterin öne çıkmaması, neredeyse tüm kişilerin eşit mesafede anlatılmasıdır. Olayların çeşitliliği ve kişilerin çokluğu bir süre sonra akışı takip etmeyi zorlaştırır. Bu yüzden, yazar romanın sonuna “Karışık Dizin” adında bir bölüm ekler, bu bölümde üç yüz yetmiş iki kişiden bahseder ama “karakter diyebileceğimiz, hikâyesi olan kişi 100 civarında.” (Tunç, 2014a,s. 281) diye de belirtir.

Bir Deliler Evi, Türk edebiyatının kişi kadrosu en kalabalık romanlardan biridir. Yazarın karakter olarak hikâyesinin devam edebileceği yüz kişi olduğunu söylemesine rağmen anlatıda adı geçen her kişinin bir görevi vardır aslında. Hepsi *puzzle*’nin parçalarıdır, sadece bazılarının hikâyeleri erken sonlanmış, bazılarının hikâyeleri ise devam etme potansiyeline sahiptir. Okur, Refet Bey Apartmanı’nın kapıcısı Mevlüt ile yöneticisi Tijen’i anlatı içerisinde sadece bir kere görür fakat Tijen ile Mevlüt’ün araba park etme üzerine düşünceleri Türkiye’deki sınıfsal çatışmayı çarpıcı bir şekilde örnekler. Bu da anlatıda yer alan her kişinin bir işlevi olduğunu gösterir.

Anlatının en önemli özelliği, yukarıda belirtildiği gibi, bir başkışının olmayışıdır. Her kişi, hikâyesi anlatılırken ortaya çıkar; görevini tamamlar ve yerini başka bir kişiye devreder. Bu akış içerisinde “[k]ahramanlar bir yanlarıyla hep tanıdık. Her gün gördüğümüz ya da hikâyelerini bildiğimiz kahramanlar. Aralarında delisi de var deli olduğunun farkında olmayanı da, deli sanılan ama çok akıllı olanlar da.” (Tunç, 2009a, s. 20). Anlatıcı, bir hayli kalabalık olan şahıs kadrosunda karakter olabilecek kişileri kimi izlekler üzerinden anlatır.

Daha önce de belirtildiği gibi “Karadeniz’e sırtını dönmüş” küçük bir kasabanın ruh ve sinir hastalıkları hastanesinde 14 Şubat tarihinde yapılan bir konferansla başlar roman. Yine aynı konferans esnasında çıkan yangınla biter. Karadeniz sahil şeridinde bir şehirdedir hastane, ama hangi şehirde olduğu roman boyunca bilinmez. Karadeniz sahil şeridinde yer alan Trabzon, Rize, Artvin gibi

şehirlerin adı romanda sıklıkla geçer ama hastanenin yeri roman boyunca gizlidir. Ayfer Tunç (2014a) romanın yazılış sürecini anlatırken “[i]nternette Türkiye’deki akıl hastanelerini araştırırken Samsun Akıl Hastanesi’nin küçük bir tarihçesine denk geldim. Kısacık bir metin ama müthiş. Onu okuyunca hastanenin kendisini bir karakter olarak yazmak fikrine kapıldım” (ss. 271-272) sözleri hastanenin Samsun’da olacağını düşündürse de anlatı boyunca Samsun’un adı geçmez. Hastanenin yeri kadar konumlandırılış biçimi de önemlidir. Yapının en önemli özelliği sırtını Karadeniz’e dönmüş olmasıdır. Anlatıcı bu konumlandırma nedenini detaylarıyla verir. Hastanenin yenilenmesi için tahsis edilen arazi oldukça geniş ve deniz kıyısındadır. Mimar Çetin Kansız, istenen binanın araziye oranla çok küçük olduğunu düşünür, kısa sürede bir ek bina istenileceğine hükmeder. Çıkacak ek masrafları da azaltmak adına hastanenin ana girişini güneye alır. Hastanenin içyapısını da ek binalara bağlamak adına bölmelerle ayırır. Yapının ruh ve sinir hastanesi olarak kullanılmasına karar verilince ek binaya ihtiyaç kalmaz. Böylece Karadeniz sahil şeridinde içi “labirente” benzeyen garip bir akıl hastanesi ortaya çıkar. Özellikle ruh ve sinir hastalıkları hastaneleri üzerine yapılan bilimsel çalışmalarda hastanelerin iç ve dış mekânlarına özen gösterilmesi gerektiği üzerinde durulur. Akıl hastanelerinin sahip olması gereken yapısal özellikler şu şekilde ifade edilir:

Sanat çalışmaları (heykel, oturma duvarları...), akustik deneyimler (müzik, su, yaprak sesi), su akışı, doğal ışık, kullanılan malzeme, bitkiler ve yeşil alan, hayvanlar, temiz havayı, güneş ışığını, esintiyi hissetme, doğal ve yapay elemanların oluşturduğu kapalılık hissi, çoklu duyuşsal uyarım rahatlamayı sağlayan ve görsel ilgi uyandıran elemanlardır. Bahçeler birçok özelliği açısından iyileştirici ve tedavi edici olabilir. Doğal ya da doğala benzer ortamlarda açık havada olmak, güneş ışığını hissetmek, ağaçları ve çiçekleri seyretmek, su ve kuş seslerini dinlemek, bahçeyi süsleyen bahçe bileşenlerini fark etmek hastalar üzerinde stres azaltıcı etkilere sebep olur. (Sakıcı ve Var, 2014, s. 103)

Bir Deliler Evi’ndeki akıl hastanesi ise bir akıl hastanesinde olması gereken özelliklere sahip değildir. Yapılış aşamasında geniş bir araziye sahip olduğunu bildiğimiz hastanenin bahçesinden hiç bahsedilmez. Hastane içerisinde sürekli tadilat vardır. Doktorlar, marangozlarla sürekli diyalog hâlinedir. Eskiyen veya fonksiyonunu kaybetmiş kapılar, dolaplar tamir edilir. Anlatıcı, hastanenin güneş ışığından mahrum, sunta yardımıyla birbirinden ayrılmış odalarını, tek bir penceresi olmadığı için insanın eline bir balyoz alıp duvarları yıkma hissi veren konferans

salonunu bir “labirent”e benzetir. Tıpkı, labirentin içine giren birinin bir daha çıkamaması gibi, roman boyunca hastaneden tam anlamıyla iyileşip çıkan bir hasta da göremeyiz. Hatta taburcu olması için hiçbir engeli olmayan hastalar bile hastanede yaşamını kaybeder. Ayfer Tunç (2009b) hastanenin bu özellikleri ve konumunun taşıdığı anlamı şu sözlerle ifade eder:

Hastanenin neden denize sırtını döndüğü romanda açıklanıyor; iyi niyetle böyle yapılmış. Ama bize tanıdık gelmiyor mu bu duruş? Biz de tıpkı bu hastane gibi çoğunlukla ters yerde durarak yaşamıyor muyuz? Bizim tarihimizde iyi niyetlerle yapılmış birçok adımın, sonunda bir garabet haline geldiğini görürüz. (s. 98).

Anlatıda hastanenin denize sırtını dönük konumlandırılışı psikanalitik açıklamaya muhtaç bir metafor olarak karşımıza çıkar. Deniz, huzurun ve özgürlüğün sembolüdür. Denizin rengi, sesi huzuru; derinliği ve büyüklüğü özgürlüğü sembolize eder. Analitik psikoloji kuramının kurucusu Jung’a göre “deniz ya da suyun türevleri bir anne veya bir sevgilidir.” (Yanık, 2021,s. 7). Anne çocuğuna hayat verirken onu rahminde suyun içinde büyütür. Bu benzerlikten yola çıkarak mekânsal planda deniz, anne rahminin sembolü olarak da okunabilir. Freud’a göre kişi huzur bulduğu ortam olan anne rahmini terk ederek dünyaya gelir. Dünyanın karışıklığına, hayatın düzenine uyum sağlayamayan insan, dünyaya geldiği andan itibaren anne rahmindeki huzurlu ortama dönmek ister. Bu dönüşü sağlayamayacağı için de huzuru denizde arar.

Anlatıda, deniz ile huzura ihtiyaç duyanlar arasına duvarlar girer. Hastanenin sırtının denize dönük konumu zaman zaman gündeme gelse de konuşmalar-anlatıda italikle vurgulu gösterilen- “*Devletin işine akıl ermez.*” (Tunç, 2021,s. 319) cümlesiyle biter. Hiç kimse “*eline bir balyoz alıp*”(Tunç, 2021, s. 300)duvarları yıkma cesareti göstererek harekete geçmez. Hastaneyi tuhaf konumuyla kullanmaya devam eder. Hastanenin konumundan rahatsızlık duyan ve bunu sürekli dile getiren kişi Barış Bakış’tır. Anlatıcı, Barış Bakış’ı ne tam deli ne de tam akıllı olarak tanıtır okura. Onu diğer hastalardan ayıran özellik, toplumla uyşamama nedenini biliyor olmasıdır. Küçük yaşlardan beri aile şefkatinden yoksun büyüyen Barış’ın travmasının nedeni annesidir. Psikolog Gülnazmiye’yle narsisizm üzerine yaptığı konuşmada, Barış’ın annesine dair düşünceleri öğrenilir. Narsist anne, neden olduğu travmayla Barış’ın hem huzurunu hem de özgürlüğünü elinden almıştır. Barış, anne sevgisinden yoksun olduğu için denizi görmesine engel olan duvarları diğer

hastalardan daha çok hisseder. Duvarların ortadan kalkmasıyla denizi görecektir. Barış; annesine, huzura ve özgürlüğe kavuşacaktır.

1.3. Romanda Tarihi Kurgulamak

Daha önce de belirtildiği gibi bir günde geçen, yani “anlatı zamanı” tek bir gün olan romanda “anlatılan zaman”, 1876 yılında Sultan Abdülaziz’in intihar süsü verilen katlinden 1999 Gölcük Depremi’ne kadar geçen süreyi kapsar. Okur, romanda işlenen yüz yirmi üç yıllık süreçte Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinden başlayarak Türkiye Cumhuriyeti’nin yaklaşık yetmiş beş yıllık serüvenine şahitlik eder. Romanda anlatıcının zaman tercihi, bakış açısını da etkiler. A. Ömer Türkeş (2009), yazarın zamanı kullanma şeklinin, bakış açısına etkisini şu şekilde ifade eder:

Olayların geçmişini ve sonrasını bilen, ama kendisi ortaya çıkmayan bir anlatıcının (Tanrı-anlatıcı) bakış açısını kullanmış yazar. Genellikle okuyucuyu anlatının nesnelliliğine ve gerçekliğine ikna etmek için kullanılan bu yöntem, Tunç’un ironik, yer yer iğneleyici, bazen alaycı diliyle farklı bir işlev yükleniyor. Anlatıcı olmanın yanı sıra anlattığı olayları yorumlayan, olup bitenlerin anlamını sorgulayan, anlattığı kişilere eşit mesafede durmak istese de yargılarını araya sokuşturmakta imtina etmeyen, sonuçta okuyucunun hikâyelerin büyümesine kapılıp gitmesini engelleyen yabancılaştırıcı bir işlevi var. Yüklendiği rolle, bu çok kişili romanın belki de asıl kahramanı anlatıcı, diğer kahramanı ise roman kişilerinin parçası oldukları bütün toplum. (s. 6).

Türk romanında anlatı zamanı hayli sorunlu bir meseledir. Özellikle geniş zaman aralığını ele alınan romanlarda zaman kullanımında sorunlar görülür. Geniş zaman aralığı kullanan yazarlar kronolojide yaptıkları hatalarla çoğu zaman anakronizme düşer. Örneğin Osmanlı Devleti’nin kuruluşunun anlatıldığı *Devlet Ana*(1967) romanında Kemal Tahir takvim zamanındaki tercihleriyle anakronizme düşer. *Devlet Ana* romanında olaylar Osmanlı Devleti’nin kuruluş zamanı olan 1290’lı yıllarda geçer. Kemal Tahir roman kahramanı Kerim Can’a “*Kelile ve Dimne*, *Kâbusname* ve *Siyasetname*’nin Türkçe çevirilerini okutur. Oysa bu kitaplardan ilk ikisi XIV. yüzyıllarda üçüncüsü de daha sonra yazıya geçirilmiştir.” (Kudret, 1999, s. 179).

Ayfer Tunç, *Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi*’nde Kemal Tahir’in *Devlet Ana* romanındaki gibi anakronik hatalara düşmemek için sıkı bir takvim çalışması yaptığını ifade eder. Yazar, kendisine yöneltilen “Herkesin altından

kalkabileceği kitap değil bu. (...) Okurken bizi epey zorladı çünkü. Bu şimdi kimdi, neredeydi diye düşünüp, dönüp tekrar bakarak okumuştum. Ara vermeye de gelmiyor kitaba, birbirine karışıyor sonra hikâyeler. Sen bunu nasıl yapabildin, nasıl yazdın, hiç ilmek kaçırmadın mı?”sorusuna şu cevabı verir:

Kaçırma tehlikesi vardı, zamanlarının doğru işlenmesi gerekiyordu. Uzak zamanlarda fazla sorun yok ama aynı dönemde orada olan hastalarla bir ilişki kurulmuşsa bir takvim tutulması gerekiyor. Bir karakterin o anda kaç yaşında olduğundan söz etmesem bile biliyor olmam lazım. Özellikle romanın anlatı zamanı olan 2007 yılı içinde neredeyse günü gününe bir takvim hazırladım. Yeni bir karakter eklerken takvime uyuyor mu diye dönüp baktım. Ayrıca bir karakterin büyükbabasını anlatıyorum mesela, diyelim Osmanlı’nın son döneminde yaşamış, onun yaşadığı tarih için de ayrıntılı bir takvim tuttum. Dolayısıyla anormal bir takvim çalışması yaptım.(Tunç, 2014a, ss. 273-274)

Romanda bu titiz çalışmanın sonucu görülür. Ayfer Tunç, *Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi*’nde anakronizme düşmez. Takvim çalışmasının yanı sıra tüm olaylara ve kişilere eşit mesafede davranan anlatıcı seçimiyle de bunu sağlar. *Devlet Ana*’da Kemal Tahir, Osmanlı İmparatorluğu’nun doğuşunu anlatırken “evrensel bir süreci donduru[p], özgülleştirir[p] ve anakronik bir şovenizmle yücelt[mesi]”den (Timur, 2002, s. 225) kaynaklanan anakronik hatalar, Ayfer Tunç’un romanda, tüm olaylara ve kişilere eşit mesafede durması sayesinde rastlanmaz.

Bir Deliler Evi’nde hikâyesi olan kişilerin yaşamları kuşaklar boyu anlatılır. Kaymakoğlu Konağı’nın sahibi Emrullah Bey’in çocukları ve torunları, Karnik Sabuncuyan ve torunu Michel, Ardıçoğlu Totadaki Bey ve oğlu Stavro, Rıfat Mustaki ve oğlu Yaşar Mustaki, Mandıracı Hulki ve kızı Bedia Hanım, Elbeg’in oğlu Dzambolat, Dzambolat’ın kızı Emine, Emine’nin çocukları Barhun ve Ziya anlatılan kuşaklardan bazılarıdır. Böylece birkaç saati geçmeyen anlatı, farklı ailelerin kuşakları arasında dolanır.

İKİNCİ BÖLÜM

İMPARATORLUĞUN BAKİYESİ (1876-1918)

2.1. Sultan Abdülaziz'in Katledilmesi

Romanda anlatılan zamandaki en eski olay, Sultan Abdülaziz'in katledilmesidir. Osmanlı Devleti'nin hemen hemen altı yüz elli yıl süren saltanatı göz önüne alındığında pek çok darbe ve isyanın gerçekleşmiş olduğunu görürüz. İmparatorluğun monarşik ve teokratik yapısı yaşanan fikir ayrılıklarının çözüme kavuşmasını zorlaştırır. Bunun sonucunda da fikirleri bastırılan kesimler isyan ve darbeye başvurur.

Osmanlı Devleti'nin her alanda Batı devletlerinin gerisinde kalması, buna bağlı olarak askerî düzende yaşanan sıkıntılar ve milliyetçilik akımının etkisiyle imparatorluktan kopuşlar devleti birtakım reformlar yapmaya zorlar. III. Selim ve sonrasında yaşanan darbelerde yapılan reformların etkili olduğunu görürüz. Bu dönemden sonraki darbelerde yenilik taraftarlarıyla Osmanlı Devlet düzeninin devamını isteyen kesimlerin çatışmasına şahit oluruz.

Abdülaziz, 25 Haziran 1861 tarihinde otuz ikinci Osmanlı padişahı ve yüz on birinci İslam halifesi olarak tahta geçer. Abdülaziz dönemi, Tanzimat Fermanı'nın ilk yıllarına nazaran Batı'dan alınan yeniliklerin daha kontrollü olarak değerlendirildiği bir dönemdir. Mustafa Fazıl Paşa'nın Genç Türkler olarak tanımladığı meşruti yönetim isteyen gençler bu dönemde Yeni Osmanlılar Cemiyeti adıyla bir grup kurar. Bu grubun faaliyetleri ve milliyetçilik akımının etkisiyle çıkan isyanlar sonucu hükümet değişir. Yeni kurulan hükümetin öncü isimlerinin organize olmasıyla 30 Mayıs 1876 tarihinde Sultan Abdülaziz tahttan indirilir. Osmanlı tarihinde Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilişinden çok ölüm şekli konuşulur.

Sultan Abdülaziz tahttan indirilince Feriye Sarayı'na alınır. Burada sakalını düzeltmek bahanesiyle odasına geçip bileklerini kestiği söylenir. Saray doktoru "Mültidias iki kolundaki damarların makasla kesildiğini ve sultanın kan kaybından vefat ettiğini belirt[ir]."(Yener, 2006, s. 107). Daha sonra oluşturulan heyet de saray doktorunun tespitini doğrular. Sultanın ölümü üzerine hazırlanan rapordaki çelişkiler ve halife unvanına sahip bir padişahın intihar etmesi bu olaya şüpheyile bakılmasına

neden olur. “Sultan Abdülaziz’in intihar ederek değil de katledildiğine dair iddialara göre; Sultan’ın zorla indirilmesinden sonra Sultan Murad’ın iradesiyle Bakanlar Kurulunun üzerinde ve sınırsız yetkilere sahip bir komisyon oluşturul[ur].”(Yener, 2006, s. 108) Bu komisyon Sultan Abdülaziz’in katledildiğine karar verir. Padişahın katledilişinden sonra 28 Haziran 1881 yılında görülen mahkemede birçok kişi ceza alır, dokuz kişiye idam cezası verilir ama idam cezalarından hiçbiri infaz edilmez. Meşrutiyetin ilanını isteyen kesim tarafından Sultan Abdülaziz’in katledilişinin üstü örtülmeye çalışılır.

Bir Deliler Evi’nde Sultan Abdülaziz’e Kalemkâri Köse Kasım Paşa’nın hikâyesinde yer verilir. Anlatının merkezini oluşturan ruh ve sinir hastalıkları hastanesinin hademesi Kulaksız Ziya vasıtasıyla İstanbullu Operatör Doktor Hilmi Ziya Ötüken’i tanırız. Hademe olan Ziya on iki, on üç yaşlarındayken köyde yüksek bir yerden dereye düşer ve sol kulak kepçesi yırtılır. Hilmi Ziya Ötüken, Ziya’nın kulak kepçesini diken doktordur. Hilmi Ziya’nın anne tarafından büyük büyük dedesi, Abdülaziz’in paşalarından Kalemkâri Köse Kasım Paşa’dır. Sultana gönülden bağlı olan Kalemkâri Köse Kasım Paşa’nın Sultan Abdülaziz’in öldürülmesi karşısında duyduğu üzüntü şöyle ifade edilir:

Sakalsız, seyrek bıyıklı, ayna gibi parlak yüzündeki yumuşaklığı ateş saçan bakışları, geniş güçlü omuzları ve gür sesiyle katbekat örten, çevresinde korkutucu bir saygı uyandıran Paşa’nın en önemli kişilik özelliği, sarsılmaz sadakatiydi. Öyle ki, ölümüne bağlı olduğu sevgili padişahı Abdülaziz’in bilekleri kesilmek suretiyle ölü bulunması üzerine, sarayda yaşadığı bir hafta boyunca ağzına lokma koymamış, beş okka zayıflamış, sarayda bir odaya kapanmış, kendi başına hatim indirip padişahın yedisini okuduktan sonra kendi konağına döndüğünde, ev halkı tarafından güçlükle tanınabilmişti. (Tunç, 2021, s. 101)

Sultan Abdülaziz’in intihar etmediğini taht kavgası nedeniyle katledildiğini düşünen Kalemkâri Köse Kasım Paşa’nın bu ölüme dair düşünceleri şu şekilde ifade edilir:

O sırada kalemişi sanatına henüz gönül vermiş olmadığı için sadece Köse Kasım diye anılan paşa, hekimlerin intihar etti dediği sevgili padişahının taht kavgası nedeniyle güreşçiler tarafından öldürüldüğünü düşünenlerin başında geliyordu. Ama düşündüğünü söylemenin, hele bu coğrafyada, hiç akıllıca bir şey olmadığını hızla görüp öğrenecek kadar zeki bir adamdı. Kısa sürede acısını kalbine gömdü, içindeki sarsılmaz sadakat duygusunu yeni padişahına yöneltti ve ikbal merdivenlerindeki tırmanışını sürdürdü. (Tunç, 2021, s.101)

Sultan Abdülaziz’e duyduğu sadakati diğer padişahlara da sunan Kalemkâri Köse Kasım Paşa, tıpkı Sultan Abdülaziz gibi nedeni araştırılmak istenmeyen bir olayla yaşamını yitirir. Paşa, sefir olarak görev yaptığı Budapeşte’de eşcinsel bir ilişkiye meftun olur. Paşa, titiz biri olduğu için haftanın üç günü hamama gider ve bir hamamda altın saçlı Zoltan’a vurulur. Zoltan, paşayı hoş bulsa da ona değil, Demirci Sandor’a âşıktır. Zoltan, paşayı Sandor’la kurduğu hayallerin gerçekleşmesi için maddi teminat olarak görür. Paşa ise Zoltan’ın kendisine âşık olduğunu düşünür, “[z]arif parmaklarını çocuğun kürek kemiklerinde gezdirdikçe teninin ürpermesinin aşktan kaynaklandığını sanı[r]” (Tunç, 2021, s. 104). Bu ilişki, paşanın İstanbul’a dönme zamanı geldiğinde kopar. “Paşa her hamam sefasından sonra, odaya çekildiklerinde entarisinden pabucuna, çorabından iç eteğine kadar Macar kadınları gibi giyinmesini, sonra da soyunmasını istediği Zoltan’ı İstanbul’a gelmesi için zor[ar]” (Tunç, 2021, ss. 104-105). Yine böyle bir gecede Zoltan’dan aldığı hayır cevabıyla gözü dönen paşa silahını çekip kendini vurur. Zoltan, can havliyle kendini dışarı atıp kaçar. Paşa’nın intiharına sebep arayanlar odada Zoltan’a ait kıyafetleri, Paşa’nın sık sık evine gittiği Macar tüccarın eşi Helen’in kıyafetlerine benzetir ve Kalemkâri Köse Kasım Paşa’nın imkânsız bir aşka düştüğü için intihar ettiğini düşünür.

Kalemkâri Köse Kasım Paşa’ya eşcinselliği yakıştıramayan toplum, paşanın intihar etme ihtimalini dahi kabul etmez. Kuran-ı Kerim’i hatmeden, “yoksullara dil,din, ırk ve cinsiyet ayrımı gözetmeden, tamamen kendi kesesinden yaptığı yardımlarla” (Tunç, 2021, s. 102) tanınan bu zâtın, eşcinsel bir ilişki yaşadığına kimse ihtimal vermez. Paşanın damatları, intiharın gerçeği yansıtmayan hikâyesine bile kaza süsü vermeye çalışır. Kalemkâri Köse Kasım’ın mevki sahibi damatları intiharın üzerini kapatarak paşanın bir kazaya kurban gittiğini söylese de üvey anneleri Hürmüz mal derdine düştüğü için Kalemkâri Köse Kasım’ın intihar ettiğini tüm İstanbul’a duyurur. Her ne kadar üzeri örtülmek istense de Kalemkâri Köse Kasım Paşa’nın gerçeği yansıtmayan intihar hikâyesi Sultan Abdülaziz’in katledilişi gibi kulaktan kulağa yayılır.

Kalemkâri Köse Kasım’ın Sultan Abdülaziz’in intiharına sessiz kalışının laneti kendi de dâhil olmak üzere tüm aileye sirayet eder. Paşa, Sultan Abdülaziz’den sonra devlet kademesinde yükselişini devam ettirse de aile fertleri gün yüzü görmez.

Payitahtı saran bu intihardan sonra aile sanki lanetlendi. Önce Hürmüz'e yâr olmayan cânım konak yanıp, kül oldu, damatlardan biri siyasi komplo kurmakla suçlanarak sürgüne gönderildi, aileye çeşit çeşit hastalık girdi. Hilmi Ziya Ötüken'in doğumundan uzun yıllar önce, annesinin dayısı ve iki teyzesi arka arkaya ölmüşlerdi. Hayatta kalanlarının çocuklarının bazılarında zekâ geriliği, diyabet, hatta manik depresif psikoz çıktı. Annesinin diyabetli bir kuzeni kör oldu, bir başka kuzeni Antalya falezlerinden atlayarak intihar etti. Paşa'nın emektarları hesap kitap tutmayı beceremeyen aile üyelerini dolandırdılar. Daha İstiklal Savaşı kazanılıp cumhuriyet ilan edilmeden paşanın ardında bıraktığı servet çarçur oldu. (Tunç, 2021, s. 109)

Kalemkâri Köse Kasım'ın üçüncü kuşaktan torunu Hilmi Ziya Ötüken büyük büyük dedesinden miras kalan aile lanetini savaş zengini bir ailenin kızı olan Nesteren'le evlenerek kıracağını düşünür. Nesteren'le nişanlanır, nişanlılık evresinde çift Amerika'ya gitme kararı alır. Nesteren'in bindiği ama Hilmi Ziya'nın yetişemediği için binemediği uçak düşer ve Nesteren hayatını kaybeder. Nesteren'in ölmesiyle aile lanetinden kurtulamadığını düşünen Hilmi Ziya bu lanetin yarattığı melankolik ruh hâliyle Anadolu'nun küçük bir kasabasına yerleşir, burada doktorluk yaparak hayatına devam eder.

Romandaki en eski olay olarak anlatılan Abdülaziz'in intiharına, sadece tarihsel bir olay olarak yer verilmez, bu intihar aynı zamanda anlatılan olayların kurgulanmasını da doğrudan belirler. Hilmi Ziya Ötüken'in aile tarihindeki lanet, iki intihar olayının kesişmesi sayesinde kurguya yerleşir. Tunç'un bir hikâye anlatıcısı olarak mahareti, olayları doğrudan değil ama artalandaki kronolojik biçimde takvime yerleştirme titizliği sonraki olaylarda da benzer biçimde devam ettirilir.

2.2. Sultan Abdülhamit ve Saat Kuleleri

Sultan Abdülaziz'in katledilişinden sonra Osmanlı Devleti'nin otuz üçüncü padişahı olarak 30 Mayıs 1876 tarihinde tahta V. Murat geçer. Genç Osmanlılar, V. Murat'ın meşruti yönetimi destekleyeceğini düşünür ancak Sultan Murat tahta çıktığı ilk andan itibaren akli sorunlarla uğraşır. Bu sebeple meşruti yönetime geçiş süreci uzar. V. Murat'ın devleti yönetemeyecek durumda oluşu onu başa getiren Mithat Paşa ve Rüştü Paşa'yı düşündürür çünkü tahta geçme sırası Veliaht Abdülhamit'tedir. "Nazırlar, kurnaz ve hilekâr olarak bildikleri Abdülhamit'in hükümdarlığında devlet işlerinin yeniden hükümdarın kontrolü altına gireceğini

düşünmektedir.” (Satı, 2020, s. 133). Meşrutiyet taraftarları, şüphe duymalarına rağmen Abdülhamit ile görüşmelere başlar. Abdülhamit, Mithat ve Rüştü paşaları meşruti yönetimi desteklediği konusunda ikna eder. Abdülhamit sağladığı siyasi destekle, 31 Ağustos 1876 tarihinde Osmanlı Devleti’nin otuz dördüncü padişahı ve yüz on üçüncü halifesi olarak tahta geçer. 23 Aralık 1876 yılında I. Meşrutiyet’i ilan eder. II. Abdülhamit’i tahta geçirmekte tereddüt eden vekiller ve bakanlar yanılmaz çünkü Abdülhamit 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşında alınan yenilgi üzerine meclisi fesheder. Meşruti yönetimi askıya alan II. Abdülhamit devlet işlerini tekrar kontrol altına alır. Osmanlı Devleti’nde saat kuleleri Batı’ya yönelişin sonucunda değişen yönetim yapısı, estetik anlayış ve ihtiyaçlar dâhilinde ortaya çıkar. 16. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devleti’nin Balkan coğrafyasını oluşturan Makedonya, Sırbistan, Bosna Hersek bölgesinde saat kulelerine rastlanır. Anadolu coğrafyasındaki topraklara saat kulesi yapma geleneği ise 18. ve 19. yüzyılda ortaya çıkar. Özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısında Tanzimat Fermanı’yla Batı’ya yönelme sadece askerî alanla sınırlı kalmaz, her alanda hissedilir. Bunun bir tezahürü olarak da saat kuleleri batıdan Anadolu coğrafyasına doğru yayılır. II. Abdülhamit döneminde ise saat kuleleri padişahın tahta çıkışının yıldönümlerinde valiliklere gönderilen fermanlarla inşa ettirilir. Saat kulelerin inşasında Osmanlı Devleti’nin değişen yönetim algısının etkisi büyüktür.

Tanzimat öncesinde var olan federatif yapıdan, Tanzimat sonrasında merkezi devletin egemen olduğu bir yapıya geçilmiş; İmparatorluk toprakları çeşitli yıllarda çıkarılan nizamnamelerle (1858, 1864, 1871) vilayetlere bölünmüştür. Vilayetler bağlı livalardan, livalar bağlı kazalardan ve kazalar da bağlı köylerden oluşmaktadır. O dönemde saat kuleleri devletin halkın ve toprakların üzerindeki hâkimiyetini de bir simgesi olarak görülmüştür. İstanbul merkez olarak kabul edildiğinde Anadolu’da yapılan kulelerin amacı bu hâkimiyet temsili olarak inşa ettirilmiştir. Padişahın kentlerdeki simgesel varlığının ve egemenliğinin görsel teyidi[dir]. Bütün bu yapılar imparatorluk armaları ve diğer saltanat simgeleriyle farklı biçimlerde de olsa yerel düzeyde iktidarı açığa vurmaları açısından önemlidi[r]. (Halaç ve İlhan, 2014, s.191)

Osmanlı Devleti’nde “genellikle şehrin en yüksek yapıları olan saat kuleleri önemli kamu yapılarının yanına, odak noktası olan meydanlara ya da yerleşim biriminin en yüksek tepesine yerleştirilmiştir.”(Halaç ve İlhan, 2014, s. 191). Şehrin merkez noktasına yapılan kuleler, halkın ihtiyaçları dâhilinde yangın kulesi,

gözetleme kulesi, sebil, muvakkithane, hava tahmin merkezi gibi amaçlar içinde kullanılır.

Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi'nde bahsi geçen saat kulesi anlatının bağlayıcı unsurlarından biri olan "Karlı bir günde Saat Kulesi ve Şehir" adlı fotoğrafta yer alır. Fotoğraftaki saat kulesi "II. Abdülhamit'e bir saygı duruşu olarak yaptırılan" (Tunç, 2021, s.451) kuledir. Anlatıda II. Abdülhamit döneminde yapılan kulenin büyük depremde yıkılıp yerine zevksiz bir benzerinin yapıldığını öğreniriz.

Bir Deliler Evi'nde ruh ve sinir hastanesinin bulunduğu Karadeniz sahil şeridindeki küçük şehrin adı söylenmese de, yazarın eseri yazarken Samsun Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'nin tarihçesinden etkilendiğini söylemesi, hastanenin Samsun'da olma ihtimalini akla getirir. II. Abdülhamit tahta çıkışının onuncu yıldönümünde Samsun'da bir saat kulesi yaptırır. Bu kule 1943 Ladik Depremi'nde ağır hasar gördüğü için yetkililer tarafından yıkılır. Yıkılan kuleyi temsilen yerine yeni bir saat kulesi yapılır. II. Abdülhamit'in tahta çıkışının onuncu yıldönümünde Samsun'da yaptırdığı saat kulesiyle anlatıda bahsedilen saat kulesinin tarihçesi birbiriyle örtüşür. Türkân Hanım'ın Karnik Sabuncuyan'ın fotoğrafladığı "Karlı bir günde Saat Kulesi ve Şehir" adlı fotoğrafın izini sürerken kullandığı ifadeler anlatıdaki saat kulesinin Samsun'da olduğu ihtimalini güçlendirir:

Kadıncağızı kırmamak için aldığı gazete kesiğinde, karlı bir kış günü şehrin en yüksek noktasından çekilen renkli bir fotoğraf yer alıyordu. Karnik Sabuncuyan'ın resminde olduğu gibi, bunda da bir saat kulesi vardı. Ama bu, Padişah II. Abdülhamit'e bir saygı duruşu olarak yaptırılan ve büyük depremde yıkılan cânım kule değil, yerine yapılan zevksiz bir benzeriydi.(Tunç, 2021, s. 451)

Böylece II. Abdülhamit döneminde yapılan saat kuleleri hakkında bilgi sahibi olan okur, anlatının geçtiği mekânı da tespit etmiş olur.

2.3. II.Meşrutiyet'in İlanı

Romandaki karmaşık olay örgüsü kronolojik olarak takip edildiğinde Abdülaziz ve II. Abdülhamit'ten sonra II. Meşrutiyet'in ilanına da yer verildiği görülür. Otuz üç yıl süren istibdat döneminde halk yönetimden, ekonomik şartlardan ve ağır vergilerden dolayı huzursuzluk duyar. Halkın bu huzursuzluğunu fırsat bilen

aydın-asker kadrosu otuz üç yıl sonunda Yıldız Sarayı'na gelerek Sultan Abdülhamit'e meşrutiyeti kabul ettirir ve 24 Temmuz 1908 yılında II. Meşrutiyet ilan edilir.

Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi'nde, Türk siyasi tarihinin önemli olaylarından olan II. Abdülhamit'in tahta çıkışı ve II. Meşrutiyet'in ilanı zamanı belirlemek için kullanılır. Anlatıcı, hastanenin kurucularından Mutasarrıf Hüsnü Simavi Bey'in ani ölümünü anlatırken Sultan Abdülhamit'e ve II. Meşrutiyet'in ilanına değinir. Böylece okurun anlatılan zaman dilimini tespit etmesini sağlar:

Ancak büyük emellerle kurulmasına önyak olduğu ve padişaha hürmeten *Hamidiye* adı verilen hastanenin adının 1908'de *Gureba* olarak değiştiğini görmeye ömrü yetmedi.

İkinci Meşrutiyet'in ilanından bir ay kadar önceydi. Gecenin bir vaktinde karnında şiddetli bir ağrı başladı. Kocasının tereyağında kızarmış hamsiyle mısır ekmeğini yine fazla kaçırıldığını zanneden Nezaket Hanım, ocakta adamakıllı kızdırdığı bir tuğlayı birkaç kat havluya sararak mutasarrıfın karnına koydu. Ama sıcak tuğla Hüsnü Simavi Bey'in sonunu hızlandırmaktan başka işe yaramadı. (Tunç, 2021, s. 463)

Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi'ndeki hastanenin, Ayfer Tunç'un ifadeleri ve anlatıda geçen saat kulesinin akıbetinden yola çıkarak Samsun'da olduğunu ifade etmiştik. Samsun Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'nin tarihçesine baktığımızda da bu hastanenin 1895 yılında Canik Sancağı'na (Samsun) atanan Mutasarrıf Hamdi Simavi Bey'in öncülüğünde kurulduğunu görürüz. Hastanenin kurulma aşamasında Mutasarrıf Hamdi Simavi Bey şehrin ileri gelenlerini organize eder ve bir kurul kurar. Bu kurul içinde yer alan Arzuoğlu Totadaki Bey, Yelkencizâde Hüseyin Bey, Nemlizâde Hamdi Bey, Kapanoğlu Kostaki Bey ve hastanede görev yapan Fransız Doktor Latour gibi isimlerle, anlatıdaki hastanenin kuruluşuna ön ayak olan kişiler arasındaki isim benzerliği dikkat çeker. Romanda olduğu gibi Samsun'daki hastanede 1902'de açılır ve II. Abdülhamit'in iktidar olduğu dönemde hastanenin adı Canik Hamidiye Hastanesi'dir. Hastanenin adı 1908 yılında "Canik Gureba Hastanesi" olarak değiştirilir.

II. Abdülhamit döneminde merkezî otoriteyi imparatorluk topraklarının tamamında hissettirmek, halka devletin yönetimdeki gücünü göstermek için kamu

yapılarına “Hamidiye” sıfatının eklendiğini görürüz. Anlatıdaki hastane her ne kadar devletten tek kuruş almadan halkın desteğiyle yapılmış olsa bile dönemin geleneğine uygun olarak adına “Hamidiye” sıfatı eklenir. 1908’de II. Meşrutiyet’in ilanı ile II. Abdülhamit’in otoritesi dağılır ve hastanenin adındaki “Hamidiye” sıfatı kaldırılır, Gureba Hastanesi adıyla anılır. Bu değişim, Osmanlı Devleti’nde değişen yönetim anlayışının topluma ve sosyal hayata yansması olarak gösterilebilir.

Romadaki olayların küçük isim değişiklikleriyle gerçeğe uygunluğu, Ayfer Tunç’un metni kurgularken yararlandığı kaynakları görmeye imkân vermesi nedeniyle ayrıca önemlidir. Gerçek ve kurgusal olaylar arasındaki bu ilişki, romanın başka yerlerinde, metinlerarası ilişkilerle de kendisini gösterecektir.

2.4. Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı

20. yüzyılın başları Osmanlı Devleti’nin yıkılma sürecine girdiği dönemdir. Osmanlı Devleti siyasi ve ekonomik açıdan zor durumdadır. 1789 Fransız İhtilali’nin etkisiyle imparatorluktan kopuşlar yaşanır. Rusya ve Balkanlar’da çıkarı olan büyük devletler milliyetçi isyanları destekler. Aldıkları destekle Osmanlı Devleti’nden ayrılan milletler küçük devletler kurar. Bağımsızlığını kazanan devletler daha sonraları sahip olduğu topraklardan memnun olmaz, topraklarını genişletmek ister. Amaçlarını gerçekleştirmek için de Osmanlı topraklarında farklı etnik ve dinî gruplarla işbirliği içerisine girer. Balkan Savaşı’nı organize eden Bulgarlar, Osmanlı Devleti’nin Ermenilerle yaşadığı sıkıntıları bildiği için bu süreçte Ermenileri, Türklere karşı kullanır. Bulgarlar ile Ermenilerin işbirliği 1890’lı yıllara dayanır. Anadolu’da çıkan Ermeni isyanlarında Ermeniler, Bulgaristan’a göçer. Balkan Savaşı’nda Bulgarlar, Ermenilerden oluşan bir bölük kurar ve ordu içinde Ermenileri aktif bir şekilde kullanır.(Kamil, 2016, ss. 1-18). Balkan Savaşlarında, Bulgar ordusunda Ermeniler dışında Rumlar da yer alır. Rumlar, Bulgarların Balkanlar’a girmesiyle Osmanlı Devleti’ne karşı cephe alır ve Osmanlı Devleti’ni ortadan kaldırma amacı güderler.

Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi’nde hastanenin kurulmasına ön ayak olan kişiler arasında Ermeni ve Rum kökenli Osmanlı vatandaşları da vardır. Ardıçoğlu Totadaki Bey, Kalustyan Ara Bey gibi Ermeni ve

Rum vatandaşlara yer verilerek Müslüman halkın farklı etnik gruplara bakış açısı ortaya konur.

Anlatıda, kasabanın ileri gelenlerinden Türkân Hanım'ın okuttuğu mevlitlerde şehre hizmette bulunmuş Ermeni ve Rum vatandaşların ismini zikretmesi cemaatte huzursuzluğa neden olur. Anlatıcı, aktardığı bu huzursuzlukla yıllardır bir arada yaşayan halkın bölünmüşlüğüne gösterir:

Yıllardır her kurban bayramının dördüncü günü, tarihi Ulu Cami'de tüm ölmüşlerinin yanı sıra, şehre eli değmiş olan herkesin ruhu şâd olsun diye mevlit okutturan kadın; dua kısmında **Karnik Sabuncuyan**'ın yanı sıra, **Ardıçoğlu Totadaki Bey, Kalustyan Ara Bey** gibi şehre hizmet etmiş diğer Ermeni ve Rumlar'ın da adlarının anılmasını istiyordu.²

Eşraftan veya halktan buna karşı çıkan, *Elin gâvurlarına niye dua edecekmışiz?* diyen çok kişi olmuştu, hâlâ da oluyordu. Kimileri Türkân Hanım'ın aklı ve natıkası karşısında hayranlığa kapıldıkları için susuyorlar, kimileri de ileri yaşına rağmen hâlâ güçlü olan bu kadınla karşı karşıya gelmeyi göze alamadıklarından fısıldaşmakla yetiniyorlardı. (Tunç, 2021, ss.407-408)

Ermeni ve Rumların Balkan Savaşı sırasında Bulgarlara destek vermesi, Fransız İhtilali'nden sonra ortaya çıkan Osmanlı-Ermeni-Rum gerilimini artırır. Bu gerilimden, Osmanlı Devleti'ni vatani bilmiş Ermeni ve Rumlar da etkilenir. Vatani olan topraklara yabancılaştığını hisseden Ardıçoğlu Totadaki Bey ve Ara Bey'in durumunu anlatıcı şu cümlelerle ifade eder:

Ardıçoğlu Totadaki Bey de tıpkı Ara Bey gibi, selamlık duvarında *Karlı bir günde Saat Kulesi ve şehir* fotoğrafının bulunduğu konağında; eski, mutlu ve dost günleri özlemle anarak öldü. Balkan'lardaki savaş sırasında tadı kaçmış, şehir halkından aldığı selamlar iyice azalınca konağına kapanmış, şehrin hattına katılmaz olmuştu. (Tunç, 2021, s. 465)

Osmanlı İmparatorluğu'nda “Türkleşen ve Türkçe'yi dil olarak benimseyen Ermeniler, 19. yüzyılda Millet-i Sadıka olarak adlandırılı[r]” (Akın, 2009,s. 167). Bu ortam imparatorluğun dağılış sürecine girilen dönemde bozulur. Ermeni ve Rumların imparatorluğun dağılışında payı olduğu düşünüldüğü için bu milletlere karşı ötekileştirme ve yalnızlaştırma politikası uygulanır. Uygulanan politikalar Osmanlı toplumunda din ve etnik kökenden kaynaklı bir ayrışmaya neden olur. Toplumda

²Çalışma boyunca alıntılarda belirtilen kalın yazılar metnin orijinal halidir.

yaşanan bu ayrışma anlatıda da olduğu gibi bir sonraki kuşaklarda başka ülkelere göçü zorunlu kılar.

Balkan Savaşları'nın hemen ardından Osmanlı İmparatorluğu I. Dünya Savaşı'na girer. Avrupa'da Sanayi İnkılâbıyla başlayan hammadde ihtiyacı devletlerin saldırgan bir politika takınmalarına neden olur. “19. yüzyılın sonlarına doğru Avrupa'da bir cepheleşme başla[r]. Bir yanda Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya'nın oluşturduğu İttifak cephesi, öbür yanda Fransa, Rusya ve İngiltere'nin oluşturduğu İtilaf (Anlaşma) cephesi. Bu ülkeler yıllardır savaş için hazırlanı[r]” (Akşin, 2022, s.94). Kutuplaşan ülkelerin oluşturduğu gergin ortam sonucunda 28 Haziran 1914 tarihinde savaş başlar.

Dünya Savaşı'nın gerçekleştiği yıllarda dönemin büyük devletleri için Osmanlı Devleti paylaşılmayı bekleyen, stratejik önemi büyük bir toprak parçasıdır. Osmanlı Devleti'nin müttefik olarak savaşta yer almasını istemezler. Almanya ise Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesinin ittifak devletleri açısından yararlı olduğunu düşünür. Sait Halim, Talat, Enver paşalar, Mebusan Meclisi Reisi Halil Menteşe ve Almanlar arasında yapılan görüşmeler sonucu Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'na girer. Açılan cephelerde uğradığı hezimet ve İttifak devletlerinin savaşta mağlup olması nedeniyle Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'nı kaybeder.

Bir Deliler Evi'nde I. Dünya Savaşı anlatılan zamanı vurgulamak için kullanılan bir unsurdur. Deliler Evi olarak tanımlanan hastanenin ilk başhekimini Fransız Cerrah Alain Latour 1902 yılında hastanenin kuruluşuyla birlikte hastanede hizmet vermeye başlar. Alain Latour'un amacı birkaç yıl hastanede çalışıp memleketine dönmektir fakat şehri çok sever ve on iki yıl hizmet verdikten sonra “1914'te, I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte faaliyeti durdurulan hastaneyi terk ed[er]” (Tunç, 2021, s. 456).

Alain Latour hakkında verilen bilgiler aynı zamanda anlatıda bahsedilen hastanenin Samsun'da bulunduğu dair şüpheleri de ortadan kaldırır. Samsun Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hastanesi'nin tarihçesine baktığımızda, 1902 yılında hastaneye on altın maaşla Fransa'dan Lataour adlı bir operatör doktor getirildiğini öğreniriz. Anlatıdaki başhekimle, Samsun Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hastanesi'nde görev yapan Fransız Doktor Lataour'un arasında bir paralellik olduğu aşîkârdır.

2.5. Sarıkamış Harekâtı ve Ermeni Tehciri

Ermenilerle Osmanlı Devleti arasındaki sorunların kökeni 1789 Fransız İhtilali'ne dayanır. Fransız İhtilali'nin etkisiyle ortaya çıkan milliyetçilik fikri imparatorluk içinde isyanlara neden olur. Osmanlı Devleti isyanları bastıramaz. Bu durumun sonucu olarak 1878 Berlin Anlaşması'yla Osmanlı Devleti'nde Ermeniler dışındaki tüm azınlıklar özerklik veya bağımsızlık elde eder. Berlin Anlaşması'nda Ermenilerle ilgili madde olmasına rağmen bu madde uygulanmaz. Sina Akşin (2022), Berlin Anlaşması'ndaki maddenin uygulanmama nedenini şöyle açıklar:

Ermenilerin diğer Osmanlı Hristiyan halklarına göre iki zorlukları vardı. Biri, “Ermenistan” diye adlandırdıkları bölgenin jeopolitik konumuydu. Bölge büyük devletler için ulaşılması çok zor, çok engebeli bir yerd, ikincisi, Ermeniler ticaret ve zanaat uğruna ülkenin her yanına dağılmış oldukları için “Ermenistan” diye adlandırılan bölgenin hiçbir yerinde çoğunluk oluşturmuyorlardı. En kalabalık oldukları Bitlis'te bile nüfusun ancak 1/3'ü Ermeniydi. (s.47)

Bir Deliler Evi'nde Millet-i Sadıka sıfatının hakkını veren Ermenilerin hikâyeleri anlatılır. Sina Akşin'in de belirttiği gibi Anadolu coğrafyasında yaşayan Ermeniler sanat, zanaat ve ticaretle uğraşan kişilerdir. Bu sebeple Ermenilerin Anadolu coğrafyasında topluluklar hâlinde değil de dağınık hâlde yaşadığını görürüz. Romandada İstanbul, Konya, Bingöl ve Karadeniz sahil şeridindeki şehirlerde yaşayan Ermenilerden bahsedilir.

Karnik Sabuncuyan'ın hikâyesiyle Anadolu'nun farklı şehirlerinde hayatını sürdüren Ermenilere yer verilir. Karnik Sabuncuyan yolu Karadeniz'e düşmeden önce ailesiyle Konya'da yaşar. Marifetli taş ustası Mıgırdiç oğlunu iyi bir eğitim alması için İstanbul'a gönderir. Karnik, İstanbul'da eğitimine devam ederken Mıgırdiç vefat eder. Babasının vefatından sonra tek başına Konya'ya dönemeyen Karnik, kilise aracılığıyla annesi Zabel ve kız kardeşi Maral'dan haber alır. Bir müddet sonra annesinin Laz Hüseyin adlı bir eşkıyayla evlenip Karadeniz'de bir şehre yerleştiği haberi gelir. Annesinin kendisini terk ettiğini düşünen Karnik, annesinin evlenmiş olmasını uzun süre hazmedemez.

Anlatıcı, Karnik'in annesi Zabel ve babası Mıgırdiç üzerinden Ermeni edebiyatının önemli sanatçılarından Zabel Yesayan'ı okura hatırlatır. Bu hatırlatma

sadece isim benzerliğiyle sınırlı kalmaz. 1878 yılında Üsküdar'da doğan Zabel Yesayan, Osmanlı Devleti'nin Ermeni topluluğuna mensup vatandaşıdır. Anlatıda Mıgırdıç'ın, oğlu Karnik'i iyi bir eğitim alması için İstanbul'a göndermesi gibi Zabel Yesayan da babası Mıgırdıç Hauhannesyan'ın desteğiyle edebiyat ve felsefe derslerini takip etmek üzere Sarbonne'a gider. İyi bir eğitim alan Zabel Yesayan, II. Meşrutiyet'in sağladığı özgürlük ortamında kadınlarla ilgili çalışmalarıyla dikkat çeker. Karnik'in annesi Zabel'in dul bir kadın olmasından ötürü yaşadığı mağduriyet, Zabel Yesayan'ın feminist bir yazar olarak ele aldığı konuların izlerini taşır. (Halavut, 2018, ss. 4-9).

Zabel'in eşkıya olan Laz Hüseyin ile evlenip Rize'de bir dağ köyüne yerleşmesi otobiyografik bir göndermedir. Ayfer Tunç yazma biçimini değerlendirirken kendi yaşamını anlatmaktan kaçındığını ama zaman zaman hayatından bazı kesitlerin metnine sızdığını ifade eder. *Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarih*ide bu tarz metinlerdendir. Ayfer Tunç, Laz Hüseyin'in şahsında dedesini anlatır. Anlatıcının dedesi de Laz Hüseyin gibi aslen Rizeli bir eşkıyadır ve anneannesini kaçırmakla tehdit ederek evlenir. Zabel, tehdit sonucu evlenmez ama kocasının ölümüyle yaşadığı ekonomik sıkıntılar evliliği kaçınılmaz kılar.

Zabel, Laz Hüseyin'in köyünde kelime-i şهادet getirip Müslüman olur. Tüm köy, Maral'ı Zabel'in kardeşi olarak tanır. Tek kelime Türkçe bilmeyen Lazca konuşan Guri, Müslüman olan Zabel'i gelini olarak kabul eder. Laz Hüseyin'in vurulmasıyla Zabel'in mutlu yuvası dağılır. Laz Hüseyin'in ölümü sonrasında Meram'a dönmek isteyen Zabel, Guri'nin de desteğini alıp Maral'la yola koyulur. Zorlu bir yolculuk geçiren Zabel ve Maral, yolu kaybederek Meram yerine Bingöl'e ulaşır. Burada Kürt Fariz Ağa'nın konağına varırlar. Fariz Ağa, Bingöl'ün önde gelen Kürt aşiretlerinden birinin reisidir. Zabel ve Maral'ı bir müddet evinde misafir eder, gidecek yerleri olmadığını anladığında da onları hizmetine alır. Maral, Fariz Ağa'nın en sevdiği oğlu Kör Reşo'nun hizmetine girer. Bir müddet sonra da Maral ile Reşo evlenir. Zabel çektiği sıkıntılara ortak ettiği Maral'ın mutlu olduğunu gördükten sonra vefat eder. Maral'ın Kürt Fariz Ağa'nın konağında değişen hayatı anlatıcı tarafından şu şekilde anlatılır:

Hepsi iri yeşil gözlü birbirinden sağlıklı çocuklar doğuran Maral, Kürt Fariz Ağa'nın en sevdiği gelini oldu. Ağa, Müslüman olan gelinin adının değişmesine gerek

görmemişti. Maral, gene Maral'dı. Ama yavaş yavaş Ermenice'yi unuttu. Bir tek Mayrik-Anne demeyi unutmadı. Abisi Karnik'in hayal meyal hatırlar gibi olduğunda, ana dili zihninde delik deşik olmuş bir levhaydı artık. Zamanla Kürt gelini Maral'ın Ermeni olduğunu bilen kimse de kalmadı. Akıcı bir Kürtçe'yle konuşan, çocuklarını Kürtçe seven, kocasına Kürtçe sitem eden Maral, çevresindeki Ermeniler **tehcir** nedeniyle yurtlarından sürülüp yollara dökülürken, ne Meram'dan çocukluk arkadaşlarının **Konya Valisi Celal Bey**'in sayesinde tehcirden kurtulduğunu öğrendi ne de abisi Karnik'in bir zamanlar onu umutsuzca aramış olduğunu. (Tunç, 2021, ss. 428-429)

Anlatıcı, Zabel ve Maral'ın evlilikleri üzerinden Türk toplumundaki kimlik anlayışına yönelik eleştirilerde bulunur. "Osmanlı Devleti'nin egemenliği altındaki toplulukları din ya da mezhep esasına göre örgütleyerek yönetmesine, *millet* sistemi denil[ir]." (Eryılmaz, 1990,s.17). Osmanlı Devleti'nde "[h]anedanın ve tebaadan birçoğunun etnik açıdan Türk olmalarına karşılık Millet-i Hakime denildiğinde kastedilen Türkler değil bütün Müslüman tebaadır." (Kaymak, 2016, s. 28).

Osmanlı Devleti'nin büyük devletlerin baskısına rağmen Ermeniler için ıslahat yapmaması Ermenileri huzursuz eder. Ermeniler, İttihat ve Terakki döneminde beklentilerinin gerçekleşmemesi nedeniyle muhalefetlerini artırır. Bu dönemde dış ülkelere destek alarak örgütlü hareket etmeye başlarlar. Tam da bu süreçte I. Dünya Savaşı çıkar. I. Dünya Savaşı'nda Kafkas Cephesi'nde gerçekleşen Sarıkamış Harekâtı'nda Osmanlı ordusu ağır bir yenilgiye uğrar. Ermeniler bu yenilgiyle Osmanlı Devleti'nin Doğu Anadolu topraklarından tamamen atılacağını düşünür.

Bir Deliler Evi'nde Sarıkamış Harekâtı'ndan söz edilir. Türk ordusunun yaşadığı hezimet sonucunda Kafkas topraklarında yaşayan Müslüman Türk halkı da Ermeniler gibi Osmanlı Devleti'nin Doğu ve Kafkas bölgesine bir daha hâkim olamayacağını düşünür. Bu sebeple bölgede çoğunluğu temsil eden Hristiyanlarla yaşadığı sorunları da göz önünde bulundurarak Anadolu topraklarına göç eder. Anlatıda Kulaksız Ziya'nın ailesinin Kafkasya'dan göçü şöyle anlatılır:

Bolat'ın ailesi, **Enver Paşa**'nın meşhur ve hazin Sarıkamış Harekâtı sırasında, Osetya'nın, Gizeldon Irmağı kıyısında, yemyeşil, verimli Tli'den gelmişti. Nüfusu Hristiyan olan ülkenin az sayıdaki boylarından birine mensuptular.

(...)

Bolat'ın bilmediği, hiç de merak etmediği bir nedenle yurtlarını bırakmışlardı. Mamşirek aralarına karıştığı, çalışkanlığı ve dürüstlüğüyle kendini çok sevdirdiği köylülere *Husumet* demişti sadece. Bu yurda gelişleri çok karanlık zamanlara rastlıyordu, Hristiyan çoğunluğun arasında karşılaştıkları husumet kuvvetli olmuş, Osmanlı'nın dört bir tarafta savaşmasının yarattığı düşmanlık, birçok Müslüman aile gibi, onları da yurtlarından etmişti. (Tunç, 2021, s. 115)

Kafkas cephesindeki yenilgiyle Doğu Anadolu, Ruslara kalır. Rusya'da yaşanan ihtilal nedeniyle Ruslar Kafkas cephesinde etkin olamaz. Ermeniler, Ruslara yardım etmek için yoğun oldukları Van, Bitlis'te ayaklanmalar çıkarır. Bu ayaklanmaları önlemek isteyen Osmanlı Devleti de Tehcir Yasası'nı çıkarır. 27 Mayıs 1915'te orduya verilen tehcir yetkisi 30 Mayıs 1915 tarihinde süresiz hâle getirilir. Ermenilerin göç sırasında yaşadığı sıkıntılar can ve mal kayıplarına yol açar.

Bir Deliler Evi'nde de Ermeni tehcirinin izlerini görürüz. Karnik Sabuncuyan, evlenip çoluk çocuğa karıştığı Karadeniz şehrinde yaşamına devam eder. Fotoğrafçılık yapan Karnik'in stüdyo kurma planları vardır ama bu planlar tehcir yasasıyla hayale döner. 1915 Ermeni tehciri dolayısıyla Karnik doğduğu büyüdüğü Anadolu topraklarını terk ederek ailesiyle Paris'e yerleşir.

Ama 1915'te tehcir başlayınca her şey alt üst oldu. Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi bu küçük Anadolu şehrinde de herkesin huzuru kaçmış, kimsede tat tuz kalmamıştı. Doğdukları yerlerden sürülen Ermeniler sefil perişan halde yollara dökülmüşler, terk etmeye zorlandıkları topraklardan gidiyorlardı. İstanbul'un en iyi fotoğrafçısı olma hayalini bir süreliğine donduran Karnik Sabuncuyan açmaya fırsat bulamadığı stüdyosunu öylece bıraktı, ailesini alıp Paris'e gitti. Orada ölmeyi düşünmüyor, bir gün geri döneceğini, hayatına kaldığı yerden devam edeceğini sanıyordu. Ama bunun öyle yakın zamanda mümkün olmayacağını çabucak ve derin bir acıyla anladı. (Tunç, 2021, ss. 438-439)

Ara Bey, Karadeniz sahil şeridindeki küçük şehrin Ermeni sakinlerindendir. Aynı zamanda devletten bir kuruş almadan yardımlarla yapılan hastanenin de kurucularındandır. Yaşadığı şehre, ülkesine bağlılığı Ermeni olduğu gerçeğini değiştirmedigi için Ara Bey de tehcir yasasından etkilenir. Ermeni tehciri sırasında eşi dostu tarafından korunan Ara Bey göçe zorlanmaz ama olanlardan duyduğu üzüntüyle vefat eder.

Mutasarrıfın ölümünden sonra hastanenin kaderi de kurucuların kaderi de çok acıklı bir seyir izlemişti. 1915 Ermeni tehcirini Türk dostları sayesinde zararsız atlatan Ara Bey eceliyle, ama üzüntüyle öldü. Damadı Karnik ve kızı Nıvart iki torununu da alıp

Paris'e gidince kendini yapayalnız hissetmiş, kuruluşunda emeği geçmesinden onur duymuş olsa da hastaneden elini eteğini çekmiş, sadece bir an önce ölmeyi dilemişti. Dilediği gibi de oldu. (Tunç, 2021, s. 465)

Tehcir yasası, Anadolu'da yaşayan tüm Ermenileri derinden etkiler. Bu yasayı bir soykırım olarak değerlendirenler olduğu gibi göçün dönemin şartlarında bir zorunluluk olduğunu ifade edenler de vardır. Anlatıcı her iki görüşün ötesinde göç etmenin ister zorunluluk ister gönüllülük esasına dayansın kişi için travma etkisi yarattığını Maral'ın hikâyesi üzerinden okura anlatır.

Maral, annesi Laz Hüseyin ile evlenince önce Konya'dan Rize'ye göç eder. Bu göçte Maral ve annesine Laz Hüseyin eşlik ettiğinden herhangi bir sıkıntı yaşanmaz. Maral'ın Rize'den Bingöl'e göçü ise yeni hayatına adapte olması açısından önemlidir.

Zabel, Laz Hüseyin'in ölümüyle Rize'de yaşayamayacağını düşünüp Meram'a dönmek ister. Guri, Zabel'in bu isteğini destekler. İki kadının başlarında bir erkek olmadan yolda sıkıntı yaşayacağını düşünür ve oğlu Laz Hüseyin'in silahını Zabel'e verir. Guri'nin tahmin ettiği gibi ana kız yolda çok sıkıntı çeker. Zabel, kendisinin ve kızının namusunu korumak için sık sık silahını yoklar. Silah olmasına rağmen Laz Hüseyin'in evlenirken taktığı altın kemeri hırsızlara kaptırır. Çektikleri çile yetmiyormuş gibi Meram'a gidecek olan ana kız yolu kaybederek Bingöl'e varır. Bingöl'e geldiklerinde Zabel ve Maral'ın iğne ipliğe dönmüş bedenleri yolda yaşadıkları zorlukların kanıtı gibidir.

Göç üzerine yapılan çalışmalar; göç yolları üzerinde yaşlılar, kadınlar ve çocukların erkeklere oranla çok daha savunmasız olduğunu belirtir. “[y]olda özellikle kadınlar, cinsel travmaların nesnesi olabilmektedir.” (Aker ve Uygun, 2019, s. 173). Zabel ve Maral'ın yolda namusunu korumak için gösterdikleri çaba, kadın olmanın zorluklarını göstermesi açısından dikkate değerdir.

Bingöl'e vardıklarında Fariz Ağa'nın evinde yeni bir kültürle karşılaşan Zabel ve Maral, yolda yaşadıkları travmanın etkisiyle bu kültürü kabul etmede zorluk çekmez. Fariz Ağa, Maral'ı oğluyla evlendirmek istediğinde önce Maral'ın dinini değiştirir. Zabel'in vefat etmesiyle Ermenice konuşacak kimsesi kalmayan Maral, yavaş yavaş Ermeniceyi unuttur. Ermenicede unutmadığı tek kelime anne anlamına gelen “mayrik” kelimesidir. Babasını ve abisini kaybettikten sonra annesiyle tüm güçlüklerle göğüs geren Maral'ın anne kelimesini unutmaması, Zabel'e duyduğu

sevgi ve güveni ifade eder. Ermeniceyi unutan Zabel, Kürtçe konuşmaya başlar. Maral'ın Kürtçeyi ğrenmesi de yeni yaşamına adapte olmasını kolaylaştırır. Dini, dili değişen Maral'a geçmişinden yadigâr bir tek ismi kalır. Fariz Ağa, Maral'ın ismini değiştirme gereği duymaz zira Maral ismi Kürtçede de kullanılan bir isimdir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CUMHURİYET'E GİDEN YOL ve SONRASI (1919-1959)

3.1. Kuvâyı Milliye

Bir Deliler Evi'nde mütareke yıllarında İstanbul'un işgaliyle birlikte yaşanan kaotik atmosfer de anlatı kişileri aracılığıyla aktarılır. Toplumun çoğunluğu Millî Mücadele'nin başlaması gerektiğini düşünürken monarşik yapının temsilcisi olan İstanbul Hükümeti ise devletin devamlılığının büyük devletlerin koruması altına girmekle mümkün olduğunu düşünür. Siyasette yaşanan bu ikiliğin topluma yansması anlatıda Yelkencizâde Rahmi Bey üzerinden verilir. Yelkencizâde Rahmi Bey, hastanenin kurulmasında emeği geçen kişilerdendir, ülkesinin menfaati için yapamayacağı hiçbir şey yoktur. Ulusu için Millî Mücadele hareketinin doğru olacağını düşünen Yelkencizâde Rahmi Bey, Kuvâyı Milliye hareketine katılır. Anlatıda Yelkencizâde Rahmi Bey'in Kuvâyı Milliye'ye katılma nedenleri şu şekilde ifade edilir:

Hastane kurulu üyeleri içinde, sonu en hazin olan Yelkencizâde Rahmi Bey oldu. Birinci Dünya Savaşı sırasında faaliyeti durdurulan hastaneyi ayakta tutmak için canını dişine takan Rahmi Bey Kuvay-ı Milliye'ye katıldığı gerekçesiyle hain ilan edilerek Osmanlı hükümeti tarafından tutuklandı; mahkemesi bile görülmeden, kahr içinde zindanlarda sürünerek öldü. Kuvay-ı Milliye'ye kesinlikle taraftardı. Kurtuluş Savaşı'na destek olmanın yolunu arıyor; ama bu zor günlerde şehre hizmet veren hastaneyi ayakta tutmanın da en az Kurtuluş Savaşı'na katılmak kadar önemli olduğuna inanıyordu. Osmanlı hükümeti tarafından da olsa *vatan haini* diye damgalanmak, vatan sevgisini her şeyin üstünde tutan bu saygıdeğer adamın içini parçalamıştı. (Tunç, 2021, s. 466)

Kuvâyı Milliye, “Türk milletinin Mondros Mütarekesi’ni çiğnememiş görünmek için başlangıçta başvur[duğu] bir çare[dir]”(Akşin, 2022,s.157). Savunmasız kalan halk, kendi imkânları dâhilinde milli bir direniş ortaya koyar. Bu direnişin adına da Kuvâyı Milliye denir.

Yelkencizâde Rahmi Bey'in vatan haini ilan edilmesinin nedeni Kurtuluş Savaşı mücadelesinin başladığı dönemlerde İstanbul hükümeti ile TBMM arasında

yaşanan çatışmaya dayanır. Yıkılmakta olan Osmanlı Devleti'nde, Millî Mücadele'nin simgesi TBMM ile mutlakîyetçi kesimin simgesi İstanbul Hükümeti karşı karşıya gelir. İstanbul Hükümeti, TBMM ile hareket edip Ulusal kurtuluş hareketine karşı herkesi vatan haini ilan eder. Bunun için Şeyhülislam Dürri'zâde Abdullah Efendi'ye fetva hazırlatır. Fetvada ulusal kurtuluş hareketinin halifeye karşı dinî bir ayaklanma olduğunu söyleyerek ulusal mücadeleyi baltalamak ister. Dîvan-ı Harp kurularak kurtuluş mücadelesini başlatan kişiler, gıyaben yargılanır ve idama mahkûm edilir. Aynı zamanda ulusal harekete karşı kurulmuş olan Kuvâyı İnzibatiye'yi -diğer bir adıyla Hilafet Ordusu- görevlendirilir. Bu ordunun karşısında TBMM'yi Kuvâ-yi Milliye birlikleri temsil eder. (Akşin, 2022, s. 157-161). İstanbul Hükümeti tarafından da olsa “vatan haini” suçlamasıyla yargılanmak ve hapsedilmek Yelkencizâde Rahmi ve onun gibi düşünen vatanseverleri çok üzer.

3.2. Milli Şef

Bir Deliler Evi'nde kurgunun iç içe geçmiş hikâyeler üzerine kurulu olması, anlatıcının olaylar arasında geçişi sağlayan bağlayıcı unsurlar kullanmasını gerektirir. Anlatıda Karnik Sabuncuyan tarafından çekilen “Karlı bir günde Saat Kulesi ve Şehir” isimli fotoğraf da bağlayıcı unsurlardan biridir. Karnik Sabuncuyan tarafından çekilen bu fotoğraf Ardıçoğlu Totadaki Bey'in konağındadır. Ardıçoğlu Totadaki Bey'in ölümünden sonra en küçük oğlu Stavro da ağabeyleri gibi İstanbul'a taşınmaya karar verir. Konağı eşyalarıyla Türk bir aileye satar. Aile, konağı bir müddet kullandıktan sonra apartmana dönüştürmeye karar verir. Bu aşamada da hizmetlileri Gülayşe'ye konakta işine yarayan eşyaları alabileceğini söyler. Gülayşe, kız kardeşlerini alarak konağı bir nevi yağmalar. Karnik Sabuncuyan'ın “Karlı bir günde Saat Kulesi ve şehir” fotoğrafı da bu yağma esnasında yok olup gider.

“Karlı bir günde Saat Kulesi ve şehir” fotoğrafının konağın apartmana dönüşme esnasında yok olması oldukça manidardır. Zira “Türk romanında ev özellikle konak ve apartman bağlamında Türk toplumundaki kültürel ve sosyal değişimleri izlemek açısından önemli ipuçları ver[ir]” (İnci, 2003, s.23). Türk edebiyatında konak, farklı dinden ve kültürden kişileri barındırmasıyla Osmanlı toplumunun minyatürünü oluşturur. Bu sebeple “romanlarda Osmanlı İmparatorluğu'nun çökmesi ile yıkılan konak arasında bağ kurul[ur] ve konak,

dağılan İmparatorluk'un metaforu olarak kullanıl[ır]" (İnci, 2003, s. 60).Konaktan apartmana geçiş Osmanlı İmparatorluğu'nda değişen siyasi, toplumsal ve kültürel yapının temsildir.

Anlatıcı, Ardıçoğlu Totadaki Bey'in konağını da Türk romanındaki metaforik anlamına uygun şekilde kullanır. Konağın apartmana dönüşecek olması, bu aşamada hizmetliler tarafından yağmalanması, bu yağmada "Karlı bir günde Saat Kulesi ve şehir" fotoğrafının yok oluşu dağılan imparatorluk düzenini temsil eder. Uzun yıllar Anadolu topraklarında yaşayan Rumlar; mübadele, Varlık Vergisi, 6-7 Eylül Olayları gibi süreçler sonucunda önce Anadolu'ya ardından İstanbul'a dönmek üzere veda eder. Anlatıcı, Rumların Anadolu'ya vedasını Karnik Sabuncuyan'ın kaybolan fotoğrafıyla okuyucuya aktarır. Fotoğrafın hiç olmadığını iddia edenlerin karşısına da tarihle yakından ilgilenen Hâkim Türkân Hanım'ı çıkarır. Türkân Hanım'ın tarihe duyduğu ilgi ve hâkim olması anlatıcının azınlıklara karşı tarafsız tavır takındığını göstermesi açısından önemlidir. Türkân Hanım, Ardıçoğlu Konağı'nda İsmet İnönü'yle çekilen bir fotoğrafta "Karlı bir günde Saat Kulesi ve şehir" eserinin görüldüğünü ifade eder. Bu kanıtını sunarken de İsmet İnönü'den Milli Şef sıfatıyla şu şekilde bahseder:

Okuma yazmaya eski yazıyla başlayan Türkân Hanım altına eski harflerle *Karlı bir günde Saat Kulesi ve şehir* yazılmış olan fotoğrafı da, fotoğrafın gül ağacından çerçevesini de gayet iyi hatırlıyordu oysa. Emekli olup Kaymakolu Konağı'na yerleştikten ve bir arşiv kurmaya karar verdikten sonra, şehrin tarihine ilişkin fotoğraflar toplamaya başlamıştı. Ne zaman böyle bir fotoğrafın olmadığı iddiası ortaya atılsa, resmin Ardıçoğlu Konağı'nın selamlık kısmındaki duvarda asılı olduğunu sert bir üslupla tekrar ederdi. Hatta Ardıçoğlu Totadaki Bey'in şehri ziyarete gelen İsmet Paşa onuruna verdiği davet sırasında çekilen bir resimde, arkadaki duvarda *Karlı bir günde Saat Kulesi ve şehir* açık seçik görülüyordu ve Milli Şef'in bu resmi, o zamanki yerel gazetelerden biri olan *Kıyı*'da basılmıştı. (Tunç, 2021, s. 448-449)

Türkân Hanım, anlatı boyunca "Karlı bir günde Saat Kulesi ve şehir" fotoğrafının izini sürer. Bu fotoğraf aracılığıyla anlatıcı olayları, kişileri birbirine bağlar. Bu bağlantılarla da okura siyasi ve tarihi olayları hatırlatır. Anlatıcının, *Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi*'ni yazarken sıkı bir takvim çalışması yaptığını ifade etmesi ve hikâyeler arasına gizlediği siyasi ve tarihî anıştırmalar, anlatıya derinlemesine hâkim olmak isteyen okurun da Türkân Hanım gibi fotoğrafın peşine düşmesini gerekli kılar.

Okur, hastanenin kurucularından Ardıçoğlu Totadaki Bey'in cumhuriyetin onuncu yılını görmeden vefat ettiğini öğrenir. Anlatıda, hastanenin kurulduğu şehrin adı söylenmez ama dikkatli ve tarihe meraklı okur, hastanenin Samsun'da olduğunu bilir.

İsmet İnönü, cumhuriyetin onuncu yılından önce Mayıs 1925 ve Eylül 1928 yılında iki sefer Samsun'a gider (İnönü Vakfı, 1983). Ardıçoğlu Totadaki Bey'in İsmet İnönü onuruna verdiği yemek, bu iki tarihten biri olmalıdır. Anlatıcı, yemekte çekilen fotoğrafın o zamanın yerel gazetesi olan *Kıyı*'da basıldığını söyler. Karadeniz bölgesinde basılan süreli yayınlara baktığımızda *Kıyı* adlı bir derginin olduğunu görürüz fakat bu derginin ilk basımı 1961 yılında Trabzon'dadır. (Köşker, 2019, ss. 13-20)

Ardıçoğlu Totadaki Bey'in Samsun'da yaşayıp *Kıyı* dergisinin Trabzon'da basılmış olmasıyla anlatıcı, bu iki şehir arasında farklı bir tarihi bilgiye işaret eder. 1924 yılına kadar Samsun, Trabzon Vilayeti'nin içerisinde yer alan Canik Sancağı'nın merkezidir. 20 Nisan 1924 tarihinde sancak (liva) teşkilatı tamamen kaldırılır. (Karakuyu ve Balık, 2014, s. 128) Böylece Canik Sancağı, Trabzon Vilayeti'nden ayrılıp il statüsüne geçer.

Anlatıcının, anlatı zamanı içerisinde yer alan bu bilgiyi kurmaca gerçekliği içerisinde kullanmış olması muhtemeldir. Ayfer Tunç'un çağdaşı Orhan Pamuk'un yazarların romanda gerçekliği ele alış şekli üzerine düşünceleri anlatıcının, "Karlı bir günde Saat Kulesi ve şehir" fotoğrafının akıbetini araştırırken izlediği yolu özetler.

Tarihi çekici yapan şey ona bağlı olma zorunluluğu değil, bağlı olmama zorunluluğudur. Benim için tarih, günümüz gibi anlamlandırılması gereken bir dünya değildir, yalnızca bir imge deposudur. Bu hazineden işime yarayacak ne çekip kullanabilirim diye düşünürüm; Tolstoy ya da Stendhal gibi tarihte olup bitenlerin anlamı nedir, diye düşünmem. Bu yüzden de tarihsel gerçeklerin altında ezilme tehlikesine düşmem. Öte yandan tarihsel imgelerin raflarından dikkatle indirilip, paketlerinden titizlikle çıkarılıp "gerekli" yere yerleştirmeleri gerektiğini düşünürüm. (Pamuk, 2020, s. 114)

Anlatıda, Rum asıllı Türk vatandaşı olan Totadaki Bey'in İsmet İnönü onuruna yemek vermiş olması da okurun hafızasını harekete geçirmesi açısından önemlidir. *Bir Deliler Evi*'nde bahsi geçen azınlıkların hepsi yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ne bağlı vatandaşlardır. Atatürk'ü laik, modern, cumhuriyet rejiminin simgesi kabul ederler. Ardıçoğlu Totadaki Bey'in de mensup olduğu Rum

vatandaşlar Atatürk Dönemi'nde mübadeleye maruz kalıp vatanından göç etseler bile “Dönemin şartlarında, Kurtuluş Savaşı'nda ve Lozan Nüfus Mübadelesi'nin imzalanmasında ülkenin birlik ve beraberliğinin sağlanması için yapılması gerekenlerin yapıldığını, Atatürk'ün gayrimüslimlere değer verdiğini belirt[irler]. Rumlar, İstanbul'un mübadele dışında tutulmasını bu ekseninde değerlendir[ir].” (Kaymak, 2016, s. 536). Hatta “Atatürk hayattayken gerçekleşen 1934 Trakya Olayları'ndan [Atatürk'ü] sorumlu tutmamakta, son yıllarında hasta olduğunu, kendisine yeteri kadar bilgi verilmediğini düşünmekte ve esas sorumluluğun İnönü'de olduğuna inan[ırlar].” (Kaymak, 2016, s. 538). Özellikle “birinci kuşak azınlıkların belleğinde, Varlık Vergisi, Türkleştirme kampanyaları, Trakya Olayları, 20 Kur'a askerlik ve hatta 6/7 Eylül Olayları'ndan sorumlu tuttuğu İnönü ve CHP çok olumsuz bir yer tutmaktadır.”(Kaymak, 2016, s. 480).

Anlatıcının, İsmet İnönü onuruna verilen yemekte -Atatürk Dönemi'nde olmalarına rağmen- İsmet İnönü'nün 1938-1950 yıllarını kapsayan Milli Şef dönemini okura hatırlatma nedeni, azınlıkların devlet politikasına karşı değişen bakış açısını göstermektir.

3.3. Varlık Vergisi ve Savaş Zenginleri

Her savaşın sonunda yüklü gelir elde eden Harp Zengini veya Yeni Zengin diye adlandırılan bir kesim ortaya çıkar. I. ve II. Dünya Savaşı da birçok savaş zengini yaratır. Osmanlı toplumunda I. Dünya Savaşı sırasında oluşan zenginliğin nedeni, tarım ürünlerinde yaşanan sıkıntıdan kaynaklanır. Bir tarım ülkesi olan Osmanlı Devleti, çözülmeye başladığı zamanlarda ve I. Dünya Savaşı sırasında tarımla ilgilenen kesimi silahaltına alır. Bu durum tarım alanında sıkıntılara neden olur. Ekili dikili alanlar azalır. Halk ihtiyacı olan temel gıdalara ulaşamaz. Bu da karaborsacılıkla zenginleşen bir kesimin ortaya çıkmasına neden olur. Böylece Osmanlı toplumunda aşırı zenginleşen ve sefalet içinde yaşayan iki uç grup oluşur. Devlet toplumda yaşanan sıkıntılar nedeniyle dış kaynak arama, Almanya'dan kâğıt para olması şartıyla borç alma, karaborsa ile mücadele edebilmek için İhtikârın Men-i Hakkında Muvakkat Kanunu çıkarma, Men-i İhtikâr Heyeti'ni kurma, askerlikten muaf olanlardan vergi alma, memura maaşının yarısını ödeme gibi önlemler alır. Bu alınan önlemler halkın sıkıntılarına çare olmaz (Tüzün, 2019, ss. 375-380).

Halkın yaşadığı sıkıntıya çare bulamayan devlet yönetimi eleştirilere maruz kalır. Bu eleştiriler karşısında Osmanlı Hükümeti savaş esnasında fazla kazanç sağlayan kesime vergi uygulama kararı alır:

Osmanlı Hükümeti de hem kamuoyunun tepkisini azaltmak hem de hazineye gelir sağlamak amacıyla diğer ülkelerde olduğu gibi harp kazançlarından vergi alma yoluna gitmiştir. Ancak bu düşünce savaş yıllarında mümkün olmamıştır. Harp Kazançları Vergisi Kanunu savaştan sonra 14 Aralık 1919 tarihinde kabul edilmiş ve olağanüstü harp kazançlarından bir defaya mahsus vergi alınmıştır. Mezkûr vergiden toplamda 22 milyar dolarlık bir gelir elde edilmiştir. (Tüzün, 2019, s. 387)

Bir Deliler Evi'nde II. Dünya Savaşı sonrasında hızla zenginleşen ailelere de değinilir. Kalemkârî Kasım Paşa'nın soyundan gelen Hilmi Ziya Ötügen, Nesteren adlı bir genç kız ile nişanlanır. Nesteren'in ailesi zengindir. Anlatıcı, ailenin savaş esnasında maddi güce kavuştuğunu ifade ederek savaş zenginlerine değinir:

Ertesi gün kendini İstanbul'a götürecek eski püskü otobüs bulup yola çıktığında, Nesteren'in savaş zengini babasının Teşvikiye Camii'nin karşısında yaptırdığı apartmanın salonu çifte kapılı, uçsuz bucaksız dairesinde, ayna gibi cilalanmış meşe parkeleri sinir içinde bir aşağı bir yukarı yürüyor.(Tunç, 2021, ss.110-111)

İmparatorluk döneminde mimari açıdan evlerin müstakil yapıda olduğunu görürüz. Apartmana dönüşebilecek yapılar gayrimüslimlerin yoğun yaşadığı Galata ve Pera'da bulunur. 19. yüzyılda yaşanan Batılılaşma rüzgârı mimariyi de etkiler. Müstakil yapılar yavaş yavaş apartmana dönüşür II. Meşrutiyet sonucu değişen iktidar, Batılılaşma ve ekonomik kriz müstakil yapılardaki çözülmeyi hızlandırır. I. Dünya Savaşı esnasında zenginleşen kesim, Avrupaîlik belirtisi olarak Maçka, Teşvikiye, Nişantaşı, Cihangir gibi semtlerdeki apartmanlara taşınır. II. Dünya Savaşı sonrası zenginleri için apartman sadece Avrupaî yaşamın belirtisi değildir. Bu dönemin zengini için apartman aynı zamanda bir yatırım aracıdır. II. Dünya Savaşı zenginleri, “(...) pervasızca imara açılmış İstanbul'da” (İnci, 2003, s.184) inşaat faaliyetlerine başlar. Kazançlarını İstanbul'daki gayrimenkullerle değerlendirir. Nesteren de II. Dünya Savaşı sonrasında zenginleşen bir ailenin kızıdır. Anlatıcının Nesteren'i anlatırken babasının Teşvikiye Cami karşısında yaptırdığı apartmandan bahsetmesi Türkiye'de değişen toplumsal yapının mimariye etkisini göstermesi açısından önemlidir.

Türkiye, II. Dünya Savaşı'na fiilen girmese de savaşın dünya çapındaki tahrip edici gücü nedeniyle pek çok ülke gibi ekonomik olarak bir çıkmaza girer. Bu

sebeple I. Dünya Savaşı sonrasında alınan önlemleri hatırlatan uygulamalara başvurulur. Bu uygulamalar içinde en çarpıcısı Varlık Vergisi Kanunu'nun çıkarılmasıdır. Sina Akşin'in (2022) de vurguladığı gibi, "Varlık Vergisi ve uygulaması Cumhuriyetimiz için pek yüz ağartıcı olmamıştır." (s. 236). Türkiye'de, II. Dünya Savaşı sırasında çıkarılan "Varlık Vergisi Kanunu burjuvazinin servetini (gelirini değil) bir defaya mahsus ağır biçimde" (s. 236) vergilendirir. Verginin kazançtan değil servetten alınması dışında uygulanma nedeni ve cezai şartları da adaletsizdir. Varlık Vergisi olağan dışı bir vergi olduğu gibi aynı zamanda hükümetin milli iktisat anlayışı çerçevesindeki amaçlarına da hizmet eder. "Varlık Vergisi görünüşte olmasa da arka planda azınlıkların ekonomi içindeki payını azaltmak üzere bir araç olarak da kullanılmak isten[ir]" (Çoşar, 2003, s.7). Bunun en önemli kanıtı dönemin başbakanı Şükrü Saraçoğlu'nun CHP grup toplantısında yaptığı konuşmadır. Konuşmasında "[b]u kanun aynı zamanda bir devrim kanunudur. Bize ekonomik bağımsızlığımızı kazandıracak bir fırsat karşısındayız. Piyasamıza egemen olan yabancıları böylece ortadan kaldıracak, Türk piyasasını Türklerin eline vereceğiz." (Karabulut, 2005, s. 327) diyerek Varlık Vergisi'yle iktisadi planda Türkleştirme çalışmalarının desteklendiği görülür.

Varlık Vergisi'ni ödemeyen kişilerin Aşkale'de maden ocaklarında çalışarak borcunu bedenen ödemesi, Müslüman ve gayrimüslim azınlıklara vergi toplarken eşit muamele yapılmaması, Müslüman zenginlerin vergileri temin edilirken inisiyatif kullanılması ve Aşkale'ye gönderilmemesi, komisyonca belirlenen vergi miktarını ödemek için sürecin kısa olması nedeniyle kişilerin elindeki avucundakileri yok pahasına satmaları Varlık Vergisi'nin travmatik sonuçlarıdır.

Bir Deliler Evi'nin ilk sayfalarında Seferad Yahudisi Rıfat Mustaki'nin Varlık Vergisi zamanında yok pahasına satılan yalısına âdeta çöken Mandıracı Hulki'nin yalı sahibi olma süreci şu şekilde anlatılır:

Kanlıca sırtlarında on beş inekten oluşan bir ahır, denize inen sokaklardan birinde yoğurt ve peynir imarethanesi bulunan Mandıracı Hulki, bu işe daha çocuk sayılacak yaştayken, İngiliz işgali sırasında başlamıştı. Anadolu'nun ateş içinde yandığı zamanlarda bile, Osmanlı'nın burnu yere düşse katiyen almaz ailelerinin süt, yoğurt, peynir ihtiyacını eksiksiz karşılamış; hatırı sayılır miktarda para kazanmış; **Varlık Vergisi** sırasında devlete borcunu ödemeyince malları haraç mezat satılan azınlıklardan, **Sirkeci Nemlizade Han**'da tek göz bir odada, damla sakızından kapı menteşesine, tarım ilacından dantel kukasına kadar her türlü dikkat çekmez malın

ithalatını yapan Sefarad Yahudisi Rıfat Mustaki'nin ufak ama şirin yalısını kapmayı başarmıştı. (Tunç, 2021, s. 23)

Devletin Varlık Vergisi gibi adaletsiz bir vergiden en kısa sürede vazgeçeceğini düşünen Rıfat Mustaki tedbir almaz. Zora düştüğü zamanda da yıllardır tanıdığı Mandıracı Hulki'ye güvenir; ama bu güvende boşa çıkar. Devletin ve yıllardır iç içe yaşadığı insanların ihanetine uğrayan Rıfat Mustaki yaşadıklarını atlatamadığı için vatanı bildiği İstanbul'u terk edip Hayfa'ya yerleşir:

Adına Varlık Vergisi denen bu vahim ve adaletsiz vergiden vazgeçileceğini, yanlıştan kesinlikle dönüleceğine inandığı için tedbir almamış, son ana kadar beklemişti. Ama son gün gelip çatınca acilen bir çözüm bulması gerekti. Ya Aşkale'ye demiryolu inşaatında çalışmaya gidecek ya da n'apıp yapıp borcunu ödeyecekti.

Parasını kısa süre içinde yurt dışından getirtmesi mümkün olmayınca, yalısını geri almak şartıyla Bedia Hanım'ın babasına sattı. Yaptıkları anlaşmaya göre Bay Mustaki ailesiyle birlikte yalıda yaşamaya devam edecek, karşılığında Mandıracı Hulki'ye her ay makul bir kira, yalıyı geri alınca da hatırı sayılır bir miktar faiz bedeli ödeyecekti.

(...) Mustaki ailesi gözyaşları içinde, apar topar yalıyı terk etti. Peynir imalathanesinin hemen arkasında, iki katlı kâgir bir evde oturan Hulki karısını çocuklarını toplayıp hızla yalıya taşındı. Rıfat Mustaki bunca yıllık yoğurtçusunun kendisini fena halde Tonga'ya bastırması hazmedemedi. Neyi var neyi yoksa satıp savdı, çökük çocuğunu kapıldığı gibi, Hayfa'ya, akrabalarının yanına göç etti. (Tunç, 2021, ss. 24-25)

Varlık Vergisi uygulanan vatandaşlar sadece maddi bir bedel ödemez. Aynı zamanda manevi olarak da yıpratıcı bir süreç içine girerler. Ülkelerinde kalanlar yaşadıkları haksızlığın yükünü taşıırken, memleketini terk edenler ise ülkelerine duydukları özlemle yaşarlar. Anlatıda Varlık Vergisi sebebiyle ülkesini terk etmek zorunda kalan Rıfat Mustaki'nin vatanına duyduğu özlem oğlunun gözünden anlatılır. Rıfat Mustaki'nin İstanbul'da doğan ama Hayfa'ya taşınınca babası tarafından adı Yeşua olarak değiştirilen oğlu bir kongre sırasında çalışmalarını yakından takip ettiği ünlü Beyin Cerrahisi Gazi Yaşargil'e ile tanışır. Bu tanışmayla Varlık Vergisi nedeniyle vatanı olan topraklardan gönül kırılganlığıyla ayrılan Rıfat Mustaki'nin Hayfa'dayken İstanbul'a duyduğu özlemin ne kadar büyük olduğunu öğreniriz.

O gece, aynı masada oturduğu meslektaşlarına meslek hayatındaki aşamaların yanı sıra, varlık vergisi zamanında bir mandıracı tarafından dolandırıldığı için ülkeye küsüp Hayfa'ya göç eden babası Rıfat Mustaki'nin ölene kadar Türkçe konuştuğunu, Türkçe müzik dinlediğini, hatta bazen coşup dindar olmasına rağmen koşeri moşeriboş vererek, sırf yoğurtlu kebab yemek için Beyrut'a, bir Türk lokantasına gittiğini anlattı. Mandıracı Hulki'nin ahlaksızlığı nedeniyle terk etmek zorunda kaldıkları Kostak Yalı'yı hatırlamak burnunun direğini sızlatmış, kıyısında büyüdüğü Boğaz'ın özlemi içini kavurmuştu. (Tunç, 2021, s. 354)

Bir Deliler Evi'nde Türkiye siyasi tarihinin en önemli hadiselerinden olan Varlık Vergisi sadece siyasi boyutuyla değil, kişilerde yarattığı travmalarla da işlenir.

3.4. 6-7 Eylül Olayları

6-7 Eylül Olayları, 1955 yılının 6-7 Eylül günü, başta Rumlar olmak üzere Ermeni ve Yahudi gayrimüslimleri hedef alarak gerçekleştirilen sistematik ve planlı hareketin adıdır. Olay, Demokrat Parti iktidarının yaşandığı dönemde cereyan eder. Tek parti döneminde -özellikle Atatürk'ün ölümünden sonra- CHP ve İsmet İnönü politikalarından rahatsızlık duyan azınlıklar, seçimlerde Demokrat Parti'yi destekler. Demokrat Parti iktidara geldiğinde azınlıklarla ılımlı ilişkiler geliştirir. Rum azınlıkları, her konuda destekleyen Yunanistan'la dostane temaslar kurar. Yunanistan'ın Kıbrıs üzerindeki talepleri nedeniyle Türkiye ile Yunanistan arasında gerilim yaşanır. Demokrat Parti Hükümeti, 6-7 Eylül Olayları'nın altında yatan ana sorunun Kıbrıs meselesi olduğunu söyler. Oluşan gergin ortamda 5 Eylül 1955 gecesi Atatürk'ün evinde bomba patladığı haberi *İstanbul Ekspres* gazetesinde yer alır. Bu haberin duyulmasıyla da siyasi tarihimizde 6-7 Eylül Olayları adıyla yer alacak hareket başlar. (Demir, 2012, ss. 38-43)

İstanbul Ekspres gazetesinin haberinden sonra Şişli'den hareket eden grup azınlıkların yaşadığı Kumkapı, Samatya, Yedikule ve Beyoğlu semtlerine gelip burada azınlıkların dükkânlarına saldırır, önce camları kırar sonra da dükkânları yağmalar. Dükkânlara zarar verip yağmalamakla kalmayan grup daha sonra azınlıkların ibadethaneleri, okulları hatta mezarlıklarına saldırıda bulunur. Gayrimüslim kadınlara tecavüz eder. Olaylara müdahale etmekte geciken emniyet güçleri ancak gece yarısından sonra ciddi müdahalelere başlar. 6-7 Eylül Olayları

sonucunda yaşanan maddi kayıplar dışında kaynaklara göre değişiklik gösterse de on bir kişi yaşamını kaybeder.

Dilek Güven (2005) 6-7 Eylül Olayları'nın 1915 Ermeni Tehciri, 1934 Trakya Olayları ve Varlık Vergisi Kanunu'nda olduğu gibi modern, homojen bir Türk ulusu kurma ve ekonomik hayatı millileştirme amacıyla yapılan sistematik ve planlı bir hareket olduğunu söyler. Zaten, 6-7 Eylül'de yaşanan olayların İstanbul'a eş zamanlı olarak İzmir ve Ankara'da da aynı saatlerde başlaması, olayları çıkaran kişilerin İstanbul'a çeşitli vasıtalarla başka şehirlerden gelmesi ve olay yaşandıktan sonra dağılması, emniyet güçlerinin olaya müdahale etme yerine yağmayı desteklemesi yaşanan olayın organize edildiği fikrini akla getirir. Ayrıca Yunan güçlerinin Atatürk evinin bombalanması olayına ilişkin Türk gençlerini tutuklaması, Fatin Rüştü Zorlu'nun Londra'daki Türk-Yunan konferansında Adnan Menderes'e gönderdiği şifreli telgraf, muhalefet ve Demokrat Partili milletvekillerinin olayın araştırılmasını istedikçe Adnan Menderes'in olayın üstünü örtmeye çalışması olayların Demokrat Parti tarafından organize edildiği düşüncesini güçlendirir (Güven, 2005, s. 13-50). Adnan Menderes, muhalefetin sıkıştırmasına rağmen suçluların bulunması için çaba sarf etmez. Israrlar nedeniyle açıklama yapmak zorunda kalınca da olaylara, Kıbrıs meselesi sebebiyle hassas olan halkın neden olduğunu söyler. Muhalefetin baskıları bir yana başbakan yardımcısı Fuat Köprülü'nün olayların kaynağı olarak Adnan Menderes'i göstermesi, Adnan Menderes'in meclisin tahkikat kurulu kurulması teklifinin reddedilmesi için meclisteki gücünü kullanması da muhalefetin düşüncelerindeki haklılık payını güçlendirir. Olay muhalefetin tüm baskısına rağmen çözülmez, yağmaya uğrayan vatandaşlarımız için kampanyalar düzenlenir ve yaşadıkları mağduriyetin devlet tarafından karşılanması kararı alınır. 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra "Yassıada'daki Adalet Divanı 6-7 Eylül olaylarının Bayar, Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve İçişleri Bakanı Namık Gedik tarafından düzenlendiğine karar ver[ir]" (Akşin, 2022, s. 252).

Bir Deliler Evi romanında Rum azınlıkları Ardıçoğlu Totadaki Bey ve ailesi temsil eder. Totadaki Bey, Osmanlı Devleti'nin son zamanlarına ve Cumhuriyet'in ilk yıllarına şahit olmuş bir vatandaştır. Osmanlı Devleti'nin son döneminde yaşanan Balkan Savaşları'yla Totadaki Bey doğduğu, büyüdüğü topraklarda yalnızlaştığını hisseder. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne gönülden bağlıdır. İsmet

İnönü onuruna konağında verdiği yemekte devlete bağlılığının göstergesi olarak yer alır anlatıda. Ardıçoğlu Totadaki Bey'in ailesi 6-7 Eylül Olayları'nın şiddeti karşısında vatanı Türkiye'yi terk etmek zorunda kalır. Yunanistan'a yerleşen Ardıçoğlu Totadaki Bey'in dört oğlu göçün etkilerini yaşamları boyunca taşır. Bu etkilerden tamamen kurtulabilmeleri için bir sonraki kuşağın gelmesini beklemeleri gerekecektir.

*Karlı bir günde Saat Kulesi ve şehir fotoğrafının bulunduğu konağında; eski, mutlu ve dost günleri özlemle anarak öldü. Balkanlar'daki savaş sırasında tadı kaçmış, şehir halkından aldığı selamlar iyice azalınca konağına kapanmış, şehrin hayatına katılmaz olmuştu. Cumhuriyetle birlikte doğan ilerici coşkuya o da içtenlikle katıldı, ama vatanı kabul ettiği ülkenin cumhuriyetinin onuncu yılını görmeye ömrü vefa etmedi. 6-7 Eylül Olayları'ndan sonra beş çocuğundan bir tek Stavro Türkiye'de kalmış, diğerleri Atina'ya yerleşmişti. Çocukların orada gördükleri *Türkiyeli göçmen* muamelesinden kurtulmaları için bir kuşağın ölmesi gerekti. Aradan uzun yıllar geçip 90'lar başladığında ailenin hüznü tarihî unutuldu köklerinin Ege'ye değil, Anadolu'ya küçük bir Karadeniz şehrine uzandığını hatırlayan kimse kalmadı. (Tunç, 2021, s. 465)*

Ardıçoğlu Totadaki Bey ve ailesi Anadolu'da nüfus mübadelesine uğramayan nadir Rum ailelerindendir. Nüfus mübadelesi sonucu Anadolu'da Rum azınlıkların tamamına yakını zorunlu olarak göç eder. Anadolu'da kalan azınlıklar da devlet politikası gereği önce büyük şehirlere göçe zorlanır. Büyük şehirlerden de yurt dışına çıkmaları için her türlü kolaylık sağlanır.(Güven, 2005, ss.103-106).Ardıçoğlu Totadaki Bey'in ölümünden sonra oğulları İstanbul'a yerleşir. Totadaki Bey'in beş oğlu, 6-7 Eylül Olayları'na kadar İstanbul'da yaşar. 6-7 Eylül Olayları'ndan sonra dört kardeş Yunanistan'a göç eder.

Totadaki Bey'in en küçük oğlu Stavro, 6-7 Eylül Olayları'ndan sonra da Türkiye'de yaşamaya devam eder. Anlatıcı, diğer kardeşlerinden farklı olarak Stavro'nun Türkiye'de kalmayı tercih etmesiyle 6-7 Eylül Olayları'nın azınlıklara yaşattığı korkuyu okura anlatmaya çalışır.

Anlatıda, dört kardeşin İstanbul'dan göç etme nedeni, 6-7 Eylül Olayları'na birebir maruz kalmasına bağlanır. Bu olaylarda yaşanan çatışma, istismar, cinsel şiddet, finansal kayıp, suça tanıklık durumu ve ardından yaşanan çaresizlik, güçsüzlük kişilerde travma etkisi yaratır. Yaşanılan travma, olaya maruz kalan kişilerde yeniden yaşama, kaçınma ve aşırı uyarılmışlık haliyle kendini gösterir

(Büyükbodur, 2018, ss. 8-45). 6-7 Eylül olaylarına tanıklık eden dört kardeş travma sonrası yaşanan strese bağlı olarak olayları anımsatacak insanlardan, mekânlardan ve konuşmalardan kaçınmak için Yunanistan'a göç eder.

Kardeşlerin en küçüğü Stavro, 6-7 Eylül Olayları'nın cereyan ettiği dönemde iş nedeniyle yurt dışındadır. Olaylardan çok sonra haberi olur. Türkiye'ye döndüğünde de olaylar güncelliğini kaybeder. Stavro, Türkiye'ye döndüğünde kardeşlerinin ve Kurtuluş'taki Rum arkadaşlarının ülkeyi terk ettiğini öğrenir. Ailesinin ve yakın arkadaşlarının yokluğuyla anlatıcı, okura Stavro'nun olaya maruz kalanlarla temas kurmadığını gösterir. Özgür Kaymak azınlıklar üzerine yaptığı çalışmasında 6-7 Eylül Olayları'ndan sonra Rumların İstanbul'dan topluluklar halinde göç etmediğini belirtir. Toplu göçün yaşanmamasında "Türk Devleti'nin olaylardan dolayı maddi zarara uğrayanlara bir kısım tazminat ödemesi, o sırada Yunanistan'ın siyasi ve ekonomik kriz içinde bulunmasından dolayı cazip bir ülke olmaması ve [Rumların] doğdukları topraklara olan aidiyetleri ve bağlılıkları etkili olmuştur." (Kaymak, 2016, s. 161). Buna karşın İstanbul'da kalan Rumlar 1955'ten sonra içine kapalı, çekingen ve buruk bir toplum haline gelir. Travma sonrası aşırı uyarılmışlık haliyle 6-7 Eylül Olayları hakkında konuşmayı tercih etmez. Hatta İstanbul Rum cemaatine mensup birinci ve ikinci kuşaktan kişiler, Rum cemaatinin kolektif belleğinde veya kendi aile belleklerinde yer alan olayların "[b]ir alt kuşaklara düşmanlık ve kin aşılamamak amaçlı, yaşamaya devam ettikleri topraklarda geçmişin travmalarına bağlı kalmadan daha huzurlu yaşayabilmek amaçlı, hikâyelerin aile içinde çoğunlukla üstü kapatılarak geçirildiğini, saklandığını" (Kaymak, 2016, s. 172) ifade ederler. Ailesinin ve dostlarının göç etmesi, Rum cemaatinin olaylar hakkında konuşmak istememesi nedeniyle Stavro, ikincil travmatizasyona da maruz kalmaz.

İstanbul'da Kurtuluş Son Durak'ta bulunan Aya Dimitri Kilisesi'nin hamilerinden olan Stavro Ardıçoğlu, ailenin Yunanistan'a göçmeyen tek üyesiydi. 6-7 Eylül olayları sırasında genç, bekâr bir tüccardı. Ortadoğu'daki ticaret imkânlarını araştırmak amacıyla Beyrut'tan başlayıp Tahran'da sona erecek uzun bir geziye çıkmıştı. Bu nedenle şehirde neler olup bittiğini hem çok geç duydu, hem de döndüğünde ortalık sülman olmuştu. Severe oturduğu Kurtuluş'ta, kendi gibi Rum yurttaşların bir kısmının şehri terk etmesi nedeniyle oluşan boşluğun hüznünü yaşadı, ama o ürpertici şiddeti görmediği için Atina'ya göç etmeyi düşünmedi. (Tunç, 2021, s. 425-426)

Stavro'nun Türkiye'yi terk etmeme nedeni arasında psikolojik dayanıklılığının etkisi olduğunu da söyleyebiliriz. Anlatıcı, Stavro'yu tarihe, efemeraya meraklı, Osmanlıcaya hâkim biri olarak tanıtır okura. Stavro, bu özellikleriyle Rum cemaatinin yaşadığı travmaya karşı kişisel olarak güçlü yönlerini ortaya koyar. Tarihe merakının olması, Rumların vatanının Türkiye olduğu gerçeğine bağlılığını artırır. Efemera malzemelerini analiz edişiyile de okur, Stavro'nun bu topraklar hakkında birçok Türk'ten daha fazla bilgiye sahip olduğunu görür. Stavro'nun bu özellikleri yaşananlar karşısında güçlü bir duruş sergilemesini ve Türkiye'yi terk etmemesini sağlar.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. DARBELERİN TÜRKİYE'Sİ (1960-1999)

4.1.1960 Darbesi ve 12 Mart Muhtırası

Türkiye Cumhuriyeti'nde 1950 yılında yapılan seçimler sonucunda Demokrat Parti iktidara gelir. Demokrat Parti'nin iktidara gelişiyle yirmi yedi yıl süren tek parti dönemi de son bulur. Tek parti dönemini sonlandıran Demokrat Parti, 1960 yılında gerçekleşen darbeyle kapatılır. On yıl iktidarda kalan Demokrat Parti, ordu tarafından hiçbir zaman destek görmez. Ordu, Demokrat Parti'nin iktidarından memnun olmaz, bu sebeple “1950’li yıllarda ordu içinde çeşitli cuntalar kurul[ur]. Yurda dağılmış çeşitli birliklerde, birbirinden bağımsız ya da birbiriyle yer yer irtibatlı çeşitli gruplar, Demokrat Parti’yi iktidardan alaşağı edecek bir darbenin hazırlıklarına giriş[ir].” (Aydın ve Taşkın,2022,s. 61) Demokrat Parti’nin açığını arayan cuntacılar, 1960 yılının Nisan ve Mayıs ayında istedikleri ortamı bulur. 26 Mayıs 1960 gecesi darbe yapmak için toplanan cuntacı grup, 27 Mayıs 1960 tarihinde darbeyi gerçekleştirir. Genelkurmay Başkanı Orgeneral Rüştü Erdelhun, Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Meclis Başkanı Refik Koraltan, İçişleri Bakanı Namık Gedik, Başbakan Adnan Menderes cuntacılar tarafından tutuklanır. “[b]öylelikle siyasal iktidarın bütün önemli unsurları kontrol altına alın[ır] ve darbe ilk hamlesini başarıyla icra etmiş olu[r].” (Aydın ve Taşkın, 2022, s. 64) Yapılan darbenin hukuki alt yapısını oluşturmak için Milli Birlik Komitesi kurulur. “Orgeneral Cemal Gürsel ‘Milli Birlik Komitesi Başkanı ve Türk silahlı Kuvvetleri Başkomutanı’” (Aydın ve Taşkın, 2022, s. 67) ünvanını kullanmaya başlar. Yeni anayasayı oluşturmak için hukuk profesörleri Ankara’ya getirilir. Bu profesörlerden bir bilim heyeti kurulur.

Darbe sonrası kurulan ara dönem hükümetinin başına geçen Cemal Gürsel, seçimlerin hemen yapılması taraftarıdır. Ordu üzerinde etkisi olan CHP Başkanı İsmet İnönü de seçimlerin yapılmasını ister. Hatta anayasaya girmesini istediği

maddeleri açıklar. İsmet İnönü'nün açıkladığı maddeler 1961 Anayasası'nın temelini oluşturur. CHP liderinin açıkladığı maddeler şunlardır:

İşçilere grev hakkı, askerlere oy hakkı, kişi hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınması, Anayasa Mahkemesi'nin, Yüksek Hâkimler Kurulu'nun, Yüksek İktisat Şurası'nın kurulması, üniversite özerkliği, özerk radyo, hâkim teminatı ve yargı bağımsızlığı, toplanma ve fikir özgürlüğünün güvence altına alınması, parlamentoda nisbî temsil sisteminin getirilmesi, iki meclisli parlamento, tarafsız Cumhurbaşkanı gibi ilkeler bunlar arasındaydı.(Aydın ve Taşkın, 2022, ss. 71-72)

Bilim Heyetinin hazırladığı anayasa taslağı değerlendirip 27 Mayıs 1961 tarihinde Seçim Kanunu'yla birlikte referanduma gönderilir. Referandum sonunda 9 Eylül 1961 tarihinde anayasa kabul edilir. Böylece Türk anayasa tarihinin en özgürlükçü anayasası olarak bilinen 1961 Anayasası uygulamaya girer. 1961 Anayasası'nın özgürlükçü anayasa olarak tanımlanmasının nedeni “Daha önceki anayasalarda son derece kısıtlı bulunan yurttaş hak ve özgürlüklerinin alanını genişletmesi, devletin sosyal niteliğine ağırlık tanınması ve hukuk devletinde ihtiyaç duyulan kurumları getirmesidir.” (Aydın ve Taşkın, 2022, s. 79-80) Türk siyasi tarihinde 1961 Anayasası'nın var olan anayasalar içerisinde en özgürlükçü anayasa olduğu tartışmasız kabul edilir.

Bir Deliler Evi romanında da 1961 Anayasası'nın tartışmasız kabul edilen özgürlükçü yönü vurgulanır. 1961 Anayasası'nın vatandaşa düşünce ve basın özgürlüğü sunması, kitap ve dergi yayımlama hakkı vermesi, düzeltme ve cevap hakkı tanınması önemlidir. Aynı zamanda üniversitelerin akademik ve idari olarak özerkliğini sağlaması, önceden kurulmuş olan Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Türk Tabipler Birliği, Türkiye Mühendis ve Mimar Odaları Birliği gibi uzmanlık gerektiren meslek kuruluşlarına kamu niteliği kazandırması toplum içinde bilime, uzmanlığa duyulan saygı ve güveni güçlendirir. Tarihî ve kültürel yapıların devlet tarafından koruma altına alınması toplum içinde kültürel ve tarihî değerlere duyulan hassasiyeti artırır. 1961 Anayasası'nın oluşturduğu bu ortam, hastanenin ikinci planını çizerken konferans salonuna gösterdiği önemle Müsteşar Cevdet Pektaş'ın şahsında şu şekilde aktarılır:

Ülkeyi özgürlük ruhuna boğan 1961 Anayasası'nın coşkusu azalmaya, bilim ve kültürün parlayan yıldızı sönmeye yüz tutmuşsa da, üst düzey bürokratlar bilim ve kültüre hizmet ediyor gibi görünmekten hala hoşlanıyorlardı. Cevdet Bey, hastanenin en değerli kısmında yer almasını istediği bu salonda, dünyanın dört bir

tarafından gelen bilim adamlarının konferanslar vereceğini, böylece hastanenin sadece hastane olarak değil, aynı zamanda bir ilim irfan yuvası olarak anılacağını, bunun da şehrin itibarını kat kat artıracaklarını iddia ediyor, her şeyle bizzat ilgileniyordu.(Tunç, 2021, ss. 243-244)

27 Mayıs darbesinden sonra 12 Mart 1971’de askeriye yine yönetime müdahale eder. Bu müdahaleye de romanın artalanında yer verilir. Ruh ve Sinir Hastanesi’nin ikinci inşasında görevli Mimar Çetin Kansız’ın hikâyesi anlatılırken mimarın Almanya’ya gittiği senenin 12 Mart 1971 muhtırasının verildiği döneme denk geldiği şu şekilde ifade edilir:

Oysa daha üç ay önce havacı subayların **12 Mart Muhtırası** nedeniyle gazetelerde çıkan resimlerini kesmiş, başucuna asmış; kendini, subaylarının uçak uçurmalarından başka hiçbir şeyiyle ilgilenmediği bu siyasi olayın kahramanları gibi apoletli mavi üniformalar içinde, göklerde savaş uçaklarıyla uçarken hayal etmişti. (Tunç, 2021, s. 285)

Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi’nde bahsi geçen 12 Mart Muhtırası’nın gerçekleşme nedenini anlayabilmek için 1961 Anayasası’nın kabulünden sonra Türkiye Cumhuriyeti’nde yaşanan gelişmeleri değerlendirmek gerekir. 12 Mart 1971 muhtırasıyla “(...) 27 Mayıs’ın getirdiği kurum ve anlayışları kısıtlamışlar, sulandırmışlar, fakat ortadan kaldırmamışlardır.” (Akşin, 2022, s. 266).

1960 Darbesi sonrasında Demokrat Parti kapatılır. Demokrat Parti’nin yerine aynı görüşü temsil eden Adalet Partisi kurulur. Adalet Partisi darbeden sonra yapılan seçimlerde başarı göstererek iktidar olur. Halkın Adalet Partisi’ne destek vermesinde idamların yaşattığı üzüntü ve acıma duygusunun da etkisi büyüktür. Adalet Partisi, halkın desteğini alarak 1961 Anayasası’nın karşısında yer alır. Böylece ülke içinde 1960 Anayasası’nı savunanlar ve 1961 Anayasası’na karşı duranlar olmak üzere iki grup oluşur. Ülke, kendi içindeki sorunlarla mücadele ederken aynı zamanda dünyada yaşanan siyasi olaylardan da etkilenir. Hükümetin yaşanan olaylara gösterdiği tepki olayların daha da karışmasına neden olur:

1968 yılında Fransa’da, sonra öbür Avrupa ülkelerinde ve ABD’de üniversite gençliği kurulu düzen aleyhinde ayaklandı. Bu hareket Türkiye’ye de geldi. Fakat öbür ülkelerde görece kısa sürede geçtiyse de Türkiye’de yerleşti ve gittikçe sola kaydı. AP iktidarı bu harekete karşı hukuk yolundan mücadele etmek yerine, “komando” ya da “ülkücü” denen sağcı gençlerle mücadele yolunu yeğler. (Akşin, 2022, s. 267)

Üniversite gençleri arasında yaşanan mücadeleden dolayı asayişin bozulması, ülkenin ekonomik olarak sıkıntıda olması, yapılan yolsuzlukların gün yüzüne çıkması, 1961 Anayasası'yla işçilerin Disk üzerinden haklarını aramaları, öğrenci olaylarının şehir gerillasına doğru kayması, üniversitelerde yaşanan kargaşa orduyu müdahaleye sevk eder. 12 Mart Cuntası olan Yüksek Komuta Heyeti “12 Mart 1971 günü cumhurbaşkanına sunulmak üzere, hükümeti istifaya davet eden ve yerine partilerüstü bir “ “mili birlik hükümeti”ni çağıran bildiri” sunarlar (Aydın ve Taşkın, 2022, s. 204). Muhtıra sonucunda hükümet istifa eder, sıkıyönetim uygulanır, bildiride belirtilen partilerüstü hükümet kurulur. Üniversite gençliği, solu temsil eden aydınlar tutuklanır, yargılanır. 1961 Anayasası'nın getirdiği hak ve özgürlüklere sınırlamalar gelir. Böylece 1961 Anayasası, 1971 Muhtırası'yla büyük bir darbe alır.

4.2. ASALA ve Kıbrıs Barış Harekâtı

Yukarıda belirtildiği gibi romanda anlatılan ailelerin kuşaklar boyu süren hikâyelerinde okuyucu zamanı belirlemek için toplumun kolektif bilincinde yer eden olaylardan yararlanır. 1974 yılında gerçekleşen Kıbrıs Barış Harekâtı da anlatıda bu amaçla yer alan siyasi olaylardandır.

1876 yılında Abdülaziz'in katledişiyle okurun tanıdığı Kalemkari Köse Kasım Paşa'nın hikâyesi, paşanın ölümüyle karısı Hürmüz'ün hikâyesine bağlanır. Hürmüz'ün hikâyesi aktarılırken okuyucu zaman algısını kaybeder. Durumun farkında olan anlatıcı, Hürmüz'ün üvey kızı Safiye aracılığıyla okuyucuya hikâyenin geçtiği zamanı hatırlatır. Anlatıda, Kıbrıs Barış Harekâtı'nın yapıldığı 1974 yılında İstanbul'a yapılabilecek bir saldırı karşısında Safiye'nin aldığı önlem ve başına gelenler şöyle anlatılır:

Kıbrıs Barış Harekâtı'nın ikinci günü, karatma nedeniyle *oturma odasının lambasına mavi kâğıt sarayım* derken [Safiye] sandalyeden düşüp kalçasını kırdı. Kemal kaynanasını evde tutmadı. Doğru Vakıf Gureba Hastanesi'ne götürüp yatırdı, orada da unuttu. Üç ay kimse tarafından aranıp sorulmadan yatan, kalçası bir türlü kaynamayan Safiye kızına da damadına da ah ederek öldü. (Tunç, 2021, s. 431)

Anlatıcı, Kıbrıs Barış Harekâtı'nı her ne kadar zamanı belirlemek amacıyla kullansa da anlatıda yer alan 6-7 Eylül Olayları, Asala Terör Örgütü gibi Türkiye

Cumhuriyeti'nin siyasi tarihinde derin etkileri olan olayların temelini Kıbrıs meselesi oluşturur.

Kıbrıs, 1878 Berlin Anlaşması'yla İngiltere'ye kiralanır. 1914 yılında İngiltere, Kıbrıs'ı ilhak ettiğini açıklar. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Lozan Antlaşması'yla Kıbrıs'la ilgili tüm haklarından vazgeçer. Böylece Türkiye'nin Kıbrıs meselesi diye bir sorunu kalmaz. Adada Kıbrıs Rumları, azınlık durumunda olan Kıbrıs Türkleri ve İngilizler bir arada yaşar. Kıbrıs Rumlarının tek amacı, Enosis kelimesiyle adlandırdığı Yunanistan Devleti'ne katılma fikridir. Yunanistan ilk etapta gerek ekonomik gerek siyasi şartlar sebebiyle bu fikre sıcak bakmaz. (Kürkçügil, 2003, ss.7-45)

Rumların Enosis fikrine karşı “[t]oplumsal varlığını koruma endişesine sürüklenen [Kıbrıs Türkleri] aydınların yardımıyla geleneksel dini kimliğin yerine, Türk etnisitesini temel alan siyasi ve toplumsal reform arayışlarına yönel[ir].” (Kürkçügil, 2003, s.18). Bu arayış sonucunda da Mustafa Kemal Atatürk'ün Türkiye'de gerçekleştirdiği laik Türk kimliğini örnek alır. İngilizler, çıkarları gereği Rumların Yunanistan'la birleşmesini istemez. Bu sebeple Kıbrıs Türklerinin içinde Enosis'e karşı uyanan Türk milliyetçiliğini destekler. İlerleyen süreçte İngilizlerin yönlendirmeleriyle Kıbrıs Türkleri, Türkiye'yi anavatan kabul eder. Yaşadığı topraklarda varlığını sürdürmenin tek çaresinin Türkiye olduğunu düşünen Kıbrıs Türkleri, Kıbrıs'ı İngiliz desteğiyle Türkiye'nin gündemine sokmak için uğraşır. Türkiye'nin gündeminde Kıbrıs meselesi yoktur. Zira 29 Ağustos 1952 tarihinde Kıbrıs Heyeti ile görüşen Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü'nün “[ş]imdi Yunan dostluğu vardır. Dostluklar zaruridir. Fakat sizinle alakamızı kesmeyeceğiz.” (Kürkçügil, 2003, s.20) ifadesi bu durumun kanıtıdır.

Enosis'i gerçekleştirmek isteyen Rumlar EOKA adında silahlı bir örgüt kurar. Rumlar düzenledikleri saldırılarla İngiltere'yi zor durumda bırakır. İngiltere çıkarlarının zora girdiğini görünce Türkiye'yi de Kıbrıs meselesine sokma faaliyetlerini hızlandırır. “(...) Kıbrıs Türklerinin Enosis'e karşı açtığı kampanya ve Türk kamuoyunu hareketlendirmesiyle Türkiye Kıbrıs sorununda taraf ol[ur] ve 1955 yılında Londra'da gerçekleşen Üçlü konferansa (İngiltere, Yunanistan, Türkiye) katıl[ır]” (Kürkçügil, 2003, s. 23). Konferansta Yunanistan'ın uzlaşmaz tavrı nedeniyle bir sonuç alınamaz. Türk siyasetinde yaşanan sıkıntılar, Kıbrıs sorununun çıkmaza girmesi, halkın Rum azınlıklara karşı değişen tutumu nedeniyle bu

konferansın sonunda Türkiye’de 6-7 Eylül Olayları yaşanır. Bu olay sonucunda Yunanistan ile Türkiye arasındaki ipler kopar.

Türkiye ve Yunanistan arasında savaş istemeyen Batılı devletlerin ön ayak olmasıyla Zürih ve Londra Anlaşması imzalanır ve 16 Ağustos 1960 tarihinde Kıbrıs Cumhuriyeti kurulur. Kurulan devletle ne Rumlar ne de Türkler mutlu olur. Bu sebeple Kıbrıs Cumhuriyeti uzun ömürlü olmaz. Yeni kurulan devlet, iki tarafında milliyetçilik fikirlerini daha da güçlendirir. (Kızılyürek, 2002, ss.103-118, 264-280)

15 Temmuz 1974’te EOKA tarafından Kıbrıs Hükümeti’ne darbe yapılır ve Enosis fikirleri tekrar dile getirilir. O dönemde başbakan olan Bülent Ecevit tarafından müdahale kararı verilir. Bu karara bağlı olarak Kıbrıs Harekâtı başlar:

20 Temmuz 1974 günü gerçekleştirilen bir çıkarma ile Türk ordusu 1.Bariş Harekâtı’nı başlattı ve Girne’de bir köprübaşı elde etti. Yapılan ateşkesten sonra Cenevre’de toplanan Türk-Yunan- İngiliz konferansı bekleneni vermeyince, Türk ordusu 14 Ağustos’ta 2.Bariş Harekâtı’nı yaparak bugün KKTC’yi oluşturan bölgeyi denetim altına aldı. 13 Şubat 1975’te Kıbrıs Türk Federe Devleti, Rum yönetimi ile görüşmeler sonuçsuz kalınca 15 Kasım 1983’te bağımsız KKTC kuruldu. (Akşin, 2022, s. 263)

Türkiye, Kıbrıs meselesine dâhil olması sebebiyle birtakım bedeller öder. Harekât öncesinde Türkiye’nin siyasi tarihinde kara bir leke olan 6-7 Eylül Olayları yaşanır, faili meçhul cinayetler gerçekleşir. Kıbrıs Harekâtı esnasında “Ege ve Akdeniz’e kıyısı olan iller, Yunanistan sınırındaki iller ile Ankara ve İstanbul’da sıkıyönetim ilan edili[nce]” (Aydın ve Taşkın, 2022, s. 263) Türk halkı tedirgin olur. Harekât sonrasında Batılı devletlerin Türkiye’ye uyguladığı ambargo, Yunanistan ile yaşanan kıta sahanlığı sorunu Türkiye’nin ödediği bedeller arasında gösterilebilir. 15 Kasım 1983 tarihinde kurulan KKTC’yi, BM 18 Kasım 1974 tarihinde aldığı kararla kınar. Bu sebeple KKTC, Türkiye dışında hiçbir devlet tarafından tanınmaz, hiçbir devletle diplomatik ilişki kuramaz. Bu durum Kıbrıs Türk toplumunu devletler toplumu dışında yaşamaya mahkûm eder. (Kızılyürek, 2002, ss. 280-337)

Anlatıcının, Kıbrıs Harekâtı sırasında önlem alırken düşen Safiye’yle Kıbrıs Türkleri arasında ilgi kurduğunu söylemek çok da yanlış olmaz. Kendisini tehlikelere karşı korumak isteyen Safiye, Kıbrıs’ta devamlılığını sağlamak isteyen Türklere benzer. Safiye’nin üç ay tedavi görmesine rağmen kaynamayan kalçası misali Kıbrıs Türklerinin sorunları da Rumlardan bağımsız bir devlet kurmalarına rağmen bitmez.

Tedaviye cevap vermeyen Safiye'nin ölmesi, KKTC'nin kurulduğu andan itibaren Türkiye dışında hiçbir ülke tarafından kabul edilmeyip yalnızlığa mahkûm edilişinin temsili gibidir.

1980'li yıllara doğru Türkiye'nin dış politikasına Ermeni terörizmi, komünizm ve Yunan aşırıcılığı yön verir. (Utar, 2023, ss. 759-771) Kıbrıs Barış Harekâtı'nda Türkiye'nin Batılı devletlere karşı olan tavrı, Batılı devletleri Türkiye üzerinde kanlı eylem planları yapan terör örgütlerini desteklemeye iter. Türkiye'ye karşı kurulan örgütlerin başında ASALA gelir. ASALA, 1975 yılında Ermeniler tarafından kurulur. Amaçlarının “Türk halkını cezalandırmaktan çok kendi ulusal kurtuluş mücadelesini vermek, bunun için öncelikle “Ermeni Soykırımı”nın tanınmasını sağlamak sonra da tazminat ve toprak talep etmek olduğunu belirt[irler].” (Utar, 2023, s.762). ASALA, Batılı devletler tarafından terör örgütü olarak kabul edilmez, özellikle dış ülkelerdeki Türk elçileri hedef alır ve faili meçhul suikastlara girişir. Yaptıkları kanlı eylemlerde “34 dışişleri görevlisi öl[ür], 10'u yaralan[ır]. Olay, uluslararası bir rezalet boyutunu al[ır]”(Akşin, 2022, s. 270). ASALA terör örgütünün bitmesine neden olan olay, 1983 yılında Paris'te Orly Havaalanı'nda yaşanır. Örgüt bombalı eylemde bulunur. Bu eylem sonucunda Türk yolcular dışında Fransız yolcular da ölür. Paris'te gerçekleştirilen eylem bu sefer faili meçhul kalmaz, eylemi yapanlar bulunur. Bu olay sonrasında ABD ve İngiltere başta olmak üzere birçok Batılı devlet tarafından ASALA, terör örgütü olarak kabul edilir. ASALA, Paris'te yaptığı bu eylem sonunda faaliyetlerini durdurur.

Bir Deliler Evi'nde anlatı zamanı, kişilerin hayat hikâyelerindeki geriye dönüşlerle değişir. Ermeni Tehciri nedeniyle 1915 yılında Karnik Sabuncuyan ailesini alıp Paris'e gider. Paris'te çok kalmayacağını umut eder ama 2 Eylül 1939 tarihinde Paris'te vefat eder. Karnik, kendi yurduna dönemese de torunu Müzikolog Michel Simonian sayesinde adını yetiştirdiği topraklarda yıllar sonra tekrar duyurur. Michel Simonian “UNESCO tarafından desteklenen bir proje çerçevesinde yerel müzik araştırmaları yapmak üzere iki haftalığına İstanbul'a gel[ir]”(Tunç, 2021, s. 439). Tesadüfi olarak bir gazeteciyle yaptığı söyleşide dedesi Karnik Sabuncuyan'dan bahseder. Dedesi hakkında verdiği bilgiler ve dedesi Karnik'in yaşadığı küçük Karadeniz kasabasının Türkiye'nin en büyük gazetelerinden birinde yer alması şehirde büyük yankı uyandırır. Şehir halkının bir kısmı Karnik Sabuncuyan ile gurur duyar. Halkın diğer kısmı ise röportajın verildiği tarihte

ASALA örgütünün faaliyetlerinden endişelendiği için bir anda ortaya çıkan bu Ermeni'nin farklı amaçları olduğunu düşünür:

Bu küçük Karadeniz şehrinin adı büyük bir gazetede ve itibarlı bir şekilde geçince, Karnik Sabuncuyan efsanesi yeniden dolaşıma girdi. Gazetede adının geçmesiyle birden tarihsel bir kişilik niteliği kazanan Sabuncuyan'dan kalan herhangi bir fotoğrafın şehirde hava atmalarına yardımcı olacağını düşünen birkaç kişi *Acaba Sabuncuyan bizim aileyi de çekmiş midir?* diye büyüklerinden kalan albümleri karıştırmaya başladılar. Ama bu söyleşiden hiç hoşlanmayan kalabalık bir grup, şehre adım bile atmamış olan Micheal Simonian'ı şarlatan ilan etti. Onlara göre ortada karlı, saat kuleli bir resim falan yoktu; bütün bu iddiaların altında, dünyanın dört bir tarafında Türk diplomatlarını öldüren Ermeni terör örgütü ASALA'nın eylemlerini unutturma çabası yatıyordu. (Tunç, 2021, s. 448)

“Türkiye’de ulus-devlet sürecini, Anadolu coğrafyasındaki farklı etnik ve dinsel grupların yersizleş(tiril)mesinin tarihi olarak okumak da mümkündür.” (Utar, 2023, s. 759). Bu süreçte yersizleştirmenin sadece coğrafi planda değil kültürel ve tarihsel planda da gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Anadolu’da gerek kültürel gerek tarihsel olarak varlıkları unutilan etnik grupların başında Ermeniler gelir.

Bir Deliler Evi’nde Karnik Sabuncuyan’ın odağında Ermenilere yer verilir. Anlatı boyunca Karnik Sabuncuyan’ın “Karlı bir günde Saat Kulesi ve şehir” fotoğrafının izi sürülür. Fotoğrafın var olup olmadığına dair yapılan yorumlar ve fotoğrafın yok oluş şekli Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin Ermeni meselesine yaklaşımını gösterir.

Okur, anlatıda Karnik’in doğduğu topraklardan zorunlu olarak göç ettiğine şahit olur. Kısa sürede yurduna geri döneceğini umarak Paris’e yerleşen Karnik, orada vefat eder. Anlatıcı, Karnik’in doğduğu Anadolu toprağından uzaklarda vefat edişiyile Ermenilerin coğrafi olarak yersizleştirildiğini hatırlatır okura.

Yukarıda da belirtildiği gibi Karnik, Paris’e taşınmadan önce şehrin en ünlü fotoğrafçısıdır. Şehrin tarihine ışık tutan fotoğraflar çektiği gibi sanatsal fotoğraflar da çeker. “Karlı bir günde Saat Kulesi ve şehir” adlı fotoğrafı da Karnik’in sanatsal fotoğraflarındandır. Bu fotoğrafın var olup olmadığına dair şehir halkı arasında görüş ayrılığı vardır. Anlatının akli başında tanıtılan tek kişisi Türkân Hanım fotoğrafın varlığından emindir. Kanıt olarak da *Kıyı* gazetesini basılmış bir fotoğrafı gösterir. Totadaki Bey’in İsmet İnönü’yle konağında çektiirdiği fotoğrafta, Karnik Sabuncuyan’ın eseri görülmektedir.

“Karlı bir günde Saat Kulesi ve şehir” fotoğrafının olmadığını söyleyenler, eserin günümüze ulaşmamış olmasına güvenir. Fotoğraf günümüze ulaşmaz, çünkü değerini bilmeyen kişiler tarafından tahrip edilir. Anlatıcı, tahrip edilen fotoğrafla Ermenilerin sadece coğrafi olarak değil kültürel olarak da Anadolu coğrafyasından silindiğini anlatır.

Anadolu toprağını terk ettikten sonra sessizliğe bürünen Ermenilerin 1970’li yılların ortalarında örgütlenmesi misali Karnik de torunu Micheal Simonian’ın aracılığıyla yıllar sonra doğduğu topraklarda tekrar anılır. Micheal Simonian Türkiye’nin en büyük gazetelerinden birine verdiği röportajda tesadüfi olarak dedesinden bahseder. Bu röportaj Karnik’in fotoğrafçılık yaptığı Karadeniz kasabasında ses getirir. Halkın bir kısmı sadece “hava atmak” için aile albümlerinde Karnik’in çektiği bir fotoğraf arar. “Kalabalık bir grup” ise Ermenilerin adını duyar duymaz Karnik’i ve eserini inkâr eder, Micheal Simonian’ı da ASALA’nın bir parçası kabul eder. Anlatıcı, Anadolu halkının yıllar sonra Ermenilere karşı takındığı bu tavırla okura, devletin Ermeni meselesine karşı uyguladığı sessizlik politikasını hatırlatır. “Osmanlı Ermenilerin[in] yaşadığı sürgün ve yaşanan trajedilerle ilgili sessizlik Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan itibaren devlet politikası olarak benimsen[ir]” (Utar, 2023, s.759). ASALA’nın faaliyetlerine başlamasıyla Türkiye sessizlik politikasını terk edip Ermenilerle ilgili resmî bir tarih oluşturmak zorunda kalır. Türkiye, Ermenilerin savaş koşullarında sergiledikleri tavır nedeniyle göç ettirildiğine dair bir politika benimser. Bu politikanın hızla benimsenmesinde ASALA’nın gerçekleştirdiği kanlı eylemler de etkili olur. Ermenilerin Anadolu halkıyla coğrafi ve kültürel planda kopuşu, benimsenen politikayla resmî planda da gerçekleşmiş olur.

4.3. Kürt Sorunu

Osmanlı İmparatorluğu’nda 19.yüzyıla geldiğimizde gerek imparatorluğun siyasi ve ekonomik olarak güçsüzleşmeye başlaması gerek milliyetçilik fikrinin yaygınlaşması imparatorluğu bir arada tutacak yeni fikirlerin ortaya çıkmasına sebep olur. Bu fikirlerin başında “Osmanlılık” gelir. Millet sistemini din üzerine kuran Osmanlı İmparatorluğu, 19.yüzyılda benimsediği Osmanlılık fikriyle Osmanlı sınırlarında yaşayan her vatandaşı siyasi ve hukuki olarak eşit kabul eder. İmparatorluğun devamını sağlayacağı düşünülen bu fikir Balkan Savaşları’yla

başarısızlığa uğrar. Balkan Savaşı sonrası “[k]alan Osmanlı topraklarında halen Kürtlerin, Arapların ve Ermenilerin yaşadığı doğru[dur] ancak bu etnik unsurların hiçbirisi Balkanlar’dakiler kadar güçlü milliyetçi taleplere sahip değildi[r]. Ötesinde, Kürtler ve Araplar, Türklerin Müslüman kardeşleri[dir]”(Yeğen, 2015, s.88).

Osmanlıcılık fikrinin başarısızlığa uğramasıyla İttihat ve Terakki tarafından Türkçülük fikri kabul edilir. Türkçülük fikrinin sürekliliği Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kurulmasıyla sonuçlanır. Ulus-devlet anlayışıyla kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Osmanlı Devleti’nin merkezîleşme çabalarıyla ortaya çıkan Kürt meselesini de beraberinde getirir.

Anadolu’da başlayan Kurtuluş Mücadelesi’nde Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti, idari ve siyasi düzenlemelerini etnik bir topluluk üzerinden değil İslam dini üzerinden yapar. İslam dinini başat öge kabul ederek Kürtlerin siyasi ve hukuki varlıklarını kabul eder. Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti belgeleri, I. TBMM’nin tutanakları, Lozan görüşmeleri sırasındaki ifadeler “Kürtlerin, etno-politik mevcudiyeti ve bu mevcudiyetten kaynaklanan hakları cumhuriyet idaresi ile organik bağlantıları olan ve hatta onu kuran kişiler ve kurumlarca oldukça belirgin bir hukuk dili içerisinde tanın[ır]” (Yeğen, 2015, s.117). Bu durum 1924 Anayasası’na kadar devam eder. “1924 Anayasası, Anadolu toprakları üzerinde siyasi ve idari birliğin Osmanlı döneminde olduğu gibi millet kategorisi üzerine değil, fakat milliyet kategorisi üzerine tesis edileceğini vazed[er]” (Yeğen, 2015, s.119). Böylece “Kürtler hukuki ve siyasi öznel olarak artık Kürt değildirler. Ülkenin “öteki yurttaşları” gibi Türk olmuşlardır.” (Yeğen, 2015, s.119). Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin ulus-devlet anlayışına bağlı olarak merkezîleşme çabaları sonucunda “1920’lerin sonlarından 1990’ların ilk yıllarına kadar devlet söylemi açısından “Türk vatanında Kürt yoktu[r]” (Yeğen, 2015, s.128) düşüncesi kabul edilir.

Ayfer Tunç, *Bir Deliler Evi*’nde Kürt meselesini devlet söylemindeki tutarsızlıklar üzerinden değerlendirir. *Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi*’nde Kürt sorunu ve PKK terör örgütüyle ilgili yaşananlar Düzcü Şenol aracılığıyla aktarılır. Düzcü Şenol, anlatıda babası Süslü Salih’in hikâyesiyle ortaya çıkar. Süslü Salih’in üç oğlu vardır. Bunlardan biri de Şenol’dur. Şenol’un milliyetçi duyguları yüksek bir polis memuru olduğunu anlatıdaki şu cümlelerden öğreniriz:

Daha bacak kadar veletken belinde oyuncak silahla gezen en küçük oğlu Şenol, polis olmaya kararlıydı, oldu da. Adapazarı, ardından Düzce depremi yaşandığında, Bursa’da Polis Koleji’nde okuyordu. Sınıflarını takır takır geçti, üniformasını giyip mesleğe adım attı. Polislikten çok kabartılmış milliyetçilik duygularıyla yaşayan Şenol (Tunç, 2021, s. 275)

1920’li yıllardan 1950’li yıllara kadar devlet, Türk milliyetçiliği bağlamında askerî ve idari bütünleşmeyi tamamlar. Kürtlerin içinde bulunduğu 1925 Şeyh Sait Ayaklanması, 1930 Ağrı Ayaklanması, 1937 Dersim İsyanı, devlet söyleminde irticai faaliyet olarak değerlendirilir ve Kürtlerin modern Türkiye Cumhuriyeti’ne karşı hilafeti savundukları ifade edilir. Bu sebeple güvenlik güçleri, kolluk kuvvetleri, Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu gibi devlet kurumlarıyla; köy enstitüleri, Türk Ocağı gibi devletin uzantısı olan yapılanmalar Türkçülük fikrini etkili hale getirmek için faaliyet gösterir. Şenol’un polis kolejinden milliyetçi duyguları yüksek biri olarak mezun olması, Türkiye Cumhuriyeti Devleti politikalarının bir sonucudur.

1950’lerde devlet, Kürt sorununa askerî ve idari boyutta değil, ekonomik bir sorun gözüyle bakar. Çok partili dönemde, Demokrat Parti doğu ve güneydoğu bölgesindeki din büyükleri ve aşiret liderleriyle görüşme yapar. Bu görüşmeler ortamın sakinleşmesini sağlar. “1960’larla birlikte devlet, Kürt meselesini bir ‘geri kalmış yöre’ sorunu olarak algılamaya başla[r]” (Yeğen, 2015, s.159). 1961 Anayasası’nın getirdiği düşünce özgürlüğü ve kitap, dergi yayımlama hakkıyla Kürtlerin ideolojilerini ifade eden birçok yayın çıkar. Bu durum Kürt meselesine dair politika oluşmasını sağlar.

Ülkede yaşanan 12 Mart 1971 Muhtırası sonucunda Kürt örgütleri kapanır. 1970’lerde Kürt sorununda “ecnebi kışkırtması” söylemi emperyalizmden komünizme evrilir. Bu dönemde “Kürt örgütlerinin çoğu Marksist Leninist ilkelere sadık kalmakla beraber, “ulusal sorun” boyutunu öne çıkararak “ulusların kendi kaderlerini tayin hakkına” vurgu yap[ar]” (Aydın ve Taşkın, 2022, s.394). Böylece birçok Kürt grubunun ortaya çıktığını görürüz. Bu örgütler içerisinde en dikkat çeken 1978 yılında Abdullah Öcalan’ın liderliğinde kurulan PKK’dır. PKK, Türkiye’de 1980 darbesinin sonucu uygulanan sıkıyönetim nedeniyle Suriye ve Lübnan’a geçer, burada ABD, İngiltere, Fransa gibi büyük devletlerin desteğini alır. Bu devletlerin desteğiyle silahlı teşkilatlanmasını sağlar ve “Türkiye’ye sızmaya başladıkları 1984 yılından itibaren” (Aydın ve Taşkın, 2022, s.395) faaliyet göstermeye başlarlar. PKK, ülke içerisinde gerçekleştirdiği kanlı eylemler sonucunda

halkın ve askerî yapının Kürt kimliğine karşı olumsuz bir tutum takınmalarına neden olur. 1980 Darbesi'nde yönetimi elinde bulunduran askerîyenin sert tutumu Kürt sorununun iyice çıkmaza girmesine neden olur. 1984 yılından sonra ülke içerisinde PKK ve güvenlik güçleri arasındaki çatışmalar şiddetlenerek artar.

Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi'nde, polis okulunu bitirip mesleğe başlayan Şenol'un ilk görev yeri Mardin'dir. Ayfer Tunç'un Kürt sorununa değinirken Mardin'i seçmiş olması tesadüf değildir. Babasının görevi nedeniyle çocukluğunda Mardin'de bulunan yazar, buradaki Kürt-Türk-Arap ilişkisine hâkimdir (Tunç, 2014, ss. 22-35). Anlatıcı, Şenol'un Mardin'de yaşadıkları ve yaşattıklarını şu cümlelerle anlatır:

Koca bir yaz boyunca, herhangi bir nedenle karakola düşen Kürtlerin analarını ağlatmaktan artakalan zamanını, karakolun bahçesindeki kel ağacın altında oturup sıcaktan şikâyet etmekle geçirmiş; yollu kadınlara sarkmış, olmayanlara yollu muamelesi yapmış, uçkurunu bile isteye tutmadığını her fırsatta ilan etmeye doymayınca da amirinde sıkı bir fırça yemişti.

Mesele uçkurunu tutup tutmaması değil, anlatmanın tadını kaçırmasıydı. Dağda asker PKK ile çatıştığı için vali, emniyet müdürü ve komutanlar evlerinin yolunu unutacak kadar yoğun günler geçirirlerken Şenol'un kel ağacın altına topladığı polislere birbirinden bayağı kadın hikâyeleri anlatması hiç de yakışık almıyordu. (Tunç, 2021, s. 41)

Şenol'un milliyetçi duyguları yüksek bir polis memuru olduğunu üstüne basa basa ifade eden anlatıcı, Şenol'u gerek mesleği gerek fikirleriyle devletin vücut bulmuş hali olarak aktarır okura. Memur olması nedeniyle devleti temsil eden Şenol, fikirleriyle de devletin Kürt politikasını temsil eder. Devlet kurumlarında eğitim gören herkes gibi millî duygulara sahip Şenol, Kürtlere uyguladığı şiddetle dikkat çeker. Mesleğinin gereği huzur ve sükûnu sağlayacağı yerde tam tersi davranışlarda bulunur. Şenol'un Kürtlere uyguladığı fiziksel şiddetin yanı sıra kadınlara yönelik tacizleri de anlatının çarpıcı bölümlerini oluşturur. Üstlerine göre Şenol'un davranışlarında yadırganacak bir durum yoktur. Tek sorun, Şenol'un yaptığı davranışı sürekli dile getirmesidir. Şenol, devletin Kürt meselesine yaklaşımına uygun biçimde davranır. Şenol'un davranışlarının sonucu şöyle aktarılır:

Mardin'de yaşayan Kürt kökenlilere kötü davrandığı, işkence ettiği için filan değil,- amirlerinin arasında bunları pek dikkate alan yoktu- meclise düzenli milletvekili

veren, Kürt aşiretlerinden birine mensup genç bir kızla amcaoğlunu üfürükten bir nedenle karakola çektiği için başı derde girdi. (Tunç, 2021, s.42)

Anlatıcı, Şenol'un Mardin'den Oltu'ya sürülüş hikâyesinin ardında devletin Kürt meselesine yaklaşımını eleştirir.

4.4. 12 Eylül 1980 Darbesi ve Etkileri

Türk siyasi tarihinin bir darbeler tarihi olduğunu söylemiştik. Türkiye Cumhuriyeti'nde gerçekleşen veya teşebbüs edilen birçok darbe vardır. Bu darbeler içerisinde 12 Eylül 1980 Darbesi diğer darbelere göre radikal bir darbe olarak karşımıza çıkar. 12 Eylül Darbesi'nin radikal olma nedeni diğer darbelere farklı amaçlar taşımasıdır. 1980 cuntacılarına göre darbenin gerçekleşme nedeni ülkede yaşanan anarşiyi önlemektir fakat 12 Eylül Darbesi “örgütlü işçi sınıfının ekonomik ve siyasal gücünün yok edilmesi, yeni sermaye birikim stratejisinin kurumsallaştırılması, devletin kurumsal mimarisinin yeniden yapılandırılması ve ideolojik alanın yeniden şekillendirilmesini” (Kaynar, 2023, s. 51) amaçlar. Darbenin hedefine ulaşması için 1980 cuntası, Mete Kaynar'ın ifadesiyle toplumda bir sessizlik iklimi ve korku imparatorluğu oluşturur.

Ayfer Tunç, 1980'li yılları bizzat yaşamış biridir. Yazar, “12 Eylül karanlığının tek faydası içimize kapanıp kendimizi ve iyi edebiyatı keşfetmemiz oldu. Kendi kıymetlerimizi ellerimizi kanatarak bulduk.” (Tunç, 2014a, s. 138) sözleriyle 12 Eylül 1980 Darbesi'nin kişiliğinde ve yazın yaşamındaki etkisini ifade eder. *Bir Deliler Evi* de 12 Eylül karanlığını yer yer yansıtmaktadır. 12 Eylül Darbesi'nin baş aktörü Kenan Evren'e getirilen eleştiriler örnek verilebilir. Kenan Evren; sıkıyönetim döneminde gerçekleştirilen insan hakları ihlallerinin, kanunsuzlukların farkındadır. Bu nedenle yürürlüğe giren anayasada aldığı önlemlerle kendisine ve 1980 cuntasına yargı yolunu kapatır. Yargı sürecinin uygulanmaması, bir sonraki genç kuşağın Kenan Evren'i kanunsuzluk ve ihlallerle değil magazinsel yönüyle tanınmasına neden olur. Kenan Evren'in kendisine ve 1980 cuntasına yargı yolunu kapaması anlatıda şu şekilde ifade edilir:

Tarihin kendini ve diğer paşa arkadaşlarını yargılamak bir yana, baş tacı edeceğinden kuşku duymayan Kenan Evren yanılmamış, resmî tarihi ve onun her

türlü yan ürününü üretenler darbeci paşayı ve arkadaşlarını yargılamadıkları gibi, kendisinin anayasaya koydurduğu geçici maddelerce çıkardığı yasalar sayesinde, uzun bir süre hakkında değil dava açmak, kötü bir söz bile söyleyememişti.

Sivil tarihin yıllar sonra yazılan kimi metinlerinde genç kuşaklara darbeci kimliği kanıtlarla ve ayrıntılarla anlatılan, ama gençlerin **Sibel Can**'ın *poposunun resmini yapan emekli asker* diye bildiği Kenan Evren Marmaris'teki villasında, şövalesinin başına geçip kendini iyiden iyiye ressam zannettiğinde, yeteneksiz Mimar Halil Uyanık prostat kanseriyle cebelleşiyordu. (Tunç, 2021, s.262)

1961 Anayasası üniversitelerin bilimsel ve idari özerkliğe sahip kurumlar olduğunu kabul eder. İdari özerkliği nedeniyle üniversite, yönetim kadrosunu kendi belirler. 1982 Anayasası'yla üniversitelerin idari özerkliği elinden alınır. Üniversitelerin YÖK adı verilen bir kurum tarafından yönetilmesine karar verilir. Üniversiteyi oluşturan kurulların yetkileri kalmaz. Bu durumdan rahatsız olan birçok bilim insanı üniversiteden ayrılır. Böylece “1980 sonrasında YÖK’ün sadece bir yükseköğretim kurulu olmayıp aynı zamanda bir 12 Eylül kurumu, gençlik hareketlerini ve üniversite camiasını zapturapt altına almaya çalışan bir kurum işlevi” (Kaynar, 2023,s. 74) gördüğünü söylemek mümkündür. Ayfer Tunç, 1980 darbesini takip eden yıllarda üniversite eğitimi aldığı için üniversitelerde yaşanan kaosa bizzat şahit olur, bu kaosu şu şekilde anlatır:

1983'te YÖK balyoz gibi başımıza indi. Mahvetti kadroyu, bütün hocalarımız gitti. Tarık Zafer Tunaya emekli edildi. 12 Eylül faşizmi sakalı yasaklamıştı, hatırlarsın, utanmazca bir giyim kuşam tamimi yayımlamıştı, kadınlar söyle giyinecek, topuklarının boyu şu kadar olacak, erkekler sakal bırakmayacak, kravat takacak filan. Bugün hatırladığımda kötü bir rüya görmüşüz gibi geliyor. Gerçi hiç bitmiyor bu kötü rüyalar. Üniversitede kalabilmek için sakallarını kesen hocalarımız oldu, buna rağmen atıldılar, büyük kısmı da baskılara dayanamayarak istifa etti. Türkiye 1402 No'lu Sıkıyönetim Yasası'yla iyi yetişmiş, çok değerli beyinlerini sokağa attı. (Tunç, 2014a, s. 136)

Ayfer Tunç, *Bir Deliler Evi*'nde üniversitelerde YÖK'ün oluşturduğu adaletsiz ortamı Kenan Evren'e verilen ünvanlar üzerinden okuyucuya aktarır:

Yüzlerce öğretim üyesinin işine son verildi, sayısız yazar, şair, yayıncı, ressam, müzisyen, bilim adamı yargılandı, yüz binlerce kişinin yurt dışına çıkması yasaklandı. Birçok gazetenin basımı sıkıyönetim tarafından durduruldu. O yıl adaletin gelecekte yargılamayacağı darbeci Kenan Evren'e İstanbul Üniversitesi tarafından fahri profesörlük, aynı üniversitenin Hukuk Fakültesi tarafından fahri hukuk doktorası ünvanları verildi. Adalet gülünç oldu. (Tunç, 2021, s. 279)

1961 Anayasası'nın işçi ve işverene sağladığı önemli haklar vardır. Sendika kurma, sendikaya üye olma, toplu sözleşme, grev hakkı gibi haklar işçilerin elini işverene karşı güçlendirir. İşçi sendikalarının eylem haklarını kullanması, taleplerini dile getirmesi, örgütlenerek haklarına toplu halde sahip çıkması 12 Eylül cuntasının hoşlandığı durumlar değildir. Darbe sonrasında “[i]ki işçi konfederasyonu, DİSK ve MİSK, bağlı kuruluşlarıyla kapatıl[ır]” (Akşin, 2022,s.279). İşçileri temsil eden sendikaların kapatılması sebebiyle maaşlarda düşüş yaşanır. Sendikacıların tutuklanmasıyla, halkın sendikacılığa bakışı değişir. Sendikacılığın ülke içerisinde itibarının zayıflaması, iktidara yakın sendikaların etkin faaliyeti, muhalif sendikaların ve bunlara bağlı üyelerin dışlandığı bir ortam oluşur. Vatandaş temel hakkı olan sendika hakkını kullanamaz duruma gelir. Sendika hakkını kullanamayan kişilerden biri de Ayfer Tunç'tur. *Güneş* gazetesinde çalıştığı dönemlerde işe alınma şartlarını, çalıştığı sürece gazete yönetiminin sergilediği tavrı, özeleştirisini de yaparak şu şekilde anlatır:

Güneş bizi sendikasız olmak koşuluyla işe almıştı. Sendikal örgütlenme başlayınca çok arıza çıktı. Eski sendikalılar eylem yapıyorlardı, personel müdürleri, idare amirleri sendikasızları eylemlere katılmamaları için tehdit ediyorlardı. Gene de katılıyorduk ama sendikanın gücünü kırmak için gereken çoktan yapılmıştı, en başta 12 Eylül Anayasası'yla. Sendikalı gazetecileri insan kaynaklarına çağırıyorlar, sendikadan ayrılması karşılığında maaşını iki katına çıkarmayı teklif ediyorlar. Hemen herkes kabul etti. Bunun bedelini gazeteciliği ve basın özgürlüğünü yok ederek ödedik. Hepimiz suçluyuz, ben sendikasız çalışmayı kabul ettiğim, diğerleri sendikadan ayrılmayı kabul ettiği için. (Tunç, 2014a, s. 173)

Ayfer Tunç, iş hayatındaki bu kesiti, anlatı içerisinde gazeteci Berrak Armağan'ın şahsında şu şekilde kurgular:

Genel olarak Ruslar diye nitelenen eski SSCB vatandaşlarının önlenemez akını hakkında gecikmiş bir haber yapmak amacıyla şehre gelen ve yakında bütün işlevlerini kaybedip bitkisel hayata girecek olan gazeteciler sendikasıdan ayrılması için **kendisine şiddetle baskı yapan gazetesinden nefret eden Gazeteci Berrak Armağan**, (Tunç, 2021, s. 121)

1980'ler otoritenin her sektörde kendini hissettirdiği yıllardır. Düşüncelerini değiştirmesi için uygulanan mobbing nedeniyle ilkelerinden taviz vermek zorunda kalan gazetecilerin durumu anlatıda Berrak Armağan üzerinden anlatılır:

İlkelerinden ödün vermemekte direnen Berrak bu gezilere itibar etmiyor, sendikadan da ayrılmıyordu. Müdürleri ilkeli gazeteciyi önce taltif etmeyi denediler. Avrupalı

sosyal demokratların bir toplantısını izlemesi için Viyana'ya gönderdiler. Dönüşünde, sendikadan ayrılması halinde terfi edeceğini, böylece *Avrupalı sosyal demokratlar nerede, Berrak orada!* olabileceğini, dünyanın dört bir tarafını, saygın bir gazeteci olarak gezebileceği -açık açık söyleyecek kadar da yüzüstü değillerdi- anıştırmakla yetindiler. Berrak o kadar düz bir kadındı ki, ne demek istediklerini anlamadı bile. Ne zaman ki dış haberler servisinden alındı, o sayfadan bu sayfaya gezdirilmeye başladı, o zaman hafif ayılır gibi oldu. (Tunç, 2021, s.123)

1980'li dönemlerde gazeteciler üzerindeki baskının yanı sıra halkın haber anlayışı da değişir. Funda Şenol, *Seksenli Yıllarda Basın* adlı makalesinde darbe döneminde değişen haber anlayışını ve bu değişimin nedenlerini şu şekilde açıklar:

Darbeden sonraki yasak ikliminde fikir gazeteciliğinin, politik eleştirinin var olabileceği bir ortam kalmadığı gibi, korku ve bıkkınlık içindeki gazete okurunun böyle içeriklere ilgisi de azalmıştı. Hal böyle olunca zaman içinde içerikler hafifleyecek, görsellik ön plana çıkacak; kadın bedeninin metalaştırıldığı bir cinselliğe dayanan, magazinsel ve asparagas haberlerden oluşan, eğlendirici olduğu düşünülen sayfalar artacaktı. (Şenol ve Kaynar, 2023, s. 874)

Edebiyat dünyasına dergi ve gazetelerde çalıştığı dönemlerde girdiğini söyleyen Ayfer Tunç, Nisan 1989'da *Sokak* dergisinde çalışmaya başlar. *Sokak*'ta edebiyatıyla örtüşen yazılar yazıp, söyleşiler yapar. 1990 yılında *Güneş* gazetesine geçen Ayfer Tunç, gazetenin *P.eki* adındaki kültür sanat ekinde muhabir olarak görev yapar. 1980'li yılların magazinsel gazete ve dergi anlayışına alışmış okur için “(...) çok ağır, entelektüel bir dergi” (Tunç, 2014, s. 165) olması nedeniyle *P.eki* başarıya ulaşmaz. 1980'li yılların değişen gazetecilik anlayışını bizzat deneyimleyen Ayfer Tunç, *Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi*'nde bu durumu şu cümlelerle aktarır:

Ferhat'ın gitmesiyle birlikte, Kutsal ile Çıplak'ı tekrar yan yana asan Berrak Armağan direnmekten vazgeçip gazeteciler sendikasıyla ayrılınca ödüllendirildi, maaşı iki katına çıkarıldı. Çalıştığı gazete de epeyce hafiflemiş, Avrupalı sosyal demokratları izlemekten vazgeçmişti. Sanki siyasi ve ekonomik durumu kaostan hallice bir ülkede değil de, eğitimi sağlığına denk, güllük gülistanlık bir ülkede çıkarılıyormuş gibi, sayfalarının çoğu vur patlasın, çal oynasın'a ayrılıyor; yeni düzene çabuk alışan Berrak da yaptığı renkli söyleşilerle gazetesinin topluma önerdiği yeni hayata destek veriyordu. (Tunç, 2021, s. 125)

1961 Anayasası'nın özgürlükçü ortamında elde edilen haklardan biri de dernek kurma hakkıdır. Bu hak, 1982 Anayasası'yla kaldırılmasa da ağır bir darbe alır. Dernekler Kanunu'nda yapılan değişikliklerle dernek kurma kurallarının

denetimi adliye kontrolünden emniyet güçlerine geçer. “[d]erneklerin işleyişi çok sıkı ve ayrıntılara kurallara ve kırtasiyeciliğe bağlı kılın[ır], aykırılıklar cezalandırıl[ır]” (Akşin, 2022, s. 277). Böylece sendika hakkında olduğu gibi kişilerin dernek kurma hakkı da dolaylı olarak engellenmiş olur.

Ayfer Tunç, 1982 Anayasası’nın dernekler üzerindeki etkisini anlatıda Çerkez asıllı Zahit Öğretmen vasıtasıyla anlatır. Ayfer Tunç’un anneannesi de çoğunluğu Çerkezleşmiş olan Abhazlardandır. 1982 Anayasası’nın dernekler üzerindeki etkisi anlatırken Çerkez asıllı bir öğretmene yer vermiş olması bu yüzdendir. Ayfer Tunç’un anneannesi de eşinin baskılarına rağmen çocuklarına Çerkez kültürünü öğretmek için Zahit Öğretmen gibi uğraşır. Kafkas halklarının kültürünü yaşatmak için uğraşan Zahit Öğretmen’in darbe sonrası uğraşlarının yarıda kalması anlatıda şöyle ifade edilir:

Sadece Adıgeler değil, tüm Kafkas halkları üstüne araştırma yapabilmek için kendi kendine Kiril alfabesi ve Rusça öğrenmeye çalışan Zahit Öğretmen, dolaşıma girmesine daha uzun yıllar olan *etnisite* kavramının bir tür kültürel zenginlik olduğuna samimiyetle inanmakla beraber, köklerine de çok düşkün bir gençti. Atalarının dilini ve geleneklerini yaşatmak için, fırsat buldukça, yeni yeni boy gösteren, ama seksen darbesiyle kapatılacak olan Kafkas kültür derneklerinin çıkardığı dergilere yazılar yazıyor, bölge halklarının tarihi ve kültürüyle ilgili yayınlar topluyordu. (Tunç, 2021, s. 134)

12 Eylül 1980 sonrasında her alanda yaşanan değişim ekonomi alanında da kendini gösterir. Türkiye, 1973 Ekim’inde dünyada yaşanan petrol sıkıntısının etkilerini uzun süre hisseder. Bu nedenle ülke ekonomik sıkıntılar yaşar. Ekonominin çıkmaza girdiği dönemde, Dünya Bankası’nda görev yapmış olan Turgut Özal’ın sorunu çözeceğine inanılır. Turgut Özal çareyi serbest ekonomide arar. “[o]nlarca yıl Türkiye az çok denetimli bir ekonomide yaşa[r]” (Akşin, 2022, s. 285). Turgut Özal döneminde denetimli ekonomiden serbest ekonomiye geçilir. Ekonomi alanında yeni kararlar alınır. Yeni bir istikrar programı uygulamaya koyulur. Bu program ekonomik alanda halkın yüküne yük katan önlemler içerir. Programın içeriği bize 1980 Türkiye ekonomisi hakkında bilgi verir:

12 Eylül düzeni grevleri yasakladı. Ücretler toplu sözleşme görüşmeleriyle değil, Yüksek Hakem Kurulu kararlarıyla saptandı. Böylece çılgın bir enflasyon süreci içinde ücret ve maaşlar donduruldu. Tarım destekleri de sınırlandı. Öte yandan Temmuz 1980’de faziletin serbest bırakılması, yüksek faizlerle para çekmeye çalışan irili ufaklı bir yığın “banker”in ortaya çıkmasına neden oldu. Faizler o denli

yükseldi ki gafil avlanan birçok vatandaş evlerini, arsalarını, takılarını satıp aldıkları paraları bu bankarlara yatırdılar. (Akşin, 2022, s.285)

1980’li yıllarda vatandaşın sırtındaki enflasyonun, maaşları yok edişi ve tüketim çılgınlığı Gazeteci Berrak Armağan’ın aracılığıyla şu şekilde anlatılır:

Berrak, yıllarca savunduğu ilkelerini kendi rızasıyla çiğnemesinin karşılığı olarak maaşına zam yapılırca, ikide bir yolda kalan, 1982 model, şampanya rengi Murat 131’inisatmış, gözünü karartıp her türlü banka kredisi yoluyla deli gibi tüketme arzusuna kapılan ücretliler kervanına katılarak, gök mavisi bir Skoda almıştı. Kolayca ödeyeceğini sandığındaki taksitleri o kadar da kolay ödenmiyor, enflasyon canavarı iki katına çıkmış maaşını bile kemiriyordu. (Tunç, 2021, s. 126)

12 Eylül Darbesi sonrasında yaşanan siyasi sorunlardan biri de başörtüsü meselesidir. Kültürün dinselleşmesi denebilecek bu süreç *Deliler Evi*’nde kendine yer bulur. Cumhuriyetin ilan edildiği 1923 yılından 1960’lı yıllara kadar ülkede başörtüsü sorunu yoktur. Bu yıllarda başörtüsünün sorun teşkil etmemesinde, kadının birey olarak haklarını yeni kullanmaya başlaması ve ülkenin tek partiyle yönetilmesi etkilidir. Türkiye’de başörtüsü meselesi modernleşme sürecine katılanlarla modernleşme sürecine katılmayıp yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin ideolojisi nedeniyle bu sürece dahil olmak zorunda kalan kitlelerin mücadelesi olarak değerlendirilebilir. Türkiye’de modernleşme süreci tek parti döneminde bürokrasinin eliyle gerçekleşir. Bu sebeple belli bir kesim bu modernleşmeyi içselleştirirken geniş halk kitleleri modernleşme sürecini içselleştirememiştir. Modernleşme sürecinin temsilcisi olan CHP, 1950 yılına kadar iktidarda kalır. 1950 yılında Demokrat Parti iktidara gelince tek parti döneminde konuşulmayan konular gündeme gelmeye başlar. Bu konular içerisinde başörtüsü sorunu da yer alır. Modernleşme sürecini kabullenen kesim başörtülü olanları laikliğe karşı olmakla suçlar. Bu nedenle başörtülülere kamuda etkin olmasını istemez. 1982 Anayasası’nda yer alan Kamuda Kılık Kıyafet Kanunu ve bu kanunun sıkı bir şekilde uygulanması modernleşme süreci ve sonrasında kutuplaşmış olan halkın daha da gerilmesine yol açar. Özellikle üniversitelerde gençlerin başörtüsü nedeniyle eğitim hakkının elinden alınması tepkilere neden olur.

28 Şubat 1997 yılında genelkurmayın bakanlar kuruluna sunduğu kararlar ile başörtüsü sorunu ülke gündeminde tekrar yerini alır. 2002 yılında iktidara gelen Ak

Parti Hükümeti başörtüsü sorunu ile ilgili olarak YÖK üzerinden değişikliğe giderek başörtülü gençlerin üniversitelerde eğitim almasının önünü açar. 2013 yılında Kamuda Kılık Kıyafet Kanunu'nda yapılan değişiklikle bu sorun yasal olarak çözüme kavuşur.

Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi'nde başörtüsü sorunu Hikmet Keleşoğlu ve Tülay Hanım'ın evliliği üzerinden değerlendirilir. Tülay'ın ailesi Hikmet'in yakınlarının başörtülü olması sebebiyle bu evliliğe sıcak bakmaz. Anlatıcı, bu düşünce üzerinden başörtüsü konusunda ülkenin bölünmüşlüğüne okuyucuya anlatır:

Hikmet Bey ailesiyle birlikte Tülay'ı istemeye geldiğinde, Keleşoğlu ailesinin kadınlarının genellikle kapalı olduğu, **hesap uzmanlığından emekli Turgut Bey**'le **doğma büyüme Pendikli Berat Hanım**'ın dikkatlerini, çekmiş kızlarını bu konuda uyarmışlardı. Ama Tülay şiddetli bir tepki gösterdi, anne ve babasını peşin hükümlü olmakla suçladı. Mesele aile içinde epeyce büyüdü, amcalar, halalar da karıştılar. Sonunda, Hikmet Bey Tülay'a istemediği bir şeyi yaptıramayacağına dair söz verdi, yeminler etti, Tülay 'da çok ısrar edince anne baba *Peki* dedi, evlendiler. (Tunç, 2021, s. 155)

Tülay Hanım'ın babası hesap uzmanlığından emeklidir. Tülay Hanım, babasının görevi nedeniyle Anadolu'nun küçük ilçelerinde büyür. Bu ilçelerdeki dinsel atmosferden etkilenir. Anlatıcının, dinî atmosferle Anadolu'nun küçük ilçeleri arasında bağ kurması başörtü meselesini, modernleşme sürecinin uzantısı olarak değerlendirdiğini gösterir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla birlikte devlet eliyle bir modernleşme ve inkılâp sürecine girilir. Bu süreç, halkın rızası gözetilmeden tek elden yürütülür. Bu sebeple Türk halkının tamamı modernleşme sürecine aynı şekilde adapte olmaz. Büyük şehirlerde yaşayan kesim sürece uyum sağlamak da zorluk yaşamazken Anadolu halkı uyum sağlamakta güçlük çeker. Anadolu halkı, bu süreçte yapılanları özellikle inanç sistemine bir saldırı olarak değerlendirir. Bu yüzden de Anadolu'nun küçük ilçeleri "dinsel atmosfer" inhâkim olduğu mekânlar olarak betimlenir.

Hikmet Bey'in mesleği gereği içinde bulundukları çevrenin kimi zaman hafif, kimi zaman açık baskısı Tülay Hanım'a örtünme kararı aldırdı. Ama tek etken bu değildi. Çocukluğundan beri dine eğilim duyan kadının Anadolu'nun küçücük ilçelerinde yaşarlarken boşluktan boşluğa düşmesi sırasında, sık sık içine girdiği dinsel atmosferden etkilenmesi de kapanmasını tetikledi. (Tunç, 2021, s. 155)

Anlatıcı, İslami düşüncenin inanma ihtiyacı ötesinde siyasi amaçlar doğrultusunda yayılmasını Tülay Hanım'ın şahsında anlatır. Okur, Tülay Hanım'ın tesettüre girme sürecinde yaşadığı manevi değişimden habersizdir. Zira Tülay Hanım, bu süreçte manevi yönden bir değişim yaşamaz. Çevresindekilerden etkilenecek şekilde tesettüre geçiş yapar. Anlatıcı, Tülay Hanım'ın tesettüre geçişinin ardında yatan Türkiye gerçeklerinden şu şekilde bahseder:

Aslında tesettüre girme kararı almadan önce de kapalı sayılırdı. Görüştüğü kadınların büyük çoğunluğu başörtülüydü, hemen hepsi kocasının iş arkadaşlarının eşleriydi. Onların arasında kendini yabancı hissetmemek için başını kendiliğinden örtmeye başlamış, birkaç yıl öncesine kadar giydiği dar pantolonlarını, diz altı eteklerini bozup *patchwork* örtüler yapmış, sokakta başörtülü kadınlarla karşılaştığında, tanımasa bile selam verir olmuştur. Zamanla bu dindar çevrede bir tür aidiyet buldu. Bir akşam tesettüre girme kararı aldığını kocasına açıkladı, Hikmet Bey'in sevinçten gözleri doldu. (Tunç, 2021, s. 155)

İslami değerlerin, dış güçler ve siyasi konjonktürün desteğiyle yükselişe geçişi, İslam'ın özünden çok şekliyle ilgilenen gerici grupların türemesine neden olur. Cumhuriyet değerlerini özümsemiş olan Tülay Hanım'ın annesi Berat Hanım ve babası Turgut Bey, toplumda yükselişe geçen İslam algısının cumhuriyetin laiklik ilkesine zarar verdiğine inanır. Başörtülü olmadığı için kapalı kadınlar tarafından sözlü tacize uğrayan Berat Hanım'ın hissettikleri okura şu şekilde aktarılır:

Pendik Pazarı'nda alışveriş yaparken, *gözü toprağa baktığı halde, hala başı açık* gezdiği için, bir grup kara çarşafli kadının sözlü tacizine uğrayınca paniğe kapıldılar.

Hayatı boyunca hakkını savunmakta en ufak bir zaaf göstermemiş olan Berat Hanım o gün paralyze olmuş, ağzını açmamış, tansiyonu yirmiye fırlamıştı. Pazardan eve döndüğünde, bembeyaz kesildiğini gören kocasının sorularına cevap veremiyor, sadece *Bu da mı gelecekti başıma?* diye tekrar edip duruyordu. (Tunç, 2021, ss. 156-157)

Tülay Hanım'ın kendisini taciz eden kadınlardan “kara çarşafli” olarak bahsetmesi toplumda örtülü ve açık kesimin düşüncelerindeki önyargıyı göstermesi açısından önemlidir. Anlatıcıya göre, Berat Hanım ve Turgut Bey'in cumhuriyet değerlerini savunurken kullandığı ifadelerle İslami değerleri şekle büründüren kadınların davranışı arasında fark yoktur.

Modern Türkiye'yi savunanlarla modern Türkiye'nin kabul ettiği fikirleri gelenek ve dini değerlere saldırı kabul eden kesimler arasında gerilim “başörtü

meselesi”yle zirveye ulaşır. Anlatıda, başörtü meselesi üzerine kutuplaşan toplumun gerginliği Tülay Hanım ve kardeşi şahsında somutlaşır. Anlatıcı, başörtü sorununu kardeş kavgası bağlamında işleyerek toplumun bu konudaki sert tutumunu okura anlatmaya çalışır.

Tülay Hanım boylu boslu, yakışıklı kardeşinin arkasından bakarken hiç beklemediği bir anda, telefonda olan şey yine oldu, içi birden acıyla, özlemle yandı. Eli başörtüsüne gitti. Kardeşiyle aralarına giren, sevgilerini birbirlerine söylemelerine engel olan şey *Bu mu?* diye sordu kendine. O kadar basit olmadığını bilecek kadar akıllı bir kadındı. Ama nasıl olmuştu da aynı ana babadan doğmuş, aynı evde, aynı şartlar altında büyümüş iki kardeş bu kadar ayrı yönlere savrulmuştu? Hadi savrulmuşlardı, böyle mi gidecekti kardeşlikleri? Birbirlerine duydukları sevgiyi söylemenin yolunu nasıl bulacaklardı?

Bu ve benzer sorular aklını kurcalasa, yüreğini acıtsa da daha fazla düşünmek istemedi. Düşündükçe içi daha fena yanıyordu. (Tunç, 2021, s. 162)

Ayfer Tunç’un bireysel hikâyelerin içinden tarihsel olayları anlatması-metnin içinde dağınık biçimde yer alsa da -bu tez boyunca gösterilmeye çalışıldığı gibi, Osmanlı-Türkiye tarihinin panoramasını çıkarmayı da hedefler. 1876’dan 1999’a kadar Türkiye’de yaşanan siyasal olayların neredeyse tamamı metinde kendine bir yer bulur.

BEŞİNCİ BÖLÜM

AYFER TUNÇ İLE SÖYLEŞİ³

“BİR TÜRKİYE PANORAMASI”

Edebiyatta 25. yılınız vesilesiyle 2014 yılında Nayat Karaköse'ye verdiğiniz röportajda yazmasanız eksik kalacağınız kitabınızın Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi olduğunu söylüyorsunuz. Bu röportajın üzerinden on yıl geçti. Bu süreçte Âşıklar Delidir ya da Yazı Tura, Osman ve Kuru Kız'ı yazdınız. Aynı soruyu tekrar sorsam, yine ilk sırayı Bir Deliler Evi alır mı?

Ayfer Tunç: Evet, alır. Gene *Bir Deliler Evi* olur çünkü o başka bir format, başka bir bakış açısı, başka bir algılama biçimi. *Osman* üçlemenin üçüncü kitabı zaten. *Kuru Kız* ile yeni bir dil ve yeni bir bakış açısı formatına geçmek istedim. Okurun benden beklediğinin tersine sinemasal anlatının dışında böyle bir görsel dünyanın dışında kelimelerin gücüne yaslanan daha sakin, sade bir hikâye anlatmak istedim. Ama *Bir Deliler Evi* benim ülkemle meselemin özünü oluşturuyor aslında. Bütün kitaplarım bir şekilde *Deliler Evi*'ne eklenebilir.

Bir Deliler Evi'ni yazarken “Yazma maceramın en zevkli dönemiymiş diyebilirim, yazmaya doyamıyordum.” ifadelerini kullanıyorsunuz. Burada işlediğiniz konular aslında sizin edebiyatınızın temel izlekleri. Bunları her kitabınızda farklılaştırarak işliyorsunuz. Bir Deliler Evi'ni yazma sürecini zevkli kılan şeyler nelerdi?

Ayfer Tunç: Kitabın yapısı gereği büyük bir özgürlük içindeydim. Aklıma esen karakteri, formatına ya da amacıma uygun olmak kaydıyla kullanabilme şansım vardı bu birincisi. İkincisi küçük parçalar halinde yazdığım için yani romana karakterler

³Bu söyleşi 9 Haziran 2024 tarihinde tezin tamamlayıcı parçası olarak Ayfer Tunç'la online olarak yapılmıştır.

girip çıkabildiği için her yeni ve ilginç karakteri bulmak bende çok büyük bir haz duygusu uyandırıyor. Mesela Menderes Bakış, konserve kutusuna basıyor, tetanos olup ölüyor. Böyle sıra dışılıkları bulmak beni heyecanlandırıyordu. Bir de şunu unutmamak gerekiyor, bu benim mizah içeren tek kitabım. Kitapta kara mizah ve ironik bir bakış açısı var. İronik bakış açısı da yazma sürecimde beni mutlu etti. Bütün bunlar yazma sürecini çok zevkli hale getirdi. Kitabın yapısı gereği her yeni karakteri eklemleyebilme özgürlüğü yazarken insana büyük bir haz ve imkân tanıyor. Bu da yazma sürecini zevkli kılıyor.

Bir Deliler Evi'nin –Türkçede nadiren rastlanan–belirgin bir özelliği, çok sayıda hikâyenin iç içe geçirilmesine rağmen metnin kurgusunun “düz” ilerleyebilmesi. Romanda fragmanter yapı bütünlük hissi kaybolmadan var olabiliyor. Kitabın sonundaki kişiler dizini de “memleketimden insan manzaraları”nın ne denli kalabalık olduğunu görmeye imkân sağlıyor. Metni kurgularken bu parçalı yapıyı bütünün içinde eritebilme yöntemini nasıl geliştirdiniz?

Ayfer Tunç: Bunlar büyük planlar gerektiren işler değil. Daha doğrusu şöyle diyelim. Bütün ayrıntıları planlamanıza imkân yok. Ama sürekli yolu takip edip yolun kimle, nerede kesiştiğini kontrol etmek gerekiyor. Ben bu hikâyeye başladığımda temel birkaç karakterle ilgili yol haritam vardı. Hemen her karakterin hayatını neredeyse yıl yıl yazarak hangi yıl doğmuşlar, nerede okumuşlar, hangi karakterlerle hangi şartlarda karşılaşabilirler vs. diye çok defter tuttum. Birileri “excel tablosu mu yaptınız?” diye sormuştu. Excel’i öyle kullanmayı bilmiyorum, belki daha kolay olurdu ama ben defter tutmayı tercih ettim. Tuttuğum defterlere karakter analizlerini yazdım. Benim için asıl önemli olan karakterlerin temsil edecekleri toplumsal durumdu. Hangi karakter hangi etnik kökeni, hangi toplumsal meseleyi ne şekilde temsil edecek önemli olan buydu. Bununla ilgili geniş bir döküm yaptım. Bu kolay olmadı tabi ama sürekli kontrol ederek ilerlediğim için zorluğunu asgari düzeye indirdim. Romana başladığımda finalini bilmiyordum. Finale doğru bir yazar aydınlanması yaşıyor. Ben de finale yakın öyle bir aydınlanma yaşadım. Orada bütün karakterleri toplayıp hikâyeyi Kara Çarşamba anlatısıyla finalize ederek bir bütünlük oluşturdum.

Bir Deliler Evi'ni “bir Türkiye panoraması” olarak değerlendirmek gerektiğini sıklıkla vurguluyorsunuz. Sizi Türkiye panoraması yazmaya iten koşullardan biraz bahsedebilir misiniz?

Ayfer Tunç: Ben başta bir panorama çıkarayım diye başlamadım aslında. Bu romanın hikâyesi, Murat Gülsoy ve Yekta Kopan ile Feyyaz Kayacan'ın öyküsünden bir metin oluşturalım diye başladığımız bir çalışmaydı. Onlar başka nedenlerden dolayı çalışmadı. Ben çalıştım. Böyle bir çalışmaya başlayayım diye araştırdığımda Samsun Akıl Hastanesi'nin tarihi karşıma çıktı. Bir paragraftan oluşan bir tarihi ve Osmanlı dönemine dayanan bir tarihi. Ben orada aslında Türkiye'nin panoramasını gördüm. Yani hastanenin bugüne uzanan tarihi bana Türkiye'nin panoramasını vermişti zaten. Amacım orada bir panoramaya ulaşmak değildi, hastanenin tarihine ulaşmaktı ama yazarken bir anda böyle bir panoramik bir hal aldı. Ben de oturup enini boyunu, boyutlarını, tavrını, tarzını oluşturmak için bir çabaya giriştim. Metnin elli de biri ortaya çıkınca bir panorama olacağını hissettirdi ve onun üzerinden yeniden kurgusal bir yapı çalıştım. Oradan da bir Türkiye panoramasına vardım.

Bir Deliler Evi'nde anlatı zamanı, Abdülaziz'in katledilmesiyle başlıyor. Romanın ilerleyen kısımlarında da yaşanan her değişim darbelerin, katliamların gölgesinde gerçekleşiyor. Edebiyatın travmatik, trajik olayların tanıklığını yaparken yüklendiği sorumluluğu nasıl tanımlıyorsunuz?

Ayfer Tunç: Şimdi burada iki temel mesele var. Birincisi travmatik olay bize özgü bir şey değil. Bütün toplumların tarihi travmatik olaylardan oluşur. Çünkü hayat travmatik bir şeydir. Hayatta travmatik olmayan bir şey yoktur. Hiç kimse benim hayatımda bir travma yok diyemez. Doğmak bir travmadır zaten. Bizim gibi büyük bir imparatorluktan bir ulus devlete geçen bir anlamda bakiye toplumlarda travma çok daha büyüktür. Yok oluşun travmasıyla başlarız. Üç kıtaya yayılan haritadan bir kısarak başı gibi uzanan bir Anadolu coğrafyasına sıkışmak zaten travmanın en büyüğü. Dolayısıyla biz bu büyük travmayı aşmanın yollarını da tıpkı travmaya uğrayan kişilerin sağa sola saldırması, çeşitli yanlışlarla hayatlarını devam etmesi gibi yürütürüz. Ben insanların hayatıyla toplumların hayatının çok benzer olduğunu düşünüyorum. Yani süreçler hemen hemen aynı yaşanıyor. İnkârdan kabule, yüzleşmeden devama kadar süreçler aynı yaşanıyor. Toplumsal travmalar ile kişisel travmaların süreçleri aynı. Biz yazar olarak bu konuları ele aldığımızda özellikle

günümüzde çok ciddi bir sorunla karşı karşıyayız. Yazar olarak bu travmaları ele alırken benim kişisel olarak kaynağım edebiyat ve inandırıcı tarih. Ama bu inandırıcı tarih; resmi tarih değil, gayri resmi tarih değil. Toplumsal bilinçaltında oluşan ve benim açımdan inandırıcı bulacağım ve resmi tarihin ya da gayri resmi tarihin inkâr unsurlarının dışına çıkmış bir tarih. Bu ne demek? Bu şu demek: Tarih, aslında bir uydurmadır. Tarih, sürekli geçmişi düzeltme çabasıdır. Bugün bir tarih yazılır, dünü düzeltmek amacındadır. Yarın bir tarih yazılacak bugünü düzeltme amacında olacak. Dolayısıyla biz yazar olarak bu tarihin doğru noktalarını, kerteriz noktalarını edebiyatta bulmak zorundayız. Neden bulmak zorundayız? Çünkü edebiyat, çağının tanığıdır ve olanı biteni, yaşananı, o gün doğru ya da yanlış bakış açısıyla anlatır ama ortaya bir oluş koyar. Biz de bundan hareket ederiz. Dolayısıyla edebiyatçı kendince bir ideolojiyi, bir doğruyu ispat etmekle yükümlülüğü olmadığı gibi bu yükümlülükle yazmaya başlarsa en büyük yanlışı yapmış olur. Edebiyatçı, tarihi ve travmatik dönemleri bir süzgeçten geçirmeli. Tarihi dönemler, inkâr üzerine kuruludur. Resmi tarih, kendi yaşattığı travmaları inkâr ederek yok sayarak ilerlemeye çalışır. Cumhuriyet tarihinin başından itibaren tarih böyle yazılmış. Ondan önce Osmanlı tarihi de böyle yazılmıştır. Vakanüvisler onun için değerliydi çünkü o gün yazarlardı. O gün olanları yazarlardı, o günü yazdığımızda gene çarpıtma tehlikesi vardır ama bugüne göre yani düne bakıp yeniden yazmaya göre daha az çarpıtılır. Bugün biz post-truth çağında yaşıyoruz. Yalnız tarih değil, yaşadığımız an bile çarpıtılabilir durumda. Bugünün araçları, bugünün iletişim araçları, bugün kullandığımız her türlü malzeme, yapay zekâ, iletişim kaynakları, sosyal medya dünü değil bugünü hatta yarını bile çarpıtmaya müsait. Onun için doğruyla yanlışın iç içe geçtiği ve bizim yürüyeceğimiz alanı kaybettiğimiz bir dönemdeyiz. O nedenle çok daha dikkatli olmamız gerekiyor ve edebiyata bugün çok daha fazla iş düşüyor. Edebiyatçılar, sosyal bilimciler olarak bugün gerçekten de çok riskli bir alanda çalışıyoruz. Post-truth çağı aslında yalanın egemenliğini ilan ettiği bir çağ. Hangisi doğru hangisi yalan bilemiyoruz. Özellikle yapay zekânın yapabileceklerini dikkate aldığımızda gerçek denilen şey külliye yalan olabilir. Hepimiz en son gördük. Zeki Müren, “Parla Marşı”nı söylüyor. Ya bu gerçek olabilir mi? Zeki Müren öldü, gitti. O marş bugün bestelendi ama yapay zekâ bunu yapabiliyor. Dolayısıyla gerçeğin tahrifi konusunda ciddi bir tehlikeyle karşı karşıyayız. Onun için bugün gerek bakış açılarımız gerek doğrunun nerede olduğu düne göre çok daha fazla önem kazanıyor. Bugün onun için edebiyatçıların sorumluluğu iki kat fazla.

Sıkça dile getirdiğiniz ve işlediğiniz konulardan biri de memleket meselesi. Bir Deliler Evi yayımlanalı on beş yıl oldu. Romanda Türkiye'nin darbeler, katliamlar ve ötekileştirme politikalarına hayli uzun bir tarihsel dönemden eleştirel bir bakış getiriyorsunuz. Bugün memleket duygunuz, fikriniz aynı mı? On beş yılın ardından bir yazar ve kadın olarak Türkiye'nin dönüşümüne nasıl bakıyorsunuz?

Ayfer Tunç: Şimdi bugünden baktığımda tabii ki ona eklemelenir tarih. 2009'dan 2024'e geldi tarih. 2009 yılında yazdıklarımın yeterli olduğunu düşünüyorum. İlginç bir şey söyleyeceğim, bugün baktığımda bazı şeyleri yazamayabilirmişim diye düşünüyorum. O gün daha özgürmüşüz. 2009'da daha özgürce yazabiliyordum, daha özgürce eleştirebiliyordum, daha özgürce bakabiliyordum, diye düşünüyorum bugünden baktığımda. Bu maalesef iyiye değil, kötüye gitmiş bir süreç.

Bir Deliler Evi'nde Türk toplumunun uluslaşma politikalarına eleştirilerde bulunuyorsunuz ve bu eleştiriler ekonomik, toplumsal ve kültürel açıdan kapsamlı eleştiriler. Özellikle Varlık Vergisi, Ermeni Tehciri, 6-7 Eylül Olayları'nı anlatırken kurguyu oluşturmak sizi zorladı mı, yazma sürecinde bir oto-sansür mekanizması devrede miydi?

Ayfer Tunç: Hayır, açıkçası sansürlemedim ama çok tarttım. Yani kendimden emin olmak için çaba gösterdim. Bu da şu demek: Resmi tarihin dışına çıkmak ama mevcut tarihi de gözden geçirmek. Sürekli bir kıyaslama, bir doğruyu kendi el yordamımızla bulma çabası içinde olmak. Ben kendimi sansürlemedim. Dediğim gibi üzerine çok çalıştım. Çalışarak, çok araştırarak giriştim bazı gerçekleri anlatmaya.

Türkiye'de özellikle 1970'lerde "politik roman" tartışmaları yoğun biçimde sürdürülürken romanın "kolektif olanı bireyselde" temsil etmesi gerektiği sıkça vurgulanıyordu. Bu tartışmalar bir süre sonra "tip" ve "karakter" tartışmasına evrildi. 1980'lerde ise politik roman gücünü kaybetti ve genel kabule göre "birey" in deneyimi öne çıktı. Her ne kadar Bir Deliler Evi'nin yayımlandığı tarihte "politik roman" tartışması sönümlenmiş gibi görünse de, demin söylediğim gibi, sizin

romanınızın artalanında yoğun politik göndermeler, sizin deyişinizle “bir Türkiye panoraması” var. Bireysel hikâyeleri anlatırken kişilerin yaşantılarını Türkiye’nin tarihiyle doğrudan ilişkilendiriyorsunuz. Romandaki bu yoğun siyasi artalana işaret edilerek, Bir Deliler Evi’nin –yayımlandığı dönemin genel eğilimine aykırı biçimde– “politik roman” olduğu söylenebilir mi?

Ayfer Tunç: Ben politik roman kelimesine karşıyım. Bence her şey politiktir. Yani politika dediğimiz şey özünde iktidar ilişkisi varsa bir aşk romanı da politiktir. Dil, politikanın ta kendisidir. Hangi dille yazdığınız bir politika ortaya koyar. Dolayısıyla politik roman diye ayırmak, sınırlamak bana pek anlamlı gelmiyor. Politik roman yerine *Deliler Evi*’ne toplumsal açıdan duyarlılığı yüksek bir roman diyebiliriz. Ben bunu sosyolojiyle açıklamayı tercih ediyorum. Politik bir romandansa sosyolojik bakış açısını kullanmayı tercih ediyorum. Diğer romanlarımda da sosyoloji ve psikoloji at başı gider. Roman sadece psikolojik bakış açısıyla değil, arka planıyla bir sosyolojik resim üzerine oturarak anlatılır. Dolayısıyla sosyolojik roman ya da psikolojik roman diyebilirsiniz ama politik roman değil. Politik roman kavramından hazzetmediğim için kabul etmiyorum. Zaten Türkiye’nin panoramasını çıkarmak amacıyla olan ya da akıl hastanesinin başrolde olduğu bir roman dediğimiz zaman zaten politik bir görüntü ortaya çıkıyor. Politik roman, bir taraflık hissi ortaya koyuyor yani yazarının bir taraftan baktığı bir roman tanısı uyandırıyor. O şekilde bir algılamaya neden oluyor. Ben solcuyum, dolayısıyla politik romanım sol bakış açısından olmalı fikri ortaya çıkıyor. Benim derdim bu değil. Evet, ben kendimi, şahsına münhasır bir şekilde solcu olarak tanımlıyorum ama romanımın böyle tanımlanmasını istemem. Bu doğru değil. Çünkü romanda her tarafa eşit mesafedeyim. Kullandığım anlatıcının ironisi, kullandığım anlatıcının dilindeki sivrilik aslında bu amaçla kurguladığım bir şeydi. Anlatıcı, düz bir Tanrı anlatıcı değil. Anlatıcı, fikri olan, eleştirisi olan, tırmalayan, alay eden, ısırın bir anlatıcı. Dolayısıyla bütün politiklik orada. Anlatıcı bir karakter. Anlatıcı zaten kişileri anlatırken kullandığı sıfatlarla, alaycı diliyle bir politika ortaya koyuyor. Dolayısıyla burada toplumsal hassasiyeti yüksek ya da sosyolojik roman demek daha doğru geliyor.

Bir Deliler Evi’nde kişilerin hepsi bir noktada cinsellikle sınanıyor. Romanda toplumun farklı kesimlerini temsil eden Kalemkâri Köse Kasım Paşa, Tarkan ve Kız

İsmet üzerinden eşcinselliği de ele alıyorsunuz. Bu karakterler eşcinselliğin bedelini yalnızlığa mahkûm edilerek, can alarak, can vererek ödüyor. Günümüzde eşcinsellerin giderek güçlenen dayanışma ağı, onur yürüyüşleri ise nispeten daha özgür bir geleceğe dair umut vaat ediyor. Bugün toplumsal normlarla çatışan bireylerin Türkiye'deki yaşama pratiklerini nasıl değerlendiriyorsunuz?

Ayfer Tunç: Cinsellik sadece o karakterler üzerinden değil aslında. Bütün kadın erkek ilişkilerinde, erkek-erkek, kadın-kadın her türlü cinsellik iması barındıran bütün ilişkiler için geçerli bu panoramada. Türkiye'de cinselliğin dinamosunu ya da Türk toplumunun cinsellikle sınavını görebilmek için Müge Anlı'yı seyretmek yeterli. Türkiye'de cinsellik, cinsellik olarak kalmayan bir şey. İkiyüzlülüğün dışında, aile ilişkilerine sirayet eden, cinayete, tacize, tecavüze, öldürmeye, enseste varan bir ilişki bütünü ki bir kısmını kullanmamış olduğumu görüyorum. Mesela ensest yok kitapta. Hâlbuki bugün biliyoruz ki Türk toplumunda çok ciddi bir ensest sorunu var. Kardeşler, amca çocukları, kuzenler, babalar, kayınpederler, dedeler... Bunun kadını erkeği yok üstelik. Bu ülkenin cinsellikle sınavı, aynı kendi travmalarıyla olan sınavı gibi ağır. Bu çok ağır bir sınav ve bu daha da ağırlaşacak. Düşünün bugün Müge Anlı denilen bir kadın televizyon programı yapıyor ve orada kimin eli kimin cebinde belli değil. Programdakiler toplumun alt kesimi, ilişkide olduğu adamı kesiyor, doğruyor, kıyma makinesinden geçiriyor. Bu durum benim kitabımın sınırlarını aşacak bir gerçeklik oluşturuyor. Bu gerçekliğin özünde yatan şey cinsellik. Cinsellik, Türk toplumunda hiç de görüldüğü kadar ya da sanıldığı gibi değil. Tam tersine o aile yapımıza aykırı perdesinin arkasında korkunç vahşi akıl almaz bir cinsellik yatıyor. Bu toplumda enerji çok yüksek, cinsel enerji de çok yüksek. Bu cinsel enerjinin yüksek olma sebepleri nedir bilmiyorum. Toplumsal günahlar olabilir, sıkışmışlık olabilir, insan ilişkilerinin dürüstçe yaşanmaması nedeniyle biriken potansiyelin cinsellik olarak dışavurumu olabilir. Buna başkaları cevap verse daha iyi olur. Ben yazar olarak sadece gözlemlediğimi söylüyorum. 2009'da yayımlanan *Deliler Evi*'nden çok daha şiddetli ve ağır bir cinsel panoramayla karşı karşıyayız. Dolayısıyla yunmuş yıkanmış sayılabilir *Deliler Evi*'ndeki cinselliğin tanımı. Bugün çok daha şiddetli ve çok daha ağır şeyler yaşanıyor.

Eşcinselliğe baktığımızda, 2009 yılında eşcinselliğin daha özgürce algılandığını, toplum tarafından da bugünkü bakış açısıyla bakılmadığını düşünüyorum. Bu toplum hâlâ kendi kültüründe ve tarihinde olduğunu bildiği ve

inkâr ettiği eşcinsellikle mücadele halinde. Eşcinselliğin bugün diğer toplumsal sorunları örtmek ve onları gözden kaçırmak için kullanılan bir araç olduğu hissindeyim. Eşcinsellik, sanıldığından çok daha yaygın, sanıldığından çok daha şiddetli, sanıldığından çok daha müsamahakâr görülüyor. Yani eşcinselliğin aslında toplumsal kabulü, siyasi malzeme olarak kullanılışının çok daha ilerisinde. Toplumsal olarak eşcinsellik belli bir miktarda kabul görüyor ama siyasi anlayış, siyasi anlayışı temsil edenler bunu iki nedenle kullanıyorlar. Birincisi, bunu ortaya koyup siyasi mesele haline getirdiğiniz zaman başka sorunları gözden kaçırıyorsunuz. İkincisi bir günah keçisi üretiyorsunuz toplumda. Sürekli elinizde bir günah keçisi oluyor. Tabi bu bir yandan da kadın cinayetlerini gözden kaçırmaya neden oluyor. Mesela *Deliler Evi*'ni bugün yazıyor olsam, çok ciddi bir kadın cinayetleri hattı koyardım. 2009'dan bugüne geldiğimizde aslında eşcinsellikteki hoşgörünün ya da toplumsal anlayışın sertleşmesinin altındaki siyasi nedenleri göstermek, ikincisi kadın cinayetlerindeki artışı göstermek bunlar kitaba eklenecek unsurlar olurdu. Bir üçüncüsü de paranın el değiştirmesi sonucu oluşan yeni zenginliğin yarattığı görgüsüzlüğün toplumsal hayatımıza nasıl yansdığı olurdu. 2009'dan bu yana on beş yıl içerisinde gelişen ana hatlar olurdu.

Bir Deliler Evi'nin kişilerini düşündüğümüzde "aklı başında" tek kişinin Türkân Hanım olduğunu söylemek yanlış olmaz. Türkân Hanım'ın Türkiye'nin ötekileştirme politikalarına karşı düşünceleri dikkat çekici. Türkân Hanım'la metinde neyi temsil etmek istemiştiniz?

Ayfer Tunç: Türkân Hanım, cumhuriyetin kurucu değerlerinden birini temsil ediyor. Doksanlı yaşlarında tarafsızca hayata bakıyor. Türkân Hanım'ın hâkim olması önemli bir şey. Hâkim, yargılayan demek. Hâkim olması, adaleti temsil ediyor. Türkân Hanım'ın altını sürekli çizdiği şey, cumhuriyetin kurucu değerleri meselesi. Türkân Hanım, burada sağduyunun temsili, sağduyunun temsili oluşu cumhuriyet değerlerinin temsili oluşunun kanıtı. Çünkü cumhuriyet, böyle bir sağduyuyla kurulmuş olmasaydı – ki pek çok kesim tarafından tartışılabilir bu söylediklerim ama bu benim inandığım şey elbette- bugüne gelemezdi. Dolayısıyla bugün her ne kadar yeni Türkiye iddiasında bulunulsa da aslında biz eski Türkiye'nin temelleri üzerinde yürümeye devam ediyoruz. O sağduyu da her zaman kazanır, sonuçta her zaman

kazanacak bir sađduyu olduđunu dűşűnűyorum. Evet, Tűrkűn Hanım cumhuriyetin temsili.

Bir Deliler Evi 'nin yayımlanmasından on beş yıl sonra bugün romanınızı hem içerik açısından hem de özellikle teknik düzeyde nasıl değerlendiriyorsunuz? Yazdığınız yeni romanların ardından dönüp eski romanınıza baktığınızda yazarlık deneyiminizde bir değişim görüyor musunuz?

Ayfer Tunç: Ben her kitabımda farklı bir deneyime açıyorum kendimi. Belli bir yazma tarzım var, bütün kitaplarımı bu tarzda yazıyorum demiyorum. Öyle bir yazar değilim. Tüm romanlarım arasında üslup farklılığı, anlatı tarzı farklılığı görürsünüz. *Suzan Defter*, daha deneysel bir yapı oluşturur. *Aziz Bey Hadisesi*, tahkiyenin modern versiyonudur. *Dünya Ağrısı*,   nc  tekilin karakter zihninden bir yolculuk yaptığı anlatı tarzıdır. * şıklar Delidir ya da Yazı Tura*, birinci tekilden anlatılan ama karakterlerin zihniyle ilişki kuran ikili bir yapıya sahip romandır. *Kuru Kız*, sadeleşmeyi arzu ettiğim ve tamamen sade bir anlatıya kavuştuğum bir anlatıdır. *Osman* tamamen farklı bir yapıda yazılmış romandır. Dolayısıyla ben her kitabımda zaten farklı bir üslup arıyorum. Her zaman buluyor muyum? Aramaya devam edeceğim. Bulurum ya da bulmam önemli değil. şu şekilde yazmam bu şekilde yazarım diye bir ısrarım da yok. Bakarsınız bir sonraki romanım tahkiyenin modern biçimi olur ya da sadeleşmenin yeni bir biçimi olur. Bilmiyorum ama *Deliler Evi*'ni tekrar etmeyi düşünmüyorum çünkü o bir kerelik bir model sürekli yapılacak bir model değil. Yaptım ve beni de tatmin eden bir sonuçla benim tarihimde yerini aldı. Dolayısıyla oradan devam etmeyi düşünmüyorum.

Bir Deliler Evi 'nin Nisan 2024'te 31. baskısı yapıldı. Baskı adetlerini bilmesek bile böyle bir baskı sayısına Türkiye'de nadiren rastlanıyor. Okurun bu kitabı yoğun bir ilgiyle karşıladığı aşık r. Siz kitabı yazarken böyle bir ilginin olacağını tahmin etmiş miydiniz? Okurlardan gelen tepkileri de değerlendirdiğinizde, sizce, okur bu kitabı hangi açılardan, niçin sevdi?

Ayfer Tunç: Hiç tahmin etmedim. Zor bir kitap. Başlarken çok zor bir kitap. Kitabın dünyasına girebilmek için bir elli sayfa okumak gerekir ama *Osman*'dan sonra hepsi satmaya başladı zaten. *Deliler Evi* de *Osman*'dan sonra satmaya başladı. *Osman*'dan

sonra bir keşif gördü diyebilirim çünkü *Osman* çok sevildi. *Osman*'ın bir üçleme olduğu ortaya çıkınca *Yeşil Peri Gecesi* ve *Kapak Kızı*'na büyük bir ilgi oldu. Onlara ilgi olunca diğerlerini de okuyalım oldu. Bu arada en çok satan kitap da *Suzan Defter* onu da söyleyeyim.

Son olarak, metinlerarasılık bağlamında bakıldığında, “her metnin akrabaları vardır” önermesi ileri sürülebilir. Bir Deliler Evi'nin en açık akrabalarından biri, Nâzım Hikmet'in Memleketimden İnsan Manzaraları. Nâzım Hikmet, iki trendeki yolcuların hikâyelerini tek tek anlatarak 1908 ile İkinci Dünya Savaşı arasındaki Türkiye'nin panoramasını çıkarıyordu. Siz, Türk ve dünya edebiyatından Bir Deliler Evi'nin “akrabası” olarak hangi metinleri görüyorsunuz?

Ayfer Tunç: Türk edebiyatında ben göstermesem de arkadaşların gösterdiği Nâzım Hikmet'in *Memleketimden İnsan Manzaraları*. *Deliler Evi* bu kitapla akraba bir kitap ama yapısal olarak *Binbir Gece Masalları*'yla da akraba olduğunu düşünüyorum. Öyküden öyküye bağlanmasıyla gerçi onlar bağımsız öyküler birleşmiyor ama *Binbir Gece Masalları* beni çok etkilemiş bir kitaptır. Öyküleme mantığı açısından ona da benziyor.

SONUÇ

Edebiyat hayatının 25. yılı vesilesiyle verdiği bir röportajda Ayfer Tunç (2014b) *Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi* için yazmasam eksik kalacağım eserim diye bahseder (ss.13-14). Ayfer Tunç'un *Bir Deliler Evi*'nden bu cümlelerle bahsetmesi anlatının yazarlık serüvenindeki yerini göstermesi açısından önemlidir.

Ayfer Tunç'un yirmi beş yıllık yazın hayatında *Bir Deliler Evi*'ni ayrı bir yere koymasının belli başlı nedenleri vardır. Yazar (2014b), *Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi* için "[o]nu 500 sayfada bitirdim, sonsuza kadar devam edebilirdim."der (s. 13). Bu ifade, romanın yazım aşamasında Ayfer Tunç'un duyduğu heyecanı göstermesi açısından dikkat çekicidir. Yüzlerce karakterin hikâyesinin iç içe anlatıldığı roman, yazarının dediği gibi, sonsuz eklemeler yapmaya da imkân verir. Ayfer Tunç'un anlatıyı kaleme alırken heyecan duyduğu nokta da tam olarak burasıdır. Anlatının iç içe geçmiş hikâyelerden oluşan yapısı, romanın küçük bölümler halinde yazılmasını sağlar. Bu durum yazara sonsuz bir özgürlük alanı sunar. Kurgunun sağladığı özgürlük, yazara büyük bir haz verir. Bu hazzı da "Yazma maceramın en zevkli dönemiymiş diyebilirim, yazmaya doyamıyordum."(Tunç, 2014a, s. 272)ifadeleriyle dile getirir.

Ayfer Tunç'un *Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi*'ni yazarken duyduğu haz, romanın kurgusundan kaynaklanır. Romanın kurgusu, Ayfer Tunç'un yazma anlayışıyla bütünleşir. Yazma anlayışını "Hayattan küçük bir kesit anlatıcısı değilim. Karakterin geçmişine mutlaka giderim." (Tunç, 2009c, s. 267) sözleriyle ifade eden yazar, *Bir Deliler Evi*'nde iç içe geçmiş hikâyeler aracılığıyla kişilerin kuşaklar boyu devam eden yaşantılarına yer verir. Kuşaklar boyu devam eden hikâyeler; romanın parçalı bir kurguyla yazılmasına, anlatı zamanının genişlemesine ve olayların karmaşık bir hâl almasına neden olur. *Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi*'nin bu özellikleri de onu okunması zor bir kitap yapar.

Bir Deliler Evi'ni Ayfer Tunç'un yazarlık serüveninde farklı kılan durum sadece iç içe geçmiş hikâyelerden oluşan yapısı değildir. Anlatının bir Türkiye panoraması olduğunu her fırsatta dile getiren Ayfer Tunç, bu ifadesiyle anlatıdaki olayların Türkiye tarihiyle ilişkisini aktarır okura. Anlatıda Türkiye tarihiyle ilgili konulara bireysel hikâyelerin arka planında yer verilir. 2024 yılı itibarıyla 31. baskısı yapılan kitabın başarısı da yazarın parçalı kurguyu tek bir potada eritebilmesinden ve bireysel hikâyelerin içinde anlatılan toplumsal ve tarihi olayları metnin art alanına aktarabilmesinden gelir.

Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi'nin içeriği, Feyyaz Kayacan'ın "Bir Deli Değilin Defteri" adlı öyküsünden hareketle oluşur. Bu öyküden çok etkilenen Ayfer Tunç, öykü üzerine çalışırken Samsun Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'nin kısa bir tarihçesine rastlar. Bu tarihçede hastanenin Osmanlı zamanından Türkiye Cumhuriyeti'ne uzanan öyküsü yazarın kafasında bir Türkiye panoraması fikrini canlandırır. Bu yönde çalışmalara başlayan yazar, *Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi*'ni kaleme alır.

Anlatının tarihsel gerçeklere dayanan içeriği -özellikle Türkiye'nin önemli dönemeçlerine odaklanması- sosyolojik açıdan hayli zengin bir malzeme sunmaktadır. Ayfer Tunç, Türkiye'nin siyasi ve toplumsal meselelerini bireysel hikâyelerin içinde anlatarak, bireysel hikâyelerden toplumsal olaylara ilerleyen bir roman kurgular. Hikâyeleri, kuşaklar arasında ilerleterek de okura yüz yirmi üç yıllık bir panorama sunar.

Çalışma, Ayfer Tunç'un Türkiye panoraması çıkarırken bireysel hikâyelerin arka planında ele aldığı siyasi ve toplumsal olayları tespit etmesi ve olayların edebi bir tür içinde nasıl kullanıldığını göstermesi açısından önemlidir. Aynı zamanda Ayfer Tunç üzerine yapılan çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda yazarın tek bir eserini değerlendiren ilk çalışmadır.

Çalışma, giriş bölümü dışında beş ayrı bölümden oluşur. Giriş kısmında yazarın anlatı zamanını kullanma biçimi üzerinde durulur. Yazar, zaman unsurunu kullanırken belleğin işleyiş özelliğini odağa alır. Belleğin özel durumlara karşılık gelen tarihleri unutmamasından yola çıkan yazar, anlatıdaki bireysel hikâyelerin arka planına toplumun tarihinde önem arz eden olaylar yerleştirerek metnin art alanında bir Türkiye panoraması ortaya koyar. Bu kurguyla da tarihi ve toplumsal olayları açıklamadan okura aktarır. Giriş bölümünün ilerleyen kısımlarında Ayfer Tunç'un

Bir Deliler Evi romanı üzerine yapılan çalışmalar hakkında literatür değerlendirmesi yapılır.

Çalışmanın birinci bölümü “*Bir Deliler Evi* Neyi Nasıl Anlatır?” başlığını taşır. Bu bölüm “Yazarın Niyeti: Bir Türkiye Panoraması Çıkarmak”, “Romanın Karmaşık Yapısı ve Bağlantı Noktaları”, “Romanda Tarihi Kurgulamak” adıyla üç alt başlıkta incelenir. Bu başlıklar altında anlatının özetlenmesi zor kurgusu, katman katman açıklanır.

Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi’nin merkezinde bir ruh ve sinir hastalıkları hastanesi yer alır. Anlatı, hastanedeki konferansla başlar ve konferans esnasında çıkan yangınla biter. Hastane, yazarın acımasız olduğunu kabul ettiği bir Türkiye metaforudur. Türkiye’yi simgeleyen hastanenin ruh ve sinir hastalıkları hastanesi olması anlatının delilik-akıllılık üzerinden ilerlediğine işaret eder. Topluma uyum sağlayanların akıllı, uyum sağlayamayanların deli sayıldığı bir ülkedeki düzeni anlatır Ayfer Tunç. Hastaneyle ilişkili hikâyeler; çorap jartiyer, Kucağında Bebek İsa’yı Taşıyan Meryem Ana İkonası ve Karlı bir günde Saat Kulesi ve Şehir fotoğrafıyla birbirine bağlanarak anlatının kuşaklar boyu ilerlemesi sağlanır.

Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi, Türk edebiyatının şahıs kadrosu en kalabalık romanlarından biridir. Romanın bu özelliği, kuşaklar arası ilerleyen anlatının parçalı bir yapıda yazılmasından kaynaklanır. Her hikâyenin Türk toplumunun farklı bir meselesini ele almasından dolayı yüzlerce kişinin yer aldığı romanda bir başkişi bulunmaz.

Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi, Osmanlı Devleti’nin son döneminden Türkiye Cumhuriyeti’nin yetmiş beş yıllık sürecini ele alır. Anlatı zamanının uzun oluşundan dolayı Ayfer Tunç, sıkı bir takvim çalışması yapar. (Tunç, 2014a, ss. 273-274). Bu sıkı çalışmanın nedeni anlatıda bütünlük sağlayabilmenin yanı sıra anakronizme düşmeme çabasıdır. Metnin arka planını oluşturan olaylar 1876 yılında Sultan Abdülaziz’in katliyle başlayıp 1999 Gölcük Depremi’ne kadar devam eder. *Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi*, yüz yirmi üç yıllık zamanı tamamlanmayan bir konferans dilimine sığdırır. Yazar, anlatıdaki zamanı neden-sonuç ilişkisi içinde ilerleyen doğrusal bir çizgide aktarmaz; geriye dönüşler, kuşaklar arası sıçramalarla aktarır. Anlatı zamanında yaşanan kırılmalar, bir müddet sonra okurun zaman algısını kaybetmesine neden olur.

Zamanın silikleştiği noktada yazar, toplumsal ve siyasi olayları hatırlatarak okurun bahsedilen dönemin farkına varmasını sağlar. Yazar, *Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi*'ni bir Türkiye panoraması olarak değerlendirdiği için de okura anlatıdaki olayların Türkiye'nin siyasi ve toplumsal meseleleriyle ilişkili olduğu mesajını verir.

Ayfer Tunç anlatı boyunca Türkiye'nin toplumsal ve siyasi tarihindeki önemli dönemeçleri resmî söylemin dışında, tarihsel gerçekliği odağa alarak estetik bir dille değerlendirir. Çalışmanın asıl kısmını bu değerlendirmenin yapıldığı ikinci, üçüncü ve dördüncü bölümler oluşturur.

Çalışmanın asıl kısımlarından olan ikinci bölüm “İmparatorluğun Bakiyesi” adını taşır. Bu bölümde Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne uzanan konular yer alır. Bölüm, romandaki anlatı zamanının başlangıcı kabul edilen Sultan Abdülaziz'in ölümüyle başlar. Sultan Abdülaziz'in ölümü ardındaki soru işaretleri Kalemkârî Köse Kasım Paşa'nın yas sürecindeki ifadeleriyle dile getirilir. Merkezden uzak vilayetlere yapılan saat kuleleri ve kamu kurumlarının adına eklenen “Hamidiye” sıfatıyla II. Abdülhamit döneminin baskısı okura hissettirilir. II. Meşrutiyet'in ilanı ve I. Dünya Savaşı zaman algısını kaybeden okurun, silikleşen zamanı tespit etmesi için anlatıya yerleştirilmiş olaylardır. İmparatorluğun dağılmasına sebep olan Balkan Savaşı'nın yarattığı travma, azınlıklar üzerinden dile getirilir. Anlatının kuşaklar boyu devam eden olaylarından biri olan Ermeni Tehciri bu bölümde değerlendirilir. Ayfer Tunç, Osmanlı İmparatorluğu'ndan günümüze gelen Ermeni Tehciri'ni resmî tarihin dışında Meryem'in ve Zabel'in öyküsüyle anlatır okura. Resmî söylemle yaşananlar arasındaki farkı Meryem ve Zabel'in bireysel hikâyeleriyle ortaya koyan yazar, okurun olaylara farklı açılardan bakmasını sağlar.

“Cumhuriyet'e Giden Yol ve Sonrası” başlıklı üçüncü bölümde, Türkiye Cumhuriyeti'nin ulus devlet olma çabaları içinde yaşadığı toplumsal ve siyasi olaylara yer verilir. Ülkenin kurulma aşamasında gücünü Anadolu'daki Türk milletinden alan Kuvâyı Milliye ruhunun devletin kurulmasıyla coğrafi ve ekonomik anlamda millileşme şeklinde ortaya çıkışı İsmet İnönü Dönemi, Varlık Vergisi ve 6-7 Eylül Olayları çerçevesinde değerlendirilir. Anlatıda yer alan Stavro ve ailesi, 6-7 Eylül Olayları'nın etnik unsurlardan arınarak ulus devlet olma ve ekonomide

millîleşme sürecini desteklediğini göstermesi açısından önemlidir. Stavro, 6-7 Eylül Olayları'ndan sonra kardeşlerinin aksine İstanbul'da yaşamaya devam eder. Stavro'nun tercihiinde 6-7 Eylül Olayları yaşanırken Türkiye'de bulunmadığı gerçeği kadar olaylara şahit olan Rum vatandaşların İstanbul'dan göç etmiş olması, kalanların da olaylar hakkında konuşmaktan çekinmesi etkilidir. Rumların, 6-7 Eylül Olayları'nda yaşadığı travmayla İstanbul'u terk edişi, kalanların ise yaşadığı korkuyla sessizliğe bürünmesi resmî söylemin dışındaki gerçekliği okura gösterir.

Çalışmanın dördüncü bölümünü oluşturan “Darbelerin Türkiye’si” başlığında ulus devlet olma sürecini tamamlamış Türkiye Cumhuriyeti’nin iç ve dış sorunlarla mücadelesi sonucu yaşadığı olaylar değerlendirilir. Ülkenin en özgürlükçü anayasası kabul edilen 1961 Anayasası’nın 12 Mart 1971 Muhtırası’yla aldığı darbe bireysel hikâyelerin arka planında işlenir. Türkiye Cumhuriyeti’nin gerçekleştirdiği Kıbrıs Barış Harekâtı sonunda kurulan KKTC’nin yaşadığı hayal kırıklığı, Safiye’nin yaşamı ve vefatı üzerinden okura aktarılır. Safiye’nin hikâyesini dikkatle okuyan bir okur, arka planda aktarılan tarihi fark eder. Misâk-ı Millî ile sorun olmaktan çıkan Kıbrıs meselesinin aşırı milliyetçi duyguların güçlenmesiyle tekrar ülke gündemine girişi, imparatorluktan ulus devlete geçen bir milletin toplumsal travmalarını açığa vurur. Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında ortaya çıkan terör örgütlerinden ASALA ve PKK’nin Türk toplumunda yarattığı etki Müzikolog Michel Simonian ve Düzceli Şenol’un odağında aktarılır. Ayfer Tunç’un 12 Eylül 1980 Darbesi’ni değerlendirirken Berrak Armağan aracılığıyla kendi gazetecilik hayatından kesitler sunması, anlatıya otobiyografisinden sızan parçalardır. Tülay Hanım ve Hikmet Keleşoğlu evliliğinin arka planında Türk toplumunun önemli meselelerinden olan başörtüsü sorununu işler Ayfer Tunç. Yazar, başörtüsü meselesiyle anlatıda sergilemek istediği tarafsız tutumu da okura gösterir. Başı açık olduğu için sözlü saldırıya uğrayan Berat Hanım’ın kendisini taciz eden başörtülü hanımlardan “kara çarşaflılar” diye bahsetmesi ülkedeki kutuplaşmanın sözcüklere yansımış halidir. Başörtü meselesinin toplumda yarattığı ikiliğin büyüklüğü Tülay Hanım ve kardeşi Tarkan’ın ilişkisi üzerinden anlatılır.

Ayfer Tunç, tarihsel gerçeği edebi plana aktarırken görünen gerçeğe farklı bakış açılarından bakar. Farklı perspektiften değerlendirdiği gerçeği aktarırken de ansiklopedik bilgi sunmaz, taraf tutmaz. Toplumsal ve siyasi olaylar hakkında doğrudan bilgi vermez. Anlatıyı 1980 sonrası Türk romanının özellikleri

çerçevesinde olaylar hakkında bilgi sahibi olmayan bir okurun da anlatıdan zevk alacağı estetik bir dille kaleme alır. Estetik dili oluştururken de romanın yapısal unsurlarını kullanır. Modern anlatım tekniklerinden hem geriye dönüş (*analepsis*) hem de ileri gidiş (*prolepsis*) tekniğini yan yana kullanarak kuşaklar arası geçişi kolaylaştırır.

“Ayfer Tunç’la Söyleşi” başlıklı beşinci bölüm, çalışmanın son kısmını oluşturur. Yayımlanmasının üzerinden on beş yıl geçen romanın -sorular kapsamında- yazarı tarafından değerlendirildiği bu bölüm, çalışmanın önemli kısmını oluşturur. Söyleşi; romanın yazılma sürecine, kurgusuna, ele aldığı konulara dair sorulan sorulara Ayfer Tunç’un verdiği samimi cevapları içerir. Ayfer Tunç’un cevapları *Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi*’ni yazarın perspektifinden görmeyi sağlar.

1980 sonrası Türk romanının bireyi odağa alan anlayışından uzaklaşmadan sosyolojik analizlere imkân veren *Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi* Türk edebiyatının önemli eserlerindendir. Bu çalışmada da, *Bir Deliler Evi*’yle Türkiye panoraması ortaya koymak isteyen Ayfer Tunç’un Türkiye’nin toplumsal ve siyasi tarihindeki dönemeçlerini resmî söylemin dışında estetik bir dille ele alışı değerlendirilir.

KAYNAKLAR

- Akçakaya, M.S. (2021). *Türk Edebiyatında Deliliğin Sosyolojik Dinamikleri*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi.
- Aker, T. ve Uygun, E. (2019). Göçle İlişkili Ruh Sağlığı Sorunları. Y. Pekşen ve diğer, ed., *Göç ve Sağlık* içinde (ss. 170-77). Sağlık Bakanlığı.
- Akın, F. (2009). 1863 Tarihli ‘Nizamname-i Millet-i Ermeniyan’ Bağlamında Osmanlı Devleti’nin Ermenilere Karşı Tutumu.
<https://turksandarmenians.marmara.edu.tr/tr/iletisim>
- Akşin, S. (2022). *Kısa Türkiye Tarihi*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Aktay, E. ve Sarıtaş S.(2000).Ayfer Tunç’un Romanlarında Toplumsal Cinsiyet. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (3), 751-769.
- Arslan, G.(2015). Varlık Vergisi Kanunu’nun Çıkarılması, Uygulanması ve Sonuçları. *Tarih Dergisi*, (61), 119-152.
- Atay, O. (1972). *Tutunamayanlar*. İletişim Yayınları.
- Aydın, S. ve Taşkın, Y. (2022). *1960’tan Günümüze Türkiye Tarihi*. İletişim Yayınları.
- Balık, H. ve Karakuyu, M. (2014). Türkiye’de Mülki İdari Taksimata İlişkin Yasal Mevzuatın Değerlendirilmesi ve Sorunlar. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (30), 126-130.
- Balık, M. (2009). Türk Romanında 12 Eylül Darbesi. *Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Dergisi*, 4 (I-II), 2373-2411.
- Barutçu, A. (2013). *Türkiye’de Erkeklik İnşasının Bedensel ve Toplumsal Aşamaları* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi.

- Bayat,F. (2018). *Türk Kültüründe Deli ve Delilik*. Ötüken Neşriyat.
- Büyükbodur, A. (2018). *Sosyal Hizmet Uzmanlarında Psikolojik Dayanıklılık ve İkincil Travmatik Stresin İncelenmesi*[Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi.
- Çoşar, N. (2003). Varlık Vergisi Konusundaki Yolsuzluk Söylentileri.*Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 58 (2), 1-27.
- Demir, Ş. (2012). Adnan Menderes ve 6/7 Eylül Olayları. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, (12), 37-63.
- Efiloğlu, A. (2014). Balkan Savaşı'nda Bulgar ve Yunan Ordularıyla İşbirliği Yapan Rum, Bulgar ve Ermenilere Genel Af İlanı ve Affın Uygulanışı. *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları*, (20), 41-81.
- Eryılmaz, B. (1990). *Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslim Teb'anın Yönetimi*. Risale Yayınları.
- Foucault, M. (2017). *Deliliğin Tarihi*(M.A. Kılıçbay, çev.). İmge Kitabevi.
- Genç yazar Ayfer Tunç, Bursalı okurlarıyla buluştu. (2012, Mart). *Nilüfer Güncesi*.
<https://www.nilufer.bel.tr/haber/genc-yazar-ayfer-tunc-bursali-okurlariyla-bulustu>
- Güven, D. (2005). *6-7 Eylül Olayları*. Tarih Vakfı Yayınları.
- Halaç, H. ve İlhan, S. (2014). Kentsel İmge Olarak Saat Kuleleri; II. Abdülhamit Han Dönemi Saat Kulelerinin İstanbul Dışı Coğrafyasında Dağılımları ve Birer Tipoloji Denemesi.*Humanities Sciences*, 9 (4), 190-200.
- Halavut, H. (2018, Mayıs). Zabel ile Halide. *Kitap*, (5), 4-9.
- İsmet İnönü Vakfı (1983). <https://www.ismetinonu.org.tr/ismet-inonunun-1924-1973-arasi-yurtici-ve-yurtdisi-gezileri>
- İnci, H. (2003). *Roman ve Mekân*. Arma Yayınları.

- Kamil, İ. (2016). I.Balkan Savaşı ve Bulgar Ordusunda Ermeni Bölüğü. *Karadeniz Araştırmaları*, 13(51), 1-18.
- Karabulut, K. (2010). 11 Teşrinisani 1942 Tarihli Varlık Vergisi'ne Bir Bakış. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü Dergisi*, 11 (27), 325-339.
- Karaosmanoğlu, Y.K. (2004). *Yaban*. İletişim Yayınları.
- Kayacan, F. (2021). *Bir Deli Değilin Defterleri*. Kırmızı KediYayınevi .
- Kaymak, Ö. (2016). *İstanbul'da Rum, Ermeni ve Yahudi Cemaatlerin Sosyo-Mekansal İnşası* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Kızılyürek, N. (2002). *Milliyetçilik Kıskaçında Kıbrıs*. İletişim Yayınları.
- Köşker, C. (2019). *Yerelden Ulusala Bir Dergicilik Örneği: "Kıyı Dergisi"* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Çukurova Üniversitesi.
- Kudret, C. (1999). *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman*. Cilt:3. İnkılapYayınları.
- Kürkçügil, M. (2003). *Kıbrıs Dün ve Bugün*. İthaki Yayınları.
- Mehmet Rauf (2023). *Eylül*. Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Moran, B. (1998). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 3*. İletişim Yayınları.
- Naci, F. (1990). *Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişim*. Gerçek Yayınevi.
- Özden, M. Ş. (2018). Travma ve Dissosiyatif Bozukluklar: Genel Bir Bakış. *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 3 (3), 71-76.
- Pamuk, O. (1999). *Öteki Renkler*. İletişim Yayınları.
- Sağlık Bakanlığı (2024). Samsun Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi Tarihçesi. <https://samsunrshh.saglik.gov.tr/TR-603486/tarihcemiz.html>
- Sakıcı, Ç. ve Var, M. (2014).Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastane Bahçelerinin (Açık Alan Terapi Üniteleri) Düzenlenmesi Kriterleri. *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 14 (1), 101-112.

- Sarı, A. ve Zabun, S. (2021). Bimarhaneler Hakkında Alan Yazın Çalışması. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, 7 (3), 585-599.
- Satı, İ. (2020). *Sultan V. Murad'ın Hayatı ve Kısa Saltanatı (1840- 1904)* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Karamanoğlu MehmetBey Üniversitesi.
- Soyşekerci, H. (2022, Kasım-Aralık). Ayfer Tunç'un Yanan ve Yakan Öyküleri. *KEDergisi*, (18), 31-39.
- Tahir, K.(2022). *Devlet Ana*. Ketebe Yayınları.
- Timur, T. (2002). *Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik*. İmge Kitabevi.
- Tunç, A. (2004, Mart).Ayfer Tunç'la Öykü Serüveni Üzerine (Söyleşiyi yapan: A. Harmancı). *Hece*, (87), 65-74.
- Tunç, A. (2009a, 6 Şubat). Delirmiş Olmalı Bunlar (Söyleşiyi yapan: E. Atmaca).*Radikal Kitap*, (412), 20-25.
- Tunç, A. (2009b, Şubat). Denize Sırtını Dönmüş Akıl Hastanesi (Söyleşiyi yapan: S. Kale). *Milliyet Sanat*, (599), 98-99.
- Tunç, A. (2009c, Temmuz). Ne Olursa Dibe Vurduk Diyeceğiz?(Söyleşiyi yapan: T. Bora). *Birikim Dergisi*, (243)60-65.
- Tunç, A. (2012, Temmuz). Öylesine Buzlaştık ki Utanç Duymuyoruz.*Sabit fikir*.
<https://www.sabitfikir.com/soylesi/ayfer-tunc-oylesine-buzlastik-ki-utanc-duymuyoruz>
- Tunç, Ayfer. (2014a). *Ayfer Tunç'la Karanlıkta Kelimeler*(Söyleşiyi yapan: H. İnci). Can Yayınları.

Tunç, A. (2014b). Hafıza, Toplumu Yönetme Erkini Elinde Tutanların

Düşmanıdır(söyleşiyi yapan: N. Karaköse).

Agos.<https://www.agos.com.tr/tr/yazi/6543/hafiza-toplumu-yonetme-erkini-elinde-tutanlarin-dusmanidir>

Tunç, A. (2018, 3 Şubat). Türkiye’de Kötülük Akıl Almaz Derecede

Sıradanlaştı.*Hürriyet Pazar*.<https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/hurriyet-pazar/turkiyede-kotuluk-akil-almaz-olcude-siradanlasti-40730039>

Tunç, A. (2021). *Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi*. Can Yayınları.

Türkeş, A. Ö. (2009, Mayıs-Haziran). Binbir Ayfer Tunç Hikâyesi. *Virgöl*, (128), 25-29.

Tüzün, N. (2019). Birinci Dünya Savaşı Sürecinde Ortaya Çıkan Harp Zenginlerinin Sabah, Tanin ve Vakit Gazetelerine Yansımaları. *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 5 (2), 375-389.

Utar, S. (2023). Ermenistan’ın Kurtuluşu İçin Ermeni Gizli Ordusu (ASALA).M.Kaynar (Ed.),*Türkiye’nin 1980’li Yılları* içinde (ss. 759-770). İletişim Yayınları.

Yanık, M. (2021). *Servet-i Fünûn Şiirinde Deniz Temalı Şiirlerin Psikanalitik İncelenmesi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ordu Üniversitesi.

Yener, A. (2016).*Sultan Abdülaziz’in Tahttan İndiriliş ve Darbeyle Gelen Meşrutiyet. Şehir ve İrfan Araştırmaları Dergisi*, (2),100-111.

Yeğen, M. (2015). *Devlet Söyleminde Kürt Sorunu*. İletişim Yayınları.

Yüksel, D. (2009). *Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi (1914-1958)*.*Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*,8 (18), 161-184.

ÖZGEÇMİŞ

Ortaöğretimini Osman Ülkümen Lisesi'nde tamamladı. 2005-2009 yılları arasında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde lisans eğitimini bitirdi. Özel eğitim kurumlarında Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenliği yaptı. 2014-2015 yılları arasında Mardin Savur Sürgücü Çok Programlı Anadolu Lisesi'ne Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak atandı. Halen Kağıthane Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak görev yapmaktadır.